

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**19. YÜZYILDAN 20.YÜZYILA BARTIN ORMANLARI VE
ORMANCILIĞA DAYALI EKONOMİK FAALİYETLER**

ERSİN KAZLI

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MİNE DİLEK

BARTIN 2023

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**19. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA BARTIN ORMANLARI VE ORMANCILIĞA
DAYALI EKONOMİK FAALİYETLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERSİN KAZLI

BARTIN 2023

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLEK danışmanlığında hazırlamış olduğum “19. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA BARTIN ORMANLARI VE ORMANCILIĞA DAYALI EKONOMİK FAALİYETLER” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

04/08/2023

Ersin KAZLI

ÖNSÖZ

Bu tezin yazımı sırasında bana çok destek olan sevgili eşim Serpil KAZLI'ya, ihtiyaç duyduğumda yardımlarını esirgemeyen, yol gösteren ve motive eden Bartın Üniversitesi Tarih Bölümünün çok değerli hocaları Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK ve Sayın Doç. Dr. Yenal ÜNAL'a, tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen süre boyunca her zaman yapıcı, sabırlı, hoşgörülü ve destekleyici davranarak tezin tamamlanmasında büyük emeği geçen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLEK hocama teşekkür ederim.

Ersin KAZLI

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

19. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA BARTIN ORMANLARI VE ORMANCILIĞA DAYALI EKONOMİK FAALİYETLER

Ersin KAZLI

**Bartın Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLEK

Bartın 2023, sayfa:104

Bu çalışmada 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreği içinde Bartın bölgesinde gerçekleştirilmiş olan ormancılık faaliyetleri incelenmiştir. Bartın ormanlarının bölge ve ülke ekonomisine hangi boyutta katkı sağladığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Batı Karadeniz şehirlerinden biri olan Bartın Karadeniz kıyısında bulunup ılıman ve yağışlı bir iklim türü olan Karadeniz iklimine sahiptir. Bulunduğu coğrafyanın ve sahip olduğu iklimin Bartın'a en önemli armağanı zengin ve kaliteli orman varlığıdır. Zengin ve kaliteli ormanlar, önemli bir ekonomik kaynak teşkil etmiştir. Ayrıca üzerinde ticari faaliyet gerçekleştirilebilen sayılı akarsularından biri olan Bartın Irmağı, şehirdeki ticari faaliyetlerin gelişmesine imkân vermiştir.

Bartın'ın bu avantajlı durumu Osmanlı döneminde bölge ekonomisine büyük katkı sunmuştur. Nüfusunun büyük bir kısmını orman köylüsünün oluşturduğu bölge halkı için ormancılık ve kerestecilik faaliyetleri önemli bir geçim kaynağıydı. Bartın'ın İstanbul'a yakın olması başta odun hammaddesi olmak üzere değişik ürünler ve hizmetlerin temininde Bartın ormanlarının önemini artırmıştır. Özellikle Tersane-i Amire ve Tophane-i Amire için gerekli olan kereste ihtiyacını karşılandığı alanların başında gelir. 1800'lerin ortalarına doğru Batı Karadeniz bölgesinde taş kömürünün keşfedilmesiyle birlikte Zonguldak ve

Bartın çevresi Osmanlı Devleti'nin yegâne taşkömürü yataklarına ev sahipliği yaptı. Bilindiği gibi ormanlar olmadan madencilik faaliyetlerini yürütmek mümkün değildir. Bölgede sayıları giderek artan maden ocakları için gerekli olan maden direklerinin temini noktasında Bartın ve çevresindeki ormanlardan yararlandı. Madencilik faaliyetleri dışında Bartın'da gemicilik sektörü de oldukça gelişmiştir. Çeşitli tip ve boyutlarda gemiler Bartın tersanelerinde inşa edilmiş olup, gemicilik Bartın ekonomisi ve sosyal yaşamı üzerinde önemli bir yere sahiptir.

Çalışmamızda Osmanlı'nın son döneminde Bartın'da gerçekleştirilen ormancılık faaliyetleri Kastamonu ve Bolu vilayet salnameleri, yabancı uzmanların raporları, gezginlerin seyahat notları, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ve yerel araştırmacıların eserlerinden yararlanılarak incelendi. Çalışma sonucunda Bartın'ın sahip olduğu zengin ve kaliteli orman varlığı başta kerestecilik olmak üzere tersanecilik, maden direkçiliği ve odunculuk gibi ormancılığa dayalı ekonomik faaliyetler yöre halkına önemli bir kazanç kapısı açarken bu sektörlerin Bartın'ın kalkınmasında hayati rol oynadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bartın, Bartın ormanları, gemicilik, kerestecilik, maden direkçiliği orman, odun

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

BARTIN FORESTS AND ECONOMIC ACTIVITIES BASED ON FORESTRY FROM 19TH TO 20TH CENTURIES

Ersin KAZLI

Bartın University

Graduate School

Department of History

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Mine DİLEK

Bartın 2023, pp: 104

In this study, forestry activities carried out in the Bartın region in the 19th century and the first quarter of the 20th century are examined. It is aimed to determine the extent to which Bartın forests contribute to the economy of the region and the country. Bartın, one of the Western Black Sea cities, is located on the Black Sea coast and has a mild and rainy Black Sea climate. The most important gift of its geography and climate to Bartın is its rich and high quality forests. Rich and high quality forests have constituted an important economic resource. In addition, the Bartın River, one of the few rivers on which commercial activities can be carried out, has enabled the development of commercial activities in the city.

This advantageous situation of Bartın contributed greatly to the economy of the region during the Ottoman period. Forestry and lumbering activities were an important source of livelihood for the people of the region, most of whom were forest peasants. Bartın's proximity to Istanbul increased the importance of Bartın forests in the supply of various products and services, especially wood raw materials. In particular, it is one of the areas where the timber required for Tersane-i Amire and Tophane-i Amire is met. With the discovery of hard coal in the Western Black Sea region in the mid-1800s, Zonguldak and the

Bartın region hosted the only hard coal deposits of the Ottoman Empire. As is known, it is not possible to carry out mining activities without forests. The forests in and around Bartın were utilized to supply the mine poles required for the increasing number of mines in the region. Apart from mining activities, the shipping industry was also highly developed in Bartın. Ships of various types and sizes have been built in Bartın shipyards and shipping has an important place in Bartın's economy and social life.

In our study, the forestry activities carried out in Bartın during the last period of the Ottoman Empire were examined by making use of Kastamonu and Bolu provincial salnames, reports of foreign experts, travel notes of travelers, documents of the Prime Ministry Ottoman Archives and works of local researchers. As a result of the study, it was determined that Bartın's rich and high-quality forest assets, especially lumbering, shipyards, mining and lumbering, as well as forestry-based economic activities such as shipbuilding, mining, and lumbering, opened an important earning door for the local people, while these sectors played a vital role in the development of Bartın.

Keywords: Bartın, Bartın Forests, shipping, logging, mining directing, forest, wood,

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1.GİRİŞ	1
1.1. Bartın'ın Tarihi ve İdari Yapısı.....	2
1.2. Bartın'ın Dağları ve Yeryüzü Şekilleri.....	4
1.2.1 Dağlar.....	4
1.3. Bartın'ın İklim Özellikleri.....	5
1.4. Bartın'ın Toprak Yapısı ve Bitki Örtüsü	6
1.5 Bartın'ın Akarsu ve Irmakları.....	7
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ORMANCILIK VE ORMANCILIK FAALİYETLERİ.....	9
2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Ormancılık Faaliyetleri	9
2.1.2 Miri Ormanlar	11
2.1.3 Vakıf Ormanları.....	14
2.1.5 Şahıs Ormanları	14
2.2 Tanzimat Sonrası Dönemde Ormancılık Faaliyetleri.....	15
2.2.1 Orman Umum Müdürlüğü'nün Kuruluşu	18
2.2.2 Orman ve Ma'adin Nezareti'nin Kuruluşu	19
2.2.3 Orman ve Ma'adin Mektebi'nin Kuruluşu	19
2.2.4 Nizamname ve Layihalarda Orman Memurlarının Durumu	20
2.2.5 Yabancı Uzmanların Ormancılığa Etkileri	21
2.2.6 Ormanlık Alanların Tahribatı.....	24
3. OSMANLI DÖNEMİNDE BARTIN ORMANLARI	28
3.1. Vilayet Salnamelerine Göre Bartın Ormanları	28
3.1.1. Kastamonu Salnamelerinde Bartın Ormanları.....	30
3.1.2. Bolu Salnamelerinde Bartın Ormanları	35
3.2. Bartın Orman Memurları	40
3.4. Bartın Ormanlarındaki Ağaç Türleri	45
3.5. Orman Arazisinin Tahribata Uğratılması	47

4. OSMANLI DÖNEMİNDE BARTIN'DA ORMANCILIĞA YÖNELİK EKONOMİK FAALİYETLER	49
4.1. Bartın'ın 19. Yüzyıldaki Ticaret Hacmi	49
4.2 Bartın Tersaneleri	55
4.3 Bartın'da Kerestecilik	65
4.4 Bartın'da Faaliyet Gösteren Kereste Fabrikaları	72
4.6 Odun Üretimi ve Nakliyesi	86
4.7 Kayacık Ağacı Üretimi	90
4.8 Katran Üretimi	91
4.9 Urgan Üretimi	93
4.10 Ağaç Eşyadan Mamul Ürünler	93
5. SONUÇ	94
KAYNAKÇA	99

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
1.1: Bartın'a Ait İklim Verileri	5
1.2: 2022 verilerine göre Bartın orman varlığı.....	7
2.1: Çeşitli Yıllarda Orman Gelirleri	23
2.2: 1910 Tarihli Orman İstatistiği'ne göre Osmanlı Devleti'nin orman varlığı	27
3.1: 1903 Kastamonu Salnamesinde Geçen Bartın Ormanlarının İsimleri	32
3.2: 1871-1872 Kastamonu salnamesinde orman bilgileri.....	34
3.3.: 1918 Bolu salnamesine göre orman varlığının kapladığı alanlar.....	35
3.4: 1940 Yılında Bartın Kereste Ormanlarının Alanları	36
3.5: Vital Cuinet'in Verilerine Göre Bolu Vergi Gelirleri (Gelir Kalemlerinin Yüzdelik Payları Hesaplanmış Hali).....	38
3.6: 1918 Bolu Salnamesinde Ormanlardaki Ağaç Türlerinin Kapladığı Alanlar	47
4.1: 1893-1904 yılları arasında Bolu ve Bartın'ın vergi gelirleri.....	50
4.2: Vital Cuinet'in Verilerine Göre Bolu Vergi Gelirleri	51
4.3: Vital Cuinet'in Verilerine Göre Bartın'ın Vergi Gelirleri.	52
4.4: Vital Cuinet'in Verilerine Göre Kastamonu İhracat Ve İthalat Tutarları	53
4.5: Bartın'da Üretilen Gemi Türleri	59
4.6: 1845 Yılında Bartın'ın Gelir Kaynakları Dağılımı	64
4.7: 1845 Yılında Gemici İşkolunda Faaliyet Gösterenlerin Gelir Dağılımı	64
4.8: 1845 Yılında Bartın'da kerestecilik iş kolunda faaliyet gösterenlerin gelirleri.	68
4.9: 1845 Yılında Bartın Kırsalında Gelir Dağılımı.....	69
4.10: Bartın'da Kurulmuş Olan Kereste Fabrikaları	73
4.11: Bartın iskelesinden 1923-1939 yılları arasında sevk edilen maden direği miktarları	79
4.12: 1940-1941 Yılları Arasında Bartın Maden Direği Ormanları.....	80

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ha	: hektar
km	: kilometre
m	: metre
m ²	: metrekare
m ³	: metreküp

1.GİRİŞ

Batı Karadeniz havzasında yer alan Bartın, sahip olduğu ormanlar bakımından oldukça zengin bir rezerve sahiptir. Bartın ormanları nicelik bakımından olduğu kadar ormanlarının kalitesi bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer taşır. Bartın'ın 2.143 km² olan yüz ölçümünün %46'sı ormanlar, %35'i tarım arazisi, %12'si yerleşim alanı ve %7'lik kısmı da mera ve çayırılık alanlardan oluşmaktadır. Ormanlık alanlar bitki örtüsünün çoğunluğunu meydana getirir. Nüfusun %58'ini orman köylüsünün oluşturduğu Bartın'da bölge halkının temel geçim kaynağı ormancılık faaliyetleri teşkil eder.

Osmanlı döneminde de Bartın ormanları ekonomik önemini sürdürmüştür. Bartın'ın İstanbul'a yakın olması başta odun hammaddesi olmak üzere değişik ürünler ve hizmetlerin temininde Bartın ormanlarının öneminin arttırmıştır. Özellikle Tersane-i Amire ve Tophane-i Amire için gerekli olan kereste ihtiyacını karşılandığı alanların başında gelir. Diğer taraftan Batı Karadeniz bölgesi Osmanlı Devleti'nin yegâne taşkömürü yataklarına sahiptir. Kömür ekonomik açıdan olduğu kadar askeri açıdan da oldukça önemlidir. Ormanlar olmadan madencilik faaliyetlerini yürütmek mümkün değildir. Zonguldak ve Bartın bölgesinde bulunan maden ocakları için gerekli olan maden direklerinin temin edildiği bölgelerden biri de Bartın'dır. Madencilik faaliyetleri dışında Bartın'da gemicilik sektörü de oldukça gelişmiştir. Çeşitli tip ve boyutlarda gemiler Bartın tersanelerinde inşa edilmiş olup, gemicilik Bartın ekonomisi ve sosyal yaşamı üzerinde önemli bir yere sahiptir. Gemi yapımı için gerekli olan keresteler Bartın ormanlarından karşılanmıştır. Kerestecilik Bartın'da ormancılığa dayalı gelişen başka bir sektördür. 20. yüzyılın başlarından itibaren İstanbul'un hemen ardından Bartın'da ilk kereste fabrikaları kurulmuş çeşitli ebat ve özelliklerde üretilen keresteler Bartın limanı üzerinden farklı yerlere ihraç edilmiştir. Yakacak ihtiyacı da ormanlardan karşılanmaktadır. İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanmasında da Bartın ormanlarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada 19. ve 20. yüzyılın ilk çeyreği içinde Bartın ormanları ve Bartın bölgesinde gerçekleştirilmiş olan ormancılık faaliyetleri incelenmiştir. Ormancılık faaliyetlerinin bölge ve ülke ekonomisine katkılarının boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Literatür incelendiğinde Bartın ormanlarını tarihsel boyutu ile ele alan akademik çalışma sayısı oldukça azdır. Ballı'nın (2015) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Liman Kenti Bartın* isimli

çalışmasında Osmanlı döneminde Bartın ormanlarına ve ormancılık faaliyetlerine değinilir. Ayrıca yerel tarih araştırmalarında Bartın ormanlarına dair bilgiler etmek mümkündür. Bartın'ın eski Belediye başkanlarından Kemal Samancıoğlu'nun *İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın* isimli eserinde Osmanlı döneminde Bartın ormanlarının iktisadi yapısına değinilir. Erkan Aşcıoğlu'nun *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Bartın ve Bartın'da Tarih* adlı çalışmalarında Bartın'ın ormancılık faaliyetleri hakkında bilgiler mevcuttur.

Bu araştırmada 19. ve 20. yüzyıla vilayet salnameleri, arşiv belgeleri ve bölgeyi ziyaret eden yabancı gezgin ve uzmanların raporlarından yararlanılmıştır. Döneme ait birinci el kaynaklarından yararlanılmış olması çalışmanın özgün değerini teşkil etmektedir. Tez çalışması 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bartın'ın şehrine dair genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde araştırma eserleri çerçevesinde Osmanlı Devleti'nde ormancılık ve ormancılık faaliyetleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde 19. ve 20. yüzyıla ait kaynaklar ışığında Osmanlı döneminde Bartın ormanlarının durumu incelenmiştir. Son bölümde ise daha ziyade arşiv belgeleri çerçevesinde Osmanlı döneminde Bartın'da ormancılığa yönelik ekonomik faaliyetler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Bartın'ın Tarihi ve İdari Yapısı

Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Bartın, doğuda Kastamonu, güneydoğuda Karabük, batıda Zonguldak illeriyle komşu iken kuzeyi 59 km uzunluğa sahip Karadeniz sahilidir. 2.330 km² yüzölçümüne sahip olup rakım 25 m'dir (Bartın Valiliği, 2022).

Bartın şehrinin adını içinden geçen Bartın Irmağı'ndan aldığı düşünölmektedir. Bartın Irmağı'nın adı Ksenophen'un Anabassis adlı eserinde "Parthenius" olarak geçer. Herodot tanrıça Afrodit'in Partenius' nehrinde yıkandığını ve kıyılarında çamur banyosu yaptığını yazar. Paflogonyalıların Parthenios çayı çevresindeki sarayları Homeros'un İlyada adlı eserine konu olmuştur (Tuncel, 1992). Parthenius isminin Yunanlı bir şaire dayandığı da öne sürölür. Ünü Bartın bölgesinin hakimi olan Paflogonya ülkesine kadar yayılan Partenius isimli şairden etkilenen Paflogonyalılar yaşadıkları bölgedeki ırmağa ve yerleşim yerine onun ismini vermişlerdir. MÖ 2000'li yıllardan itibaren Bartın'da yerleşim olduğu bilinmektedir. Batı Karadeniz bölgesinde varlığı bilinen ilk kavim Kaşkalar'dır. İlerleyen dönemlerde Hititler, Paflagonlar, Frigler, Kimerler, Lidyalılar, Persler, Makedonya Krallığı, Pontus Devleti ve Roma bölgeye hakim olmuştur (Aşcıoğlu, 2011).

Batı Karadeniz bölgesi Malazgirt zaferinden itibaren Türklerin yoğun bir şekilde iskan edildiği bölgelerden biridir. 24 Oğuz boyunun tamamına yakının ismini taşıyan yer adları Batı Karadeniz bölgesinde mevcuttur. Bolu, Selçuklu-Bizans sınırında bir uç bölgesi olarak Hüsamettin Çoban'ın idaresine verildi daha sonra Candaroğulları Beyliği'nin hakimiyetine girdi. Osman Gazi döneminde Geyve, Taraklı, Göynük tarafları fethedildi, Orhan Gazi döneminde Ereğli'ye kadar olan bölge Osmanlı hakimiyetine alındı ise de Yıldırım Beyazid dönemine kadar Batı Karadeniz bölgesinin hakimiyeti konusunda Candaroğulları ve Osmanlılar arasında uzun süren mücadeleler yaşandı. 1392 yılına gelindiğinde Osmanlı hakimiyeti sağlandı. 1393 yılında Anadolu Beylerbeyliği teşkil edildi ve Bolu Sancağı bu beylerbeliğin içinde yer aldı. Bolu sancağı, Düzce, Zonguldak, Bartın ve Karabük illerini içine almaktaydı. Onikidivan adıyla Bartın, Bolu sancağının onaltı nahiyesinden biridir. Katip Çelebi'nin Cinanüması'nda "Onikidivan nahiyesi Bartın şehri merkez olmak üzere civarındaki sahayı içine alan bölge olarak ifade edilir. Köy sayısı ve tımar sayısı bakımından sancağın ikinci büyük nahiyesidir. Amasra kalesi muhafızlarının tımarları Onikidivan nahiyesinde bulunmaktaydı" (Taş, 2017). 1460-1692 yılları arasında Bolu Sancağı'na bağlı olan Bartın, 1692 yılında Bolu Sancağı'nın kaldırılması üzerine bu tarihten 1811 yılına kadar voyvodalıkla idare edildi. 1811 yılında Bolu Sancağı'nın Kastamonu Vilayeti'ne bağlı olarak yeniden kurulması üzerine tekrar Bolu Sancağına bağlanan Bartın 1867 yılında ilçe oldu. 1920'de Zonguldak'a bağlandı, 1991 yılında il oldu. Merkez ilçe dışında Kurucuşile, Amasra ve Ulus ilçeleri olmak üzere dört ilçesi bulunan Bartın'ın, Hasankadı, Kumluca, Abdipaşa ve Kozcağız olmak üzere sekiz belediyesi, 265 köyü vardır (Bartın Valiliği, 2022).

Ceneviz kolonisi olan Amasra 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildi. Fatih kara yolu ile Bartın'a geldi ve günümüzde Orduyeri olarak anılan mevki de ordugahını kurdu. Bu da Bartın'ın Amasra'dan önce Osmanlı topraklarına katıldığını düşündürmektedir (Hizmetli, 2014). Sadrazam Mahmut Paşa 150 parçalık donanma ile Amasra'yı kuşattı. Cenevizlilerin teslim olmaları sonucu Amasra'nın fethi kolaylıkla gerçekleşti. Fatih Amasra'nın daha önce fethedilmemiş olmasına şaşırılmış ve sadrazamı Mahmut Paşa'ya "Mahmut ne yerdir kim benim atam dedem almadı?" şeklinde hayretini dile getirmiştir (Taş, 2017).

1.2.Bartın'ın Dağları ve Yeryüzü Şekilleri

1.2.1 Dağlar

Bartın'ın; doğu, batı ve kuzey cepheleri dağlarlar çevrili olup bu dağların yüksekliği 2000 m'nin altındadır. Çok yüksek olmayan dağlar dik olup sahile bakan kısımları kayalıktır. Kocadağ, Kayaardı, Aladağ, Arıt, Karadağ ve Karasu dağları başlıca dağlarıdır (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1.2.2 Yaylalar

Uluyayla, Gezen Yaylası, Ardıç Yaylası ve Arıt Yaylası Bartın'ın en önemli yaylarıdır (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1.2.2.1 Ulu Yayla

Ulus İlçesi sınırlarında olup ilçe merkezine uzaklığı 27 km'dir. Göktepe en yüksek noktası olup 1416 m yüksekliğindedir. Yaylanın ortalama yükseltisi bin metredir. El değmemiş ormanlara ve çeşitlilik yönünden zengin bir bitki örtüsüne sahiptir (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1.2.2.2 Ardıç Yaylası

Ulus ilçesine bağlı bir belde olan Kumluca Beldesine 33 km mesafededir. 1500 m yükseltiye sahiptir. Zengin bir bitki ve ağaç çeşitliliğine sahiptir. Başlıca ağaç türleri kayın, ardıç, meşe, Köknar, gürgen, çam, akçaağaç vb.dir. İsmi yaylada bolca bulunun ardıç kuşundan aldığı düşünülebilir. Yılın altı ayı karla kaplıdır (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1.2.2.3 Gezen Yaylası

Ardıç Yaylası'na oldukça yakın olup sekiz km mesafededir. 2 ha büyüklüğü ile Ardıç yaylasından daha küçüktür ancak pek çok bakımdan benzerlik göstermektedir (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1.2.2.4 Küre Dağları Milli Parkı

Küre Dağları Milli Parkı'nın yaklaşık yarısı Kastamonu sınırları içinde yer alırken diğer yarısı Bartın sınırları içinde yer almaktadır. Toplam 114.787 ha alana sahip milli parkın 34.000 ha bölümü yerleşime açılmamış doğal alanlardır. Sahip olduğu kanyonlar, mağaralar, şelaler, zengin orman ve bitki örtüsü, endemik bitki çeşitliliği ve kuş türleri ile eşsiz güzelliğe sahiptir (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1.3. Bartın'ın İklim Özellikleri

Batı Karadeniz bölgesi illerinden olan Bartın'da doğal olarak ılıman bir iklim olan Karadeniz İklimi hakimdir. Sahip olduğu sıra dağların yüksek olmayışı deniz etkisinin iç kesimlere sokulmasına izin vermekte, nemin artmasına ve sıcaklık farklarının azalmasına neden olmaktadır (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden alınan Bartın'a ait iklim verileri şu şekildedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2022).

Tablo 1.1: Bartın'a ait iklim verileri

BARTIN							
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	
Ortalama Sıcaklık (°C)	4.1	4.9	7.4	11.4	15.9	20.2	
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	9.3	10.8	13.6	18.1	22.5	26.4	
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	0.5	0.7	2.6	5.8	10.2	14.1	
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2.2	3.3	4.2	6.0	7.4	8.9	
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	17.53	15.3	15.23	12.93	11.57	9.77	
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	112.8	87.1	82.9	54.1	55.5	82.4	
Ölçüm Periyodu (1961 - 2021)							
En Yüksek Sıcaklık (°C)	23.2	27.2	31.6	34.1	39.1	38.0	
En Düşük Sıcaklık (°C)	-15.4	-18.6	-13.1	-13.1	-1.3	5.3	
	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	22.6	22.6	18.5	14.	9.1	5.7	13.1
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	28.8	29.2	25.6	21.1	16.1	11.3	19.4
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	14.4	16.4	12.8	9.5	4.5	1.9	7.9

Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	8.9	9.4	7.4	5.2	3.8	2.4	5.8
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	9.77	6.50	10.53	12.57	13.3	17.77	149.9
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	82.4	78.7	99.7	123.9	108.9	125.8	1072.4
Ölçüm Periyodu (1961- 2021)							
En Yüksek Sıcaklık (°C)	42.8	41.3	40.5	37.1	30,6	27.7	42.8
En Düşük Sıcaklık (°C)	8.0	6.7	1.5	-3.2	-5.6	-10.6	-18.6

Temmuz ayı ortalama 23 °C ile en sıcak ay olurken Aralık ayı 4,2 °C ile en soğuk aydır. Yılın ortalama 225 günü açık, 125 günü yağışlı, 15 günü karla kaplıdır.

1.4. Bartın'ın Toprak Yapısı ve Bitki Örtüsü

Bartın'ın 2.143 km² olan yüz ölçümünün %46'sı ormanlar, %35'i tarım arazisi, %12'si yerleşim alanı ve %7'lik kısmı da mera ve çayır alanlarından oluşmaktadır. Ormanlık alanlar bitki örtüsünün çoğunluğunu meydana getirir. Karadeniz bölgesi ile birlikte Avrupa-Sibirya bitki coğrafyasından bitki türlerini barındırır. Ormanlar yayvan ve iğne yapraklı ağaçlardan oluşur. Meşe, gürgen ve kayın ağaçları deniz seviyesi ile 600 m yükselti arasında yer alır. 1.500 m'ye kadar iç kesimlerde kayın, kestane, köknar ve çam türleri yer alır. Ceviz, kestane ve fındık sahil kesimlerinde bulunur. Kızılcık, muşmula, ıhlamur, incir, ormangülü, ladin, selvi ağaçları da bölgede mevcut ağaç türlerindedir (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

Türkiye ormanlarının % 11,2'si Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bu bakımdan Batı Karadeniz ülkenin orman varlığı yönünden en zengin bölgesidir. Batı Karadeniz'in % 63,9'u ormanlarla kaplıdır. Bartın ormanlarının yüzölçümü 116.986 ha'dır. Şehrin % 55,7'si ormanlarla kaplıdır. Bu oran %28,6 olan Türkiye ortalamasının iki katı kadardır. Bartın ormanları niceliksel olduğu kadar niteliksel olarak da çok değerlidir. Türkiye ormanlarının %56,86'sı normal, %43,14'ü bozuk nitelikli iken Bartın ormanlarının %88,95'i normal, sadece %11,05'lik kısmı bozuk niteliklidir. Bartın ormanları ağaç çeşitliliği yönünden zengindir. Defne, kızılçam, kestane, meşe, gürgen, ıhlamur, kayın, sakızağacı gibi çeşitli türlerde ağaçlar mevcuttur. Bartın Nüfusunun % 37'lik kısmı alt sektörleri ormancılık ve balıkçılık olan tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Şehrin yarısından fazlasının ormanlarla kaplı olduğu ve nüfusun %58'ini orman köylüsünün oluşturduğu

düşünüldüğünde tarım sektöründe istihdam edilenlerin önemli bir kısmını aslında ormancılık alt sektöründe faaliyet gösterdiği söylenebilir (Görmüş vd., 2016).

Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğünün internet sitesinden sağlanan verilere göre Bartın'ın orman varlığı Tablo 1.2'de verilmiştir (Orman Genel Müdürlüğü Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü, 2022).

Tablo 1.2: 2022 verilerine göre Bartın orman varlığı

İşletme Şefliği	Normal Orman	Bozuk Orman	Toplam Orman (Ha)	Ormansız Alan	Genel Alan
Amasra	6.655,10	1.642,60	8.297,70	3.975,00	12.272,70
Art	8.647,10	951,2	9.598,30	8.409,50	18.007,80
Bartın	5.981,60	1.439,50	7.421,10	10.753,30	18.174,40
Dumanlı	5.911,40	444,1	6.355,50	2.146,30	8.501,80
Gölderesi	6.403,70	871,3	7.275,00	3.093,30	10.368,30
Günye	5.498,30	1.185,30	6.683,60	8.819,50	15.503,10
Hasankadı	4.853,70	711,5	5.565,20	1.100,50	6.665,70
İnkum	5.992,60	1.727,20	7.719,80	13.084,20	20.804,00
Kozcağız	6.013,60	1.203,60	7.217,20	4.350,20	11.567,40
Kurucaşile	6.149,20	943,6	7.092,80	2.040,40	9.133,20
Yenihan	5.123,60	613,3	5.736,90	4.187,70	9.924,60
TOPLAM	67.229,90	11.733,20	78.963,10	78.963,10	140.923,00

Tablo 1.2'de görüleceği üzere Bartın şehrinin yarısı ormanlardan oluşmaktadır ve ormanların büyük kısmı sağlıklı ormanlardır.

1.5 Bartın'ın Akarsu ve Irmakları

Bartın sahip olduğu akarsularla zengin su kaynaklarına sahiptir. Ancak bu akarsular düzenli bir rejime sahip olmadıkları için ilkbahar aylarında seller oluşmakta, can ve mal kayıplarına neden olabilmektedir. Karaçay ve Kocanaz çaylarının birleşmesiyle oluşan Bartın Irmağı en önemli akarsuyudur. Bartın ırmağının içinden geçtiği şehir merkezi ile denize döküldüğü Boğaz olarak isimlendirilen yer arasında fazla yükselti farkı olmamasından dolayı yavaş

akmakta ve üzerinde ulaşım yapılabilir. Karadeniz'e dökülen Kapısuyu, Tekkeönü, Ovaçayı ve İnönü dereleri Bartın'ın sahip olduğu diğer su kaynaklarıdır (Tarım İl Müdürlüğü, 2005).

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ORMANCILIK VE ORMANCILIK FAALİYETLERİ

2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Ormanlık Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar ormanlarla ilgili hukuki bir düzenleme yapıldığına dair bir kaynak mevcut değildir. Bunun sebebi ormanların ihtiyaç duyan herkesin kullanımına açık doğal kaynaklar olarak kabul edilmesi olmalıdır. Tanzimat öncesi dönemde Devlet başta tersane ve tophane olmak üzere ordunun odun ve kereste ihtiyacının karşılanması, avlanma, hayvan sürülerinin beslenmesi gibi belli başlı durumlar dışında ormanlara ilgili hukuki düzenleme yapma ihtiyacı hissetmemiştir. Yeterince kontrol altında tutulmayan hayvancılık faaliyetleri, aşiret hayatı ve hatalı iskan politikaları orman varlığının azalmasına neden olmuştur. Kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklarla Ermeni, Yahudi, Rum ve Levantanlı ormanlardan fahiş kazançlar elde etmişlerdir. Bu dönemde dar kapsamlı ve sınırlı sayıda ferman ve hüküm dışında ormanların iyileştirilmesine yönelik önemli önlemler alınmamıştır. Ormanlar doğal zenginlik olarak görülmüş ve çok tahrip edilmişlerdir (Cin, 1978: 313-318). Mazhar Diker bu dönemi "Mutlak Başboş Dönem" olarak tanımlamaktadır (Çağlar, 1985).

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu tarihten ormancılıkla ilgili ilk hukuki düzenlemelerin gerçekleştirildiği Arazi Kanunnamesinin yayınlandığı 1858 yılına kadar geçen dönemde ormancılıkla ilgili faaliyetler çok büyük oranda Tersane-i Amire ile ilintilidir. Zira en değerli orman alanları Tersane-i Amire'ye tahsis edilmiştir. Bu ormanların sınırları Sancak beyi ve kadıların gözetiminde belirlenmekte ve zarar verilmemesi için korucular görevlendirilmekteydi. Bu ormanlara zarar verenler kürek cezasına çarptırılırdı. Kürek cezası; cinayete teşebbüs, hırsızlık, dolandırıcılık, iftira gibi suçlara verilen bir ceza türüdür (Batmaz vd., 1999).

Tanzimattan önce ormanlar özelinde bir hukuki düzenleme bulunmadığından, ormanlar üzerinde buldukları araziye göre sınıflandırılmıştır. İslam hukukuna göre fethedilen toprakların mülkiyeti devlete aittir. Osmanlı Devleti'nde bu topraklara miri topraklar denilir. Miri topraklar üzerinde bulunan ormanlar büyük ölçüde Tersane-i Amire, Tophane-i Amire, İstabl-ı Amire ve İstanbul'un yakacak ihtiyacı için ayrılmış ormanlardır (Batmaz vd., 1999).

2.1.1 Osmanlı Devleti'nde Orman Mülkiyeti

Osmanlı Devleti sahip olduğu toprakları ve üzerinde bulunan ormanları genel olarak “Dirlik Düzeni” şeklinde değerlendirdi. Dirlik düzeninde topraklar tımar, has, zeamet şeklinde sınıflandırılarak sipahi, zaim, vezir ve sultanlara tahsis edilirdi. Bu topraklar üzerindeki ormanlar da dirlik sahiplerinin kullanımına bırakılırdı. Örneğin 1664 yılında Şeyhülislam Yahya Efendi bir fetvasında bir sipahinin tımarı üzerinde kendiliğinden yetişen ağaçların kullanım hakkının sipahiye ait olduğuna hükmetmiştir. Söz konusu fetvaya göre köylüler bu ağaçları sipahinin izni olmadan kesemezlerdi, sipahi ağaçların bedelini köylüden talep edebilir ya da kesim yapmalarına engel olabilirdi. İltizam sistemine geçildikten sonra da ormanlar mültezimlerin gelir kaynakları içinde olmuştur (Çağlar, 1985).

İslam hukukuna göre fethedilen topraklar devletin mülküdür. Büyük Selçuklu Devleti bu kuralı ikta sistemi ile uygulamıştır. Osmanlı Devleti Selçukluların ikta sistemini örnek alarak tımar sistemi adıyla uygulamaya devam etmiştir. Buna göre genel olarak miri adı verilen arazinin mülkiyeti devlete ait olup, kullanım hakkı tapu resmi tahsil edilerek bireylere bırakılmıştır. Bununla beraber zaman zaman bazı topraklar halka ya da askerlere padişahlar tarafından mülk olarak verilebilmiştir. Padişah devletin sahibi olarak miri toprakları dilediği gibi yönetme ve tasarruf etme hakkına sahipti. Uygun gördüğü durumlarda bazı arazilerin mülkiyetini şahıslara satabiliyor ya da bağışlayabiliyordu. Şahıs mülkü olan toprakların bir kısmını padişahın izni ile vakfetmek mümkündü. Bazı topraklar ahalinin ortak kullanımına terk edilerek metruk topraklar sınıfına dâhil oluyordu. Buna göre Osmanlı Devleti'nde toprak mülkiyetini üç başlık altında toplamak mümkündür.

1. Miri topraklar
2. Vakıf topraklar
3. Mülk topraklar (Koç, 2000).

Toprak mülkiyeti ile ilgili bu kısa bilgilerin ardından üzerinde bulunduğu toprakların durumuna göre göre ormanları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

1. Mirî Ormanlar (Devlet Ormanları)
  - a) Koru-yu Hümayunlar
  - b) Miri Korular
  - c) Tersane ve Tophane Ormanları

2. Cibal-i Mübaha Ormanları (Serbest dağlardaki ormanlar),
3. Baltalıklar,
4. Şahıs Ormanları
5. Vakıf Ormanları

2.1.2 Miri Ormanlar

Bu ormanlardan izinsiz ağaç kesmek, hayvan otlatmak ve avlanmak yasaktı. Bunların dışında miri statüde olmakla birlikte cibal-ı mübaha ve baltalık olarak nitelendirilen iki orman türü daha mevcuttur. Bu iki tür orman halkın kullanımına tahsis edilmiş ormanlardır (Batmaz vd., 1999).

1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi de bu ormanların hukuki rejimine açıklık getirmemiş, ormanlardan nasıl yararlanılacağı konusunda düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Esasen ormanların mülkiyeti devlete ait olup, devlet tarafından kullanılır. Ancak kamu malı olmalarına rağmen ormanların içinde veya yakın çevresinde yaşayan halk da Orman Nizamnamesi çerçevesinde ormanlardan yararlanabilir (Cin, 1978). Köylü ihtiyaç duyduğu her tür kereste için, kendi kullanmak üzere odun veya kömür için devlete ait ormanlardan ağaç kesebilir. Köylünün kendi ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla yapacağı kesimler talimatname ile düzenlenmiştir. Nizamnamenin 17. maddesinde köylüye, köy sınırlarında bulunan ormanlarda kendiliğinden devrilmiş ağaçlar, vergiye tabi olmadan orman memurunun izniyle toplama hakkı verilmiştir. Orman memurları miri ormanlardan kesilecek ağaçları miri çekiçle damgalar ve bu ağaçları bir deftere kayıt ederlerdi (Cin, 1978).

2.1.2.1 Cibal-i Mübaha Ormanları

“Cibal” dağ, “mübah” herkesin kullanımına açık olan demektir. Cibal-i mübaha ormanları ihtiyaç duyan herkesin kullanımına açık serbest ormanlardır. Mecelle' nin 1243. Maddesine göre kimsenin tasarrufunda olmayan, dağlarda kendiliğinden yetişen ağaçlar mubahtır. Mubah olandan herkes yararlanabilir, bu ormanlardan odun kesen ya da toplayanlar ona sahip olurlar. Arazi Kanunu cibal-i mübaha ormanlarını köylünün kullanımına tahsis edilen baltalıklardan ayrılarak “ahaliye mahsus kuru ve ormanlardan olmayıp” açıklamasını getirmiştir. Bu ormanlar herkesin kullanımına açıktır ve ormanlardan yararlanma ücrete tabi değildir. Cibal-i mübaha ormanları kimseye verilemez, şahıs ormanlarına dönüştürülemez.

Su, ot ve ateş nasıl hiç kimse tarafından sahiplenilemeyip herkesin kullanımına açıksa cibal-i mübaha ormanları da ihtiyacı olan herkesin kullanımına açık doğal kaynak olarak kabul edilegelmiştir (Cin, 1978).

Cibal-i mübaha ormanları ülkenin en geniş orman varlığı olup aynı zamanda en çok tahribata uğrayan ormanlardır. Devletin gerileme dönemine girmesiyle birlikte artan ekonomik ve askeri sorunlar ormanların özellikle de cibal-i mübaha ormanlarının tahribatının artmasına neden olmuştur. Donanmanın artan ihtiyaçları devleti cibal-i mübaha ormanlarına yöneltmek zorunda bırakmış, konut inşaatları, yakacak ihtiyacı, orman yangınları plansız ve aşırı kesimler, tarla açma, özellikle konar-göçerlerin hayvancılık faaliyetleri ormanların tüketilmesine ya da ekonomik değerlerinin yok olmasına yol açmıştır. Osmanlı ekonomisinin iflasa doğru sürüklenmesi tüm ekonomik kaynaklardan en üst seviyede yararlanma gayretlerini zorunlu kılıyordu. Bu ekonomik kaynakların en başında da cibal-i mübaha ormanları gelmekteydi. Tersane ve Donanma ormanları gibi miri ormanlardan vergi geliri elde etmek mümkün olmayıp, şahıs ormanları, vakıf ormanları ve baltalıklardan yararlanmak da geleneklere uygun olmadığından dolayı gelir getirmesi bakımından cibal-i mübaha ormanları tek seçenek olarak ön plana çıktı. Aslında Mecelle'ye göre herkesin kullanımına açık olan cibal-i mübaha ormanlarından vergi toplamak mümkün görünmemektedir. Ayrımcı halk öteden beri herhangi bir vergi ödemedi bu ormanlardan yararlanmayı alışkanlık haline geçirdiğinden yeni vergi uygulamalarına direnmiştir. Mecelle'ye ilişkin engeller yine Mecelle'nin iki maddesiyle aşılmıştır. Bu maddelerden biri "Zararın çoğundan korunmak için, zararın azı tercih olunur." bir diğeri de "mübah olandan herkes yararlanabilir ancak diğerlerine zarar vermemek şarttır" maddesidir. Bu iki madde ile ormanların korunma amacıyla devletin kontrolüne geçmesi sağlandı (Pehlivanoglu, 1985).

Cibal-i mübaha kavramı 1858 yılında yürürlüğü giren Arazi Kanunnamesinde de yer bulmuş, 104. Madde de bazı ormanlar cibal-i mübaha kapsamına alınmıştır. 1870 yılında Orman Nizamnamesi ile cibal-i mübahanın kaldırılacağı haberlerinin yayılmış, ormanlardan kesim yapamayacağı endişesine kapılan ahali orman kesimlerini hızlandırmıştır. Gittikçe artan tahribat ormanların azalmaya başlamasına yol açmış bunun üzerine köylüler yasak olmasına rağmen birbirlerinin baltalıklarına ve ulaşabildikleri ormanlarda kesimler yapmaya başlamışlardır (Cin, 1978). 1870 Orman Nizamnamesinin yürürlüğe girmesi ile cibal-i mübaha ormanlarından gelir elde etmenin hukuki ve idari zemini oluşturulmuş oldu. Nizamname ile cibal-i mübaha ormanları miri ormanlar sınıfına dahil edildi. Nizamnameye

rağmen ormanlardan elde edilen gelire vergi denilememiş “orman hakkı” denilmek suretiyle herkesin kullanıma açık olan ormanlar, farklı bir isimlendirmeyle de olsa vergilendirilerek devlet gelirleri arttırılmaya çalışılmıştır. Nizamname ile getirilen bir başka yenilik “Orman Satış Sistemi” nin uygulanmaya başlanmasıdır. Bu sistemle ormanların işletilmesi “taahhüt”, ya da “imtiyaz” yoluyla özel şahıslara verilirken ormanların korunması Devlet tarafından üstlenilmiştir. Ne var ki en yüksek seviyede gelir elde etme amacıyla getirilen bu düzenlemelerle ormanların korunmasına yönelik gereken önlemler alınamadığı gibi mültezimlere tanınan geniş imkanlar denetim ve koruma faaliyetlerin hayata geçmesine imkan tanımamıştır. Nizamnamede korumayla ilgili bazı düzenlemeler yapılmış, bir takım yasaklama ve cezalandırma hükümleri getirilmiştir. Ancak bu düzenlemeler yüklenicileri kontrol altında tutmaktan çok halka getirilen kısıtlamaları içermektedir. Önceliği para kazanmak olan yüklenicilerin ormanları yok etmelerine engel olunamamıştır. Uygulamada önceki iltizam sisteminden çok farkı olmayan yeni sistemin en önemli farkı iltizamın kapsamının genişletilerek cibal-i mübaha ormanlarının kapsama dahil edilmesi olmuştur. Böylece ülke ormanlarının örgütlü bir şekilde devlet eliyle talan edilmesine başlanmıştır. Bu şekilde büyük orman alanları yok edilmeye başlanmıştır. Nizamnamenin uygulanabilmesi için bir ormancılık teşkilatı kurulmuştur. Teşkilat merkezde “Orman Meclisi” taşrada “Sermüfettişlik” şeklinde teşkil edilmiştir. Ancak örgütte taşlar yerine oturamamış, yaklaşık yirmi yıl süre ile çeşitli bakanlıklar arasında yer değiştirerek etkin şekilde kurumsallaşma imkanı bulamamıştır. Devletin azami gelir elde etme yaklaşımının bunda etkisi olmalıdır (Pehlivanoğlu, 1985).

2.1.2.2 Baltalıklar

Baltalıklar köy halkının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla diledikleri gibi kesim yapabildikleri belli köy ve kasabalara tahsis edilmiş ormanlık alanlardır. Baltalıklardan yalnızca tahsis edildiği köy veya kasaba halkı yararlanabilir. Bir ormanın baltalık olabilmesi için sahip olduğu ağaçların odun olarak kullanılmaya elverişli olması gerekir. Ormanın büyüklüğü de köy ya da kasaba halkının ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek büyüklükte olmalıdır. İhtiyacın üzerindeki büyüklüğe sahip ormanlar baltalık olamaz. Baltalıklar çok eski tarihlerden beri köylünün kullanımına bırakılmış ormanlardır. Mecelle'nin 1271. Maddesinde “yerleşime yakın olan yerler halka mer'a, harman yeri ve baltalık olarak terk edilmiştir.” Denilmektedir. Baltalıklar hangi köy ya da kasabaya terk edilmişlerse yalnızca o köy ve kasaba ahali yararlanabilir. Yabancı köy ve kasaba halkı başka köy ve kasabanın

baltalığında yararlanamaz. Baltalıkların şahıs koruluğuna dönüştürülmesi, tarım arazisine dönüştürmek amacıyla şahıslara verilmesi mümkün değildir. Kurallara uymayanlar hak sahibi köy ya da kasaba halkı tarafından engellenebilirler. Köylü kendi baltalığın korumakla, yabancıların buralardan kesim yapmalarını engellemekle yükümlüdür. Muhtarlar ve zabıta memurları baltalıkların korunmasından sorumludur. Orman yangınlarının önüne geçebilmek amacıyla baltalıklarda kömür üretme işi ancak önceden tespit edilmiş yerlerde yapılabilirdi (Cin, 1978).

2.1.3 Vakıf Ormanları

Vakıf ormanlarının mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte gelirleri vakıflara tahsis edilmiştir. Vakıf ormanları vakıf senedinde yer alan hükümler çerçevesinde vakıf tarafından işletilebilir ve kullanılabilirler (Cin, 1978).

2.1.5 Şahıs Ormanları

Toprak ve üzerindeki orman prensip itibarıyla devlete ait (miri) olmakla birlikte bazı durumlarda şahıs mülküne dönüşebilmekteydi. İlk olarak fetih sürecinde yararlı olan askerlere ya da üzerinde yaşayanlara bırakılabilirdi. İkinci olarak tarıma elverişsiz bölgelerin ağaçlandırılması sonucu bunu gerçekleştiren kişilere bırakılabilirdi. Üçüncü olarak tarım arazilerinin ağaçlandırılması sonucu gerçekleşebilirdi. Son olarak da dağlarda kendiliğinden yetişen ağaçlar için emek veren kişilere bırakılması ile miri ormanlar şahıs ormanlarına dönüşebilmekteydi. Bu ormanların kullanım hakları vergisini ödemek koşuluyla sahibine aitti ve miras bırakılabilirdi (Batmaz vd., 1999).

Miri araziye tasarruf hakkına sahip kişiler yetkililerden izin almak suretiyle araziye meyve ağacı dikiyor ve araziye koruya dönüştürebilirler. Yetkililer arazinin koruya dönüştürülmesinin devletin çıkarına olduğu durumlarda gerekli izini vermek zorundadır. Devletin zarar göreceği durumlarda İdare Meclisi'nin kararı üzerine yetkili kişi izin vermeyebilir. Gerekli izin alındıktan sonra arazinin koruya dönüşmesi durumunda ağaçlar şahıs malı olur. İzin alınmadan dikilen ağaçların üzerinden üç yıl geçtiği durumlarda konu İdare Meclisinde görüşülür. İdare Meclisi arazinin koruya dönüşmesinden devletin zarar görmediğine hükmederse ağaçlar diken kişinin mülkiyetine geçer. Sahibi dışındakiler bu ağaçları kesemezler. Sahibinin izni olmadan şahıs korularından ağaç kesenler sahibine

borçlu duruma düşerler. Meyve ağacı olmayan ağaçlardan öşür vergisi alınamayacağından devletin gelir kaybı söz konusu olurdu. Bunun önüne geçebilmek amacıyla şahıs ormanlarından yer kirası alınırdı. Zemin kirası, ormanların yerine ve kıymetine göre yıllık 10-20 para arasındadır. Şahıs ormanlarından ticari amaçla kesilen kereste ve kömürden resim tahsil edilir. Şahsi ihtiyaçlar için kesilen ağaçlar resimden muaf tutulurdu (Cin, 1978: 338-341).

Miri ormanlar, vakıf ormanları, baltalıklar ile ilgili düzenlemeler 1870 Orman Nizamnamesinde yer bulurken şahıs ormanları ilgili bir düzenleme yer almamıştır. Şahıs ormanları 1858 Arazi kanunnamesi ile düzenlenmiştir (Cin, 1978: 319-320).

2.2 Tanzimat Sonrası Dönemde Ormancılık Faaliyetleri

Mazhar Diker tarafından “mutlak başıboş dönem” tanımlanan (Çağlar, 1985) Osmanlı ormancılığı hakkında; 19. yüzyılda gelişen sanayi, uluslararası ticaretin etkisi ve ormanların ülke ekonomisi için öneminin artması sonucunda hukuki düzenlemelere gidilmesi zorunlu hale geldi (Cin, 1978: 318).

1858 yılında yürürlüğe giren Arazi Kanunu ormanlar özelinde bir düzenleme olmasa da ormanlara ilişkin bazı hükümler içermiştir. Ancak bu hükümler ormanların korunması ve ormanlara zarar vermeden en etkin şekilde ekonomiye kazandırılması için yeterli değildi. Bu amaçla ormanlar özelinde gerçekleştirilen ilk hukuki düzenleme 1870 Orman Nizamnamesidir (Koç, 2000).

Tanzimat’ın ilanı ile pek çok alanda başlatılan batılılaşma hareketleri ormancılık alanında da ilk girişimleri başlattı. 19. Yüzyılda ülkedeki orman alanlarının 7,5 milyon ila 8,5 milyon ha.genişliğinde olduğu tahmin ediliyordu. Ormanların Avrupa’da olduğu gibi fenni yöntemlerle idare edilmesine karar verildi ve konu Meclis-i Ali-i Tanzimat’ta görüşüldü. Görüşmelerde ormancılığın ayrı bir bilim dalı olduğu, Avrupalı Devletlerin fenni yöntemlerle idare ettiği ormanlardan önemli miktarlarda kazançlar elde ettiği belirtilerek ülkede bu alanda yetişmiş uzman bulunmadığından Fransa’dan uzman getirilmesine karar verildi (Keskin, 2005).

1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi ile Osmanlı ormancılığı ilk kez yasal bir düzenlemeye sahip olmuştur. Ancak halk nizamnameye tepki göstermiş, geri adım atılmak zorunda kalınmış ve nizamname tam anlamıyla uygulanamamıştır; çarşı ve pazarlara getirilen odun kömür ve diğer orman ürünlerinden, devletin ormanları koruma hizmetleri karşılığı olarak vergi alınmakla yetinilmiştir. Nizamname içerik olarak kamu malı olan ormanların korunmasını hedeflemektedir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu şartlar bu hedefi ikinci plana itmiş, devletin paraya olan ihtiyacı geniş orman alanlarının ihaleye verilmesine neden olmuştur. Böylece ormanlar tahrip edilirken orman ağaları zümresi ortaya çıkmıştır. Geçimini ormanlardan sağlayan köylü ile ormanları adeta sömüren mültezimlerin ortak faaliyetleri sonucu ormanlar yok olmaya yüz tutmuştur. Orman Nizamnamesi köylünün ormanlardan yararlanmasına engel olmamış ancak bazı düzenlemeler getirmiştir. Orman ürünleri, orman köylüsünün en önemli geçim kaynağı olduğu gerçeği göz ardı edilerek yapılacak düzenlemelerin uygulanmasının çok mümkün olmayacağı bilinmekteydi. Bu nedenle köylünün ormanlardan yararlanmaya devam etmesine izin verildi. Kişisel ihtiyaçların karşılanması ile ticaret amaçlı yapılan kesimler arasında ayırma gidildi. Arabalar ve yük hayvanları ile taşınarak pazarlara getirilen küçük çaplı kereste ticareti kişisel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kabul edildi ve izin verildi. Kereste tüccarlarına satılan ya da başka yerlere gönderilen daha büyük miktarda keresteler orman tahribatına neden olacağı gerekçesiyle vergi tahsil edilmeye başlandı. Nizamname hükümlerine aykırı hareket edenler için çeşitli cezalar belirlendi. Nizamiye mahkemeleri orman suçu işleyenlerin cezalandırılması için yetkili kılındı (Cin, 1978: 315-317).

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemde ormanların giderek yok olduğu fark edilmiş ve bazı önlemler alınmaya başlanmıştır. Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla meclise sevk edilen ilk kanun tasarılarından biri Orman ve Mer'a Kanunu tasarısıdır. Önceki düzenlemelerde ormanlardan en üst düzeyde gelir elde etme amacı öncelikli iken Orman ve Mera Kanunu'nda ormanların korunmasına yönelik önlemler öncelikli durumdadır. Kanun hükümet tarafından desteklenmiş yasallaşması için Meclis-i Mebusan'ın onayına sunulmuştur. Ancak Balkan Savaşları'nın araya girmesi sonucu meclisin onayından geçerek yasallaşma imkânı bulamamıştır. (Gümü, 2018).

Hoca Ali Rıza Efendi II. Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı ormancılığına damgasını vuran isimdir. Orman ve Ma'adin ve Ziraat nezaretine bağlı olarak kurulan Orman Müdüriyeti Umumiyesi'nin başına getirilen Hoca Ali Rıza Efendi çağdaş ormancılığın ilk girişimlerini

gerçekleştirdi. 1910 yılında Orman ve Mera Kanunu tasarısı hazırlayarak yasallaşması için çaba harcadı (Pehlivanoğlu, 1985: 1581). Özgün bir şekilde hazırlanan tasarı, yabancı ülke kanunlarından yapılan bir çeviriden ibaret olmayıp, önceki düzenlemeleri aşan, nitelikli bir tasarıdır. Vatandaşın gelenek ve görenekleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış ancak Meclise sunulmasına rağmen yasallaşması mümkün olmamıştır (Çağlar, 1985: 1570). Hoca Ali Rıza Efendi yasa yürürlüğe girene kadar geçen sürede uygulanmak üzere bir talimat ve tembihnameyi uygulamaya koydu. Talimat ile Devletin orman gelirlerinden aldığı payın artırılması ve kesimlerin ormancılık tekniklerine uygun olarak gerçekleştirilmesinin amaçlamaktaydı (Pehlivanoğlu, 1985: 1581). Talimatta kesimi yapılacak ağaçlar görevliler tarafından önceden belirlenerek damgalanacak, ağaçların özellikleri tutanak altına alınarak satış bedelleri ilan edilecektir. Köylülerin yapacağı kesimlerin üst sınırları ve şartları belirlenmiştir. Bu şekilde köylülerin ormanlardan yararlanmalarına engel olunmamış ancak sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle yürürlüğe giren ilk düzenlemedir. Talimatın yayınlandığı 1910 yılında bir de tembihname yayınlamıştır. “Ormanların Muhafazası ve İnzibatına Dair Kura ve Kasabat Ahalisine Tembihname” yayınlayan Hoca Ali Rıza Efendi’nin ağaç kesimlerinin bilimsel tekniklere uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi ve ormanların korunması yönünde bir duyarlılık ve çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Tembihname ile miri ormanlar ve baltalıklarda şahıs ormanlarının tarıma elverişli olmayan yerlerinde tarla ve otlak açılması, ağaç dallarının kesilmesi yasaklanmıştır. Köylülerin kendi ihtiyaçları için yapacakları kesimler izine ve süreye bağlanmıştır (Çağlar, 1985: 1571). Ancak hazırlanmış olduğu tasarı yasallaşmadı. 1913 yılında Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde Amenejman¹, Bütçe, Memurin ve Teftiş şubeleri kurulurken bütün illerde Orman Müdürlükleri kuruldu. 1914 Yılında Orman Jandarma Teşkilatı kuruldu. Bu teşkilat için önce bir okul açılmışsa da kısa bir süre sonra kaldırılarak yerine Orman Ameliyat Mektebi açıldı. Birinci Dünya Savaşı’nın yaklaşması ve Türk-Alman yakınlaşmasının artması üzerine 1856’da getirilen Fransız mühendislerin yerini Alman ormancılık uzmanları almaya başladı. İlk gelen Avusturyalı uzman Hofrad Veith oldu. 1915 yılında başka Alman uzmanlar da ülkeye geldiler. Veith’in hazırladığı Orman Kanunu tasarısı 1917 yılında yasallaşarak yürürlüğe girdi. Kanun orman satış sistemine ilişkin bir değişiklik içermediğinden ormanların korunmasına yönelik bir etki yaratmadı (Pehlivanoğlu, 1985: 1581).

---

¹ Bir orman işletmesini veya onun ayrıldığı alt işletme ünitelerini tespit edilen amaçlara göre planlayan ve planın uygulanmasını izleyen bir ormancılık bilim dalı. (Orman Amenajman Yönetmeliği, Madde 3 <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=11952&MevzuatTertip=5> . Erişim tarihi: 02.05.2023

2.2.1 Orman Umum Müdürlüğü'nün Kuruluşu

1840 yılında Ticaret Nezaretine bağlı olarak kurulun Orman Müdürlüğü'nün ardından İstanbul dışında da orman müdürlerinin görevlendirildiği 1841 tarihli bir genelgeden anlaşılmaktadır. Orman müdürleri çoğunlukla orman ürünleri ticaretinin yoğun olarak gerçekleştirildiği sahil bölgelerinde görevlendirilmiştir. İhtiyaç duyulan odun ve kerestelik ağaçların kesim işlemlerinin yürütülmesi dışında ormanların iyileştirilmesi ve yenilerinin yetiştirilmesi de orman müdürlerinin görev ve sorumlulukları arasındaydı. Ancak orman müdürlerinin görev sahalarında yasal vergilerin dışında “dağ hakkı”, “kum hakkı” gibi farklı isimlerle keyfi vergi uygulamalarına gitti, bu keyfi vergiler de orman ürünlerinin fiyatlarının yükselmesine neden olmasından dolayı halkın şikayetlerine konu olmuştur. Kendilerinden beklenen faydayı sağlayamadıkları gibi şikayetlere konu olan orman müdürlükleri kurulmalarından kısa bir süre sonra 1841 yılı sonlarında kaldırılmıştır. Orman müdürlüklerinin kaldırılmasının ardından orman ürünlerinden alınan vergilerle ilgili birkaç düzenleme dışında Fransız orman mühendislerinin gelişlerine kadar arada geçen on beş yıl boyunca önemli bir düzenleme gerçekleşmemiştir. Kapatılan orman müdürlükleri yerine geçici görevlendirmeler yapılmak suretiyle bir anlamda Tanzimat öncesi döneme dönülmüş olundu (Çağlar, 1985: 1565).

Tanzimat Fermanı'nda ülkenin iyi idare edilmesi için gerekli hukuki ve idari düzenlemelerin yapılacağı sahip olunan her türlü servet kaynağının daha iyi değerlendirileceği ilan edildi. Ormanlar ülkenin en önemli zenginlik kaynağı olduğundan Orman Umum Müdürlüğü Maliye Nezaretine bağlı olarak kuruldu (Batmaz vd., 1999).

Orman müdürlüklerinin kapatılması ile ormancılık ile ilgili görevler Meclis-i Meabire verildi.1857 yılında ülkeye gelen Fransız orman mühendisi Tassy'de bu mecliste görev aldı (Keskin, 2005: 43).

1869 yılında Fransa'dan getirilen uzmanlar orman gelirlerinin arttırılması amacıyla Maliye Nezareti bünyesinde Orman Umum Müdürlüğü'nün kurulmasını sağladılar. İlk Orman Umum Müdürü İzmirli bir Rum olan olan Arsitidi Baltacı'dır. Orman Nizamnamesinin hazırlanması görevi Orman Umum Müdürlüğüne verilmiş ancak çeşitli nedenlerle müdürlük bu görevi yerine getirememiştir. Bu başarısızlığı gurur meselesi yapan Arsitidi Baltacı Orman Umum Müdürlüğü görevinden istifa etti. Baltacı'dan sonra Orman Umum

Müdürlüğü görevini üstlenen Ermeni asıllı Bedros Kuyumcuyan aynı zamanda Devlet Şurası üyesi de olduğundan Orman Nizamnamesinin şurada onaylanması kolay oldu (Gümüş, 2018: 34-35).

2.2.2 Orman ve Ma'adin Nezareti'nin Kuruluşu

Orman ve Ma'adin Nezareti ile orman-insan ilişkilerinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Ancak çok eski dönemlerden beri ormanlardan dilediği şekilde yararlanmayı alışkanlık haline getirmiş ve bunu doğal bir hak olarak görmekte olan köylünün ormanlara müdahalesi engellenememiştir. Ormanların işletmesi iltizama verilerek tıpkı arazide olduğu gibi bir orman iltizam sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu girişimlerin amacı ormanlardan mümkün olduğunca çok gelir elde etmeye dönüktür (Cin, 1978: 316).

2.2.3 Orman ve Ma'adin Mektebi'nin Kuruluşu

Sultan Abdulaziz'in Fransa'ya yaptığı gezi sırasında Fransız hükümeti Osmanlı ormanlarının araştırılması, planlanması ve düzenlenmesi amacıyla uzmanlardan oluşan bir heyet tahsis etmiştir. Bu heyet Alexandre Sthems ve Lui Nay'dan ve Louis Tassy'den oluşmaktadır. Tassy heyetin başkanı olarak görevlendirilmiştir. 1857-1862 ve 1865-1868 yılları arasında toplam sekiz yıl Osmanlı ülkesinde görev yapan Tassy'nin görevlerinden biri de Orman Okulunun açılmasıdır. Orman nizamnamesinin hazırlanmasında ve ormancılık teşkilatının kurulmasında etkin rol alan Tassy ormancılık faaliyetlerinin yürütülebilmesi için öncelikle yetişmiş teknik personele ihtiyaç olduğunu düşünmüş ve 1857 yılında Ticaret Bakanlığına bağlı olarak İstanbul'da Orman Okulunu açmış ve okulun müdürlük görevini de üstlenmiştir. Okulda görev yapan öğretmenler Fransızdı ve Türkçe bilmiyorlardı ayrıca ders kitapları ve eğitim dili de Fransızca idi. Bu nedenle okula alınacak öğrencilerde Fransızca bilme şartı arandı. Islahat Fermanı'nın yayınlanması ile birlikte gayr-ı müslimler Osmanlı Devleti'nde subay ve memur yetiştiren okullara girme hakları elde ettiler. Orman mektebinin ilk öğrencileri Fransızca bilmelerinden dolayı gayr-ı müslim Osmanlı vatandaşları oldular. Tassy Orman Mektebinden mezun olan dokuz öğrenci ile birlikte üç milyon hektardan daha fazla ormanda keşifler yapmıştır. Kurucusuna nispetle "Tassy Orman Mektebi" olarak da anılan okul bu yakıştırmayı doğrularcasına Tassy'nin 1862 yılında ülkesine dönmesiyle kapanmış, 1866 yılında geri gelmesiyle tekrar açılmıştır. 1868 yılında Tassy Fransa'ya dönmüş onun önerisi ile ülkemize gelen Charles Simon orman mektebinin

müdürlüğüne getirilmiştir. Simon döneminde ormancılık alanında önemli gelişmeler olmuştur. Önce 1869 yılında Orman Genel Müdürlüğü kurulmuş, ertesi yıl Orman Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Böylece kurs niteliğinde bulunan orman mektebi resmi bir statüye kavuşmuştur. Simon tarafından hazırlanan mektep tüzüğünde mektebin amacının Orman Genel Müdürlüğü'nün denetim görevini yürütecek orman memurlarının yetiştirilmesi olduğu yazılıdır. Mezun olan öğrenciler orman müfettişi olarak göreve basmamışlardır (Gümü, 2018: 24-29).

2.2.4 Nizamname ve Layihalarda Orman Memurlarının Durumu

Osmanlı ormancılık örgütü şu şekilde teşkilatlanmıştır:

A) Merkez:

- a) Orman Heyeti Fenniyesi: Reis, dört üye ve bir başkatipten oluşurdu. Taşradan gönderilen belgeleri değerlendirerek cevaplandırır, gerektiğinde ilgili nezaretin onayına sunar, satışlarla ilgili raporları incelerdi.
- b) Ketebe: Muhasebe kayıtlarını tutardı.
- c) Heyeti Teftişiyeye: Denetim faaliyetlerini yürütürdü.

B) Taşra

- a) Sermüfettişler: Geniş orman alanlarına sahip vilayet ve liva merkezlerinde görev yaparlardı. Sorumluluk alanlarındaki ormanlarda her türlü teknik ve yönetim yetkilerine sahiptiler. Gerektiğinde doğrudan nezaret ile iletişime geçmeye yetkiliydiler.
- b) Müfettişler
İkinci Sınıf Müfettişler: Sermüfettişlere bağlı olarak görev yaparlardı.
Üçüncü Sınıf Müfettişler: İkinci sınıf müfettişlere bağlı olarak görev yaparlardı. Ormanların ihale ile kesime verildiği yerlerde görev yapar, ormanların korunması, kesilecek ağaçların damgalanması, kesim faaliyetlerinin sözleşmelere uygun gerçekleştirilmesinin sağlanması, altlarında görevli personelin denetlenmesi gibi görevleri vardı.
- c) Müfettiş Muavinleri: Görev sahalarında üçüncü sınıf müfettişlerin işlerini yaparlardı.
- d) Süvariler: İkinci ve Üçüncü sınıf müfettişlerin altında kaza ve ormanlarda görev yaparlardı. Başlıca görevleri; sözleşmelerin doğru bir şekilde uygulanmasını

takip etmek, kesilen ağaçların damgalanarak, taşıma belgelerini düzenlemek, müfettişlerin bulunmadığı yerlerde ondalık memurlarını denetlemek olarak sıralanabilir.

- e) Piyadeler: Süvarilere bağlı olarak görev yaparlar. Sorumluluk sahalarındaki ormanları korumak, damgasız ağaçların kesilmesine engel olmakla görevliydi.
- f) Tezkere Muharriri: Ondalık Memurları: Süvari ya da müfettişlere bağlı olarak iskele yakınlarında görev yapar orman ürünlerinin belgelerini hazırlamakla görevliydi.
- g) Ondalık Memurları: İskele ve pazaryerlerine satılmak üzere getirilen orman ürünlerinden ve odunlardan alınması gereken vergileri tahsil etmekle görevliydi.
- h) Kontrol İdaresi: Bakanlık adına ormancılık teşkilatı personeli tarafından düzenlenen belgelerin denetimini gerçekleştirirdi. İdarenin başında kontrol müdürü bulunur, ona bağlı olarak müfettiş, memur ve muhasebeci istihdam edilirdi. İzmir Kontrol İdaresinde yönetici olarak sermemur ve mahiyetindeki memurlar görev yaparlardı.
- i) Yangın Korucuları: Yangın mevsimlerinde yangınları önlemek amacıyla geçici olarak istihdam edilirdi (Çağlar, 1985: 1568).

Bu görevler arasında en geniş yetkiye sahip olanlar orman müfettişleriydi. Ağaçların kesimi, nakil edilmesine dair verilen tezkerelerin doğru şekilde yapılıp yapılmadığının kontrolü, uygunsuz kesimlerinin kontrolü, orman gelirlerini ve vergilerini zamanında toplanmasının sağlanması ve bunları Orman İdaresine sunulması yetkileri arsındaydı (Alan, 2020).

2.2.5 Yabancı Uzmanların Ormancılığa Etkileri

Osmanlı ormancılığında yabancı uzmanların etkisi Kırım Savaşı'nın ardından başlar. Kırım Savaşı'ndan sonra 1856 yılında Paris Antlaşması imzalanmış ve Osmanlı Devleti Avrupa Devletler sisteminin üyesi kabul edilmiştir. Bu çerçevede kurulan "Conseil des travaux publics" idaresinde Fransız orman mühendisleri de yer almıştır. 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesinde bu Fransız orman mühendislerinin etkisiyle ormancılıkla ilgili bazı maddelere de yer verildi (Cin, 1978: 315).

Osmanlı ormancılığını yeni baştan düzenlemek ve şekil vermek amacıyla 1856 yılı sonlarından itibaren Fransız orman mühendisleri ülkeye gelmeye başlamışlardır. Tanzimat Fermanı ve II. Meşrutiyet'in ilanı arasında on Fransız orman mühendisi üç grup halinde İstanbul'a geldiler. Çağlar da orman mühendislerinin özellikle Fransa'dan gelmiş olmalarını Islahat Fermanı ile ilişkilendirmektedir. Ona göre Islahat Fermanı'nın yayınlanmasından bir ay sonra Fransa ile Paris Antlaşması imzalanmış, aynı yıl içerisinde de Fransız orman mühendisleri Osmanlı Devleti'nde istihdam edilmeye başlanılmıştır. Islahat Fermanı ve Paris Antlaşması ile azınlıklara ilişkin taahhütlere girilmişti. Fransa ile çıkar ilişkisinde bulunan Rum ve Ermeni azınlıklar Fransız uzmanların kuruluşuna öncülük ettikleri ormancılık teşkilatında etkin bir şekilde yer aldılar. Osmanlı Devleti'nde istihdam edilen ilk yabancı uzman 1856 yılında ülkeye gelen Fransız orman mühendisi Lois Tassy'dir. Tassy'nin çalışmaları ilk olmasının yanında bıraktığı etkilerle de önemlidir. 1857 yılında ülkenin ilk orman mektebini açmış, orman varlığının tespiti için araştırma gezileri gerçekleştirmiştir. 1860 Ticaret ve Nafia Nezaretine bağlı birim olan Meclis-i Meabirin başmühendisliğine atanmış, sırası ile reis vekilliği, ikinci reislik ve birinci reislik görevlerini yürütmüştür. (Çağlar, 1985: 1565).

1861 yılında yürürlüğe giren Nizamname Layihası ile ormanlardan ağaç kesilmesi ücrete tabi kılındı. Olağanüstü durumlar dışında padişahın izni olmadan ormanlardan ücretsiz ağaç kesilmesi yasaklandı. Ormanlardan ağaç kesmek isteyen kişilerin, ağacın değerinin yarısı oranında bir ücret ödemesi öngörüldü. Layiha ile ağaç kesmek isteyenler dilekçe ile vali ve kaymakamlara başvuracaklar onlarda orman müfettişine sevk edeceklerdir. Ağaç kesilmesine izin verecek kişilerin yetkileri kademeli olarak sınırlandırılmıştır. 1.000 kuruşa kadar olan ağaçlar için orman müfettişleri, 1.000-5.000 kuruş arasındaki ağaçlar için sancak başkanları, 5.000-10.000 kuruş arası için ticaret nezareti, daha büyük çaplı kesim izinleri için hükümet yetkili kılınmıştır. Yetkililerden ağaç kesme izni alanlar ormanlara verebilecekleri muhtemel zararlar için kefalet akçesi yatıracaklardır. Tassy nizamnamenin tüm ülkede uygulanması için gayret göstermiş ancak Bahriye Reisinin donanmanın ihtiyaç duyacağı kerestenin temin edilmesinde güçlükler çıkabileceğine dair endişesi nedeniyle layihanın uygulama alanının Kuşadası-İskenderun arasında kalan ormanlar ve Varna ormanlarıyla sınırlı tutularak pilot uygulama yapılmasına karar verilmiştir (Çağlar, 1985). 1838 yılında İngilizlerle imzalanan Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile İngiltere'ye ticari ayrıcalıklara verilmiştir. Osmanlı Devleti bu anlaşma ile kendisi için oldukça önemli olan gümrük gelirlerinden vazgeçerek ciddi bir gelir kaybına uğradı. 1853-1856 yılları arasında

yaşanan Kırım Savaşı'nın ardından ciddi ekonomik sıkıntılara düşen Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez dış borçlanmaya gitmek zorunda kaldı. İlk borçlanma 1854 yılının ağustos ayında İngiltere'den 3,3 milyon sterlin ile başlamış bunu yaklaşık bir yıl sonra aynı ülkeden alınan 5,5 milyon sterlinlik borçlanma izlemiştir. 1875 yılına gelindiğinde Osmanlı borçları 200 milyon sterline yaklaşmıştır. Yıllık toplam geliri 18 milyon sterlin olan Osmanlı Devleti her yıl 11 milyon sterlin dış borç ödemek zorunda kalmış 1876 yılına gelindiğinde artık borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir. Dış borçlanmaların giderek artması ve zamanla ödenemez boyutlara ulaşması devletin bir gelir kaynağı olarak ormanlara olan ilgisinin artmasına neden olmuştur. 1933 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin dış borçları bitirmesine kadar devletin ormancılığa karşı yaklaşımı ekonomik krizin etkisinde kalmıştır. Devlet borçlarını ödeyebilmek için orman varlığını hızla tükettiği gibi, bozuk olan mali durum orman varlığının artırılmasına yönelik yatırımları mümkün kılmamıştır. Osmanlı ormancılık teşkilatının Ticaret Nezaretinin bünyesinde örgütlenmesi de bu çerçevede değerlendirilmelidir (Gümüş, 2018: 20-22). Fransa Osmanlı Devleti'nin borçlu olduğu, kapitalist ve emperyalist bir ülkedir. Tassy dışındaki tüm uzmanlar ihraç edilebilecek orman varlıklarının tespit edilerek ihale yolu ile gelir elde edilmesine yönelik çabalar içerisinde olmuşlardır (Çağlar, 1985: 1569). Tablo 2.1'de yabancı orman mühendislerinin gelişlerinin ardından her geçen yıl ormancılık gelirlerinde artış olduğu görülmektedir (Çağlar, 1985).

Tablo 2.1: Çeşitli Yıllarda Orman Gelirleri

Yıllar	Miktar (Kese)	Yıllar	Miktar (Kuruş)
1868-1869	1.200	1888	9.962.840
1869-1870	1.800	1889	18.161.448
1871-1872	2.000	— —	
1872-1873	2.600	1900	22.610.618
		1906	32.203.960

Tablo 2.1'de verilen rakamlara göre 1868 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin orman gelirleri her yıl katlanarak artmıştır. 1868-1869 yılında yaklaşık on milyon olan orman gelirleri dört yıl içinde yaklaşık üç buçuk kat artarak otuz iki milyon kuruş seviyesine yükselmiştir. Devlet, Kırım Savaşı'nın ardından içinde bulunduğu ekonomik bunalımı azaltabilmek amacıyla orman gelirlerini artırma yoluna gitmiş, yabancı orman mühendisleri de bu amaca hizmet etmişlerdir.

Selahattin İnal'ın Osmanlı ormancılığının durumunu ve yabancı uzmanların etkisini ifade eden cümleleri konuyu çarpıcı bir biçimde özetlemektedir: “*Gün geçmekte, “Hasta Adam”ın kaygısı artmakta ve imparatorluk hazinesinin açığı büyümektedir. Bu kaygıyı gidermek ve bu açığı kapatmak için her ne pahasına olursa olsun usta ellerle milli servetlere kadar uzanmak ve hazineye büyük ölçüde gelirler sağlamak gerekmektedir. Senin dilinden anlayan Avrupalı uzmanlar getiriliyor. Fakat bunlar, sadece ceplerini şişiriyor ve seni, devlet hazinesine girecek az bir para için müteahhide kurban etmenin yolunu öğretiyorlar. İşte böylece şimdiye kadar devamedegelen çete savaşı bundan sonra sana karşı yöneltilen düzenli ve planlı bir savaş halini alıyor. Kıymetli çocuklarından birçoğunu kafile kafile alıp götürerek ve senin varlığını bile tehlikeye düşüren bu kanlı kavgalar saltanatın tarihe gömüleceği güne kadar bütün şiddeti ile devam edecektir* (Gümü, 2018, s. 23).”

2.2.6 Ormanlık Alanların Tahribatı

Gerileme dönemine girilmesiyle yaşanan toprak kayıpları orman varlığının azalmasına da yol açmış Tanzimat dönemine gelindiğinde orman varlığı önceki döneme kıyasla ciddi oranda azalmıştır. Kırım, Kafkaslar ve Balkanlar’da yaşanan toprak kayıpları 25 milyon ha.genişliğinde orman varlığının kaybıyla sonuçlanmıştır. Balkan savaşlarından sonra orman varlığı Anadolu ile sınırlı kalmış böylece Anadolu ormanları üzerindeki tahribat gitgide artmıştır. Anadolu ormanları denizlere yakın kesimlerde ve Marmara bölgesinde yoğunlaşmıştır. 1830’lu yıllarda Batı Karadeniz Bölgesi ülkenin kalanına göre zengin bir orman varlığına sahipti. Özellikle Kastamonu ve Bolu mıntıkları zengin ve nitelikli orman varlıklarına sahipti. Tanzimat sonrası dönemde Düzce ve Adapazarı ormanları ile birlikte Bolu ormanları hızla tüketilerek yok olma noktasına getirilmiştir. 19 yüzyıl ortalarına kadar Tersanenin kereste ihtiyacı için en çok kesime maruz kalan ormanlar Bolu, İzmit, Bursa ormanları olmuştur. Ülkenin kalanında da durum farklı değildir. Aynı tarihlerde Kolschy zengin meşe ve sedir ormanlarına sahip Gülek ve Nemrut ormanlarının tahtacılar tarafından tahribata uğratıldığını ifade etmiştir. Bu ormanlardan her yıl on bin tomruk gemi inşasında kullanılmak üzere İskenderiye’ye gönderilmiştir. Benzer şekilde Antalya taraflarını gezen İngiliz gezgin Spatt en iyi ağaçların tamamen kesilmiş olduğunu yazmıştır (Pehlivanoglu, 1985: 1577).

Tanzimat'tan Cumhuriyete gelinceye kadar ormancılık alanında yapılan yeni düzenlemeler ormanları korumaya ve geliştirmeye yönelik köklü düzenlemeler olamamış, ekonomik sıkıntıları hafifletmeye yönelik dar kapsamlı düzenlemeler olmaktan öteye geçememiştir. Cibali mübaha ormanlarından gelir elde etmek amacıyla yoğun çaba harcanmış, orman varlığı hızla azalmıştır. Devlet ormanlardan iltizam usulü ile gelir elde etmekteydi. “Kereste resmi” adı verilen vergi, mültezimlere ihale edilmekte, mültezimler de pazar yerleri ve iskelelerde vergi toplamaktaydı. Ancak bu usul beklenildiği şekilde hazineye yeterince gelir sağlayamadığı gibi orman tahribatlarının hızlanmasına neden olmuştur. Bunun üzerine orman gelirlerini arttırabilmek amacıyla 1840 yılından itibaren “Orman Müdürlükleri” kurulmaya başlanmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşının ardından Karadeniz kıyılarına doğru gerçekleşen göç dalgaları bölge ormanlarının tahrip olmasını neden olmuştur. Bundan başka savaşın getirdiği ekonomik yük de orman gelirlerine olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu nedenle orman gelirlerini arttırabilmek maksadıyla 1856 yılından itibaren yabancı orman mühendisleri getirilmiş bundan sonra ormanlar hızla tüketilmeye başlanmıştır (Pehlivanoglu, 1985: 1578).

Ormanların yerli ve yabancı işletmecilere sözleşme ile verilmesi işlemleri en çok 19. yüzyılın son otuz yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin sömürgeleştirilmesine yönelik girişimlerden biri olan demiryolu sözleşmeleri de ormanların talan edilmesine yol açmıştır. 1864 yılında Rusçuk-Varna demiryolu inşasını gerçekleştiren şirkete demiryolu için ihtiyaç duyduğu keresteyi miri ormanlardan temin etmeleri için izin verilmiştir. 1902 yılında imzalanan Bağdat Demiryolu sözleşmesi ile şirket demiryolu hattının 20 km çevresindeki -daha önceden imtiyazı verilmemiş- tüm madenleri işletme imtiyazını elde ettiği gibi ormanlardan da odun ya da kömür elde etmek amacıyla yararlanma hakkına sahip olmuştur. Ormancılık uzmanı Ali Kemal Yiğitoğlu bu sözleşmeler yüzünden demiryolu hatları boyunca ormanların kısa sürede talan edilerek çıplak alanlardan başka bir şey görülmez hale geldiğini ifade etmiştir (Çağlar, 1985). 1875 yılında Tuna Orman Müfettişliğine yazılan bir yazıda Rumeli demiryolu inşası sırasında Sofya sancağının Silistre, Doburca, Köstence ve Banehas ormanları Rumeli demiryolu şirketine tahsis edilmiştir. Sözleşme sınırları içerisinde kalan köy baltalıklarından köylülerin şahsi ihtiyaçları için ağaç kesmelerine izin verilmiş ancak ticari amaçla yapacakları kesimler için demiryolu şirketine ücret ödemeleri kararlaştırılmıştır. Zaman zaman ahali tarafından demiryolu şirketince tapulu arazilerinden keyfi bir şekilde ağaç kesimi yapıldığı gerekçesiyle protestolar gerçekleştirildiği Tuna vilayetine yazılan bir yazıdan

anlaşılmaktadır. Belgede ifade edildiğine göre demiryolu şirketine terk edilen ormanların haritası çıkarılmış olup vatandaşın elinde bulunan tapular yayla ve çayır olarak düzenlenmiştir. Yayla ve çayır tapuları üzerinde bulunan ağaçları kapsamadığından tapu sahipleri ağaçlar üzerinde hak iddia edemezler. Bu nedenle demiryolu şirketi ağaçları kesme hakkına sahip olup tapu sahiplerinin protesto etmeye haklarının olmadığı bildirilmiştir (Kutluk, 1967: 40-47).

Vilayetlere 1895 yılında gönderilen bir genelgede altı aylık periyotlar halinde yapılacak değerlendirmelerle orman gelirlerini en fazla toplayan orman memurlarının tespit edilerek başarı belgesi ile ödüllendirilmeleri üst üste başarı belgesi almaya hak kazananların görevlerinde yükseltilmeleri talimatı verilmiştir (Çağlar, 1985: 1569). Ormancılar daha çok gelir elde edilmesi için daha çok ağaç kesilmesine teşvik edilmiş, bu konuda beklenilene gerçekleştiren orman memurları ödüllendirilmiştir. 1889-1921 yılları arasında orman müfettişliği görevi yapan Hüseyin Fehmi Bey orman gelirlerinin artırılması ve diğer başarılarından dolayı takdir belgeleriyle ödüllendirildiğini yazmıştır (Pehlivanoglu, 1985).

1861 ve 1869 yıllarında yayınlanan nizamname, layiha, tebliğ, talimatname ve tembihnamelerde ormanların korunmasına yönelik düzenlemeler de mevcuttur. İlgili maddelerde ormanlardan izinsiz orman ürünü toplamak, ağaçlarına zarar vermek, yangına neden olmak gibi zararlı eylemler için cezalar öngörülmüştür. Bunun yanında bazı yöneticilerin, orman ve ağaç yetiştirilmesine ilişkin kişisel gayretleri de görülmektedir. Örneği Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın 1880'li yıllarda tembihname yayınlayarak köylünün sahip olduğu tarlaların köşe ve kenarlarıyla arazisinin bir dönümlük kısmına fidan dikerek ağaç ve orman yetirmeleri için gayret etmiştir (Çağlar, 1985: 1570).

Tanzimat ve II. Meşrutiyet arasında geçen yaklaşık elli yıllık dönemde ormancılık faaliyetleri ormanlardan en yüksek düzeyde gelir elde etme amacına yöneliktir. II. Meşrutiyet'den Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen dönemde gelir sağlama amacı sürmüştür ancak ormancılık faaliyetlerinin bilimsel yöntemlerle yürütülmesi, böylece orman varlığının sürekliliğinin sağlanması da gözetilmiştir (Çağlar, 1985: 1573). 1911 yılında Kızılarpınarı/Kayseri'de 7.500 dönüm genişliğinde bir arazide fidan dikilerek orman yetiştirilmesi için talimatname yayınlanmıştır. Aynı yıl "Köy Baltalıklarının İdaresine Dair Nizamname" ile köylüler baltalıkların iyileştirilmesi, ağaç yetiştirilmesi için fidan dikmek veya tohum ekmekle yükümlü tutulmuşlardır. 1912 yılında tüm vilayetlere Tahrirat-ı

Umumiye gönderilerek milli servet olan ormanların çoğu vilayetlerde çeşitli nedenlerle yok edildiğini ya da verimsiz hale getirilmiş olduğu ifade edilerek orman varlığının arttırılması amacıyla 4-5 dönüm genişliğinde tarlaların kiralanarak orman fidanlıklarına dönüştürülmesi istenmiştir (Çağlar, 1985: 1573). Ancak bu girişimler orman varlığının arttırılmasını sağlamak noktasında yeterli olamamış ülkenin orman varlığı hızla tüketilmiştir. 1910 yılında ülke ormanlarının mülkiyet durumu ve orman alanlarının genişliği Tablo 2.2’de gösterilmiştir (Çağlar, 1985).

Tablo 2.2: 1910 Tarihli Orman İstatistiğine göre Osmanlı Devleti’nin orman varlığı

Mülkiyeti	Hektar	Ormanlık alan %
Devlet	7.750.132	88.03
Vakıflar	107.295	1.22
Kasaba ve köyler	146.423	6,6
Özel kişiler	539.473	6.13
Mülkiyeti tartışmalı	260.442	2.96
TOPLAM	8.803.765	100.00

Tablo 2.2 verilerine göre 1910 yılında ülke ormanlarının en büyük kısmı % 88,03 oranında Devlete aittir. İkinci sırada kasaba ve köy ormanları, üçüncü sırada özel ormanlar, dördüncü sırada mülkiyeti tartışmalı ormanlar beşinci ve son sırada vakıf ormanları gelmektedir. Ülkenin toplam orman alanı genişliği yaklaşık 8,8 milyon hektardır.

3. OSMANLI DÖNEMİNDE BARTIN ORMANLARI

Bartın günümüzde sahip olduğu zengin orman varlığına geçmişte de sahipti. Homeros'un İlyada Destanı'nda "Parhenius ırmağı ve etrafının büyük bir ağaçlık ve ormanlık halinde olduğu, ağaçlardan gökyüzünün yer yer görülmediği, ırmaktan boğaz istikametine doğru orman ve ağaçların arasından vahşi uğultuların geldiği, boğaz yakınlarına gelindiğinde denizden bu vahşi uğultuların duyulduğu ve ırmağa girmekten korkulduğu anlatılmaktadır. Uluslu İbrahim Efendi 1729 yılında yazdığı Atlas isimli eserinde Bartın ormanlarını şu şekilde anlatır. "Etrafını kaplayan nice kesif ormanlar, ulu yaylalar Bartın'a kim bilir ne kadar iş ve servet getirmiştir. Bundan sonra da getireceğine şüphe yoktur. Bu kesif ormanlar ve yaylalar Bartın'a şan olmuştur (Aşcıoğlu, 2011: 127-139)." İbrahim Efendi'nin Bartın Ormanlarının görkeminden etkilendiği anlaşılıyor.

1332 yılında Kastamonu'yu ziyaret ederek 40 gün kalan İbn-i Battuta (Karasalihoğlu, 2020) Kastamonu'ya geldiğinde, on iki kişilik kabile ile burada kaldı; bir dirhemlik kestane ve cevizin on kişilik kabilelerine fazla bile geldiğini, kışın en şiddetli günlerinde tek bir dirhemle bir yük odunu alabildiklerini, bu kadar ucuz bir başka şehir görmediğini söylemiştir (Beydiz, 2017). İbn-i Battuta'nın anlattıklarından Kastamonu'da kestane, ceviz ve odunun bol olduğu anlaşılmaktadır. Kastamonu'nun orman zenginliği Bartın için de geçerlidir. Orman bakımından çok zengin olan Küre Dağları Milli Parkı'nın % 48'lik kısmı Kastamonu'da bulunurken %52'lik kısmı Bartın ili sınırlarındadır (KDMP, 2021). 2019 yılında yayınlanan bir rapora göre Bartın, Aydın ve İzmir'in ardından Türkiye kestane üretiminde üçüncü sıradadır (BAKKA, 2020).

Bu bölümde 19. yüzyıldaki kayıtlara göre Bartın ormanları hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Vilayet Salnamelerine Göre Bartın Ormanları

Osmanlı Devleti'nde merkezî yönetimin, nezâretlerin, askerî kurumların, vilâyetlerin, bazı özel kurum ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyata sal-nâme adı verilmiştir. Resmî ve özel olarak ikiye ayrılan salnâmelerin resmîleri devlet, nezâret ve vilâyetlere ait olanlardır (Aydın, 2009). Vilayet salnameleri eyaletlerin vilâyet şeklini almasından sonra her vilâyette hatta müstakil sancaklarda her sene düzenli bir şekilde ya da

ara sıra yayınlanmak üzere salnameler tertip edilmiştir. Bu salnamelerde yayınlandığı vilâyet ve bağlı sancaklarının tarihini, coğrafyasını, nüfusunu, görevli memurların isimleri, vilayetin eğitim ve öğretim durumunu, ahalinin mizacını, hal ve hareketini, yetişen ürünler, hayvanlar, çıkarılan madenler, ormanlar, başlıca fabrika ve benzeri işletmeler gibi pek çok konuda malumat içermektedir. Osmanlı Devleti ve şehir tarihi ile ilgili yapılan araştırmalarda başvurulması gereken önemli kaynaklardır (Palalı, 2010). 1864 tarihinde çıkarılan Nizamname ile Osmanlı Devleti'nde Eyalet sistemini bırakarak Vilayet sistemine geçilmiştir. Yukarıda değindiğimiz üzere Bartın, Kastamonu ve Bolu yönetimlerine bağlı bulunduğu sürelerde hazırlanan salnamelerde Bartın ormanlarıyla ilgili bilgi edinmek mümkündür. Salnamelerde Bartın özeline dair bilgiler olmakla birlikte daha ziyade bağlı bulunduğu Kastamonu ya da Bolu vilayetinin bir kazası olarak toplam verileri arasında bilgiler mevcuttur.

Bartın 1920 yılına kadar Kastamonu vilayetinin kazası durumundaydı. 1864 yılında yayınlanan Vilayet Nizamnamesi sonucu 1867 senesinde oluşturulan Kastamonu Vilayetini Sinop ve Çankırı ile birlikte Bolu Sancağı oluşturmaktaydı. Bolu Sancağı; Bartın, Bolu, Düzce, Ereğli, Hamidiye (Devrek), Gerede, Göynük, Mudurnu, Zonguldak kazalarından meydana geliyordu.

Kastamonu vilayetine ait 21 adet vilayet salnamesi bulunmaktadır. İlki H.1286 (M.1869) yılında sonuncusu H. 1319 (M.1903) yılında yayınlanan Kastamonu salnameleri yaklaşık 34 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bolu'nun bu dönemde idarî olarak Kastamonu Vilayetinin bir sancağı olmasından dolayı Bolu'ya ait bilgiler de Kastamonu Vilayet Salnamesi içinde yer bulur. Ancak Kastamonu'ya ait bu salnamelerde Bolu'ya ilişkin bilgiler daha çok istatistiksel veriler olup şehrin sosyo-kültürel tarihine ilişkin konular oldukça sınırlıdır. 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra Bolu Sancağı Kastamonu'dan ayrılarak müstakil bir sancak haline getirilir. Bolu'ya ait ilk müstakil salname 1918 yılında yayımlanır; sonuncusu ise 1922 yılında yayımlanmıştır (Kılıç vd., 2008)

Bu başlık altında 1871-1893-1899-1903 tarihli Kastamonu vilayet salnameleri ile 1918 tarihli Bolu vilayet salnamesi ışığında Bartın ormanları hakkında bilgi verilecektir. Öncelikle Kastamonu salnamelerindeki bilgiler verildikten sonra Bolu salnamesindeki veriler değerlendirilecektir.

3.1.1.Kastamonu Salnamelerinde Bartın Ormanları

1871 ve 1903 tarihli Kastamonu vilayet salnamesinde vilayet ormanlarına dair verilen bilgiler şu şekildedir (Çoban, 2006) (M. 1903 Tarihli Kastamonu Vilayeti Sâlnâmesi):

Vilayetin ormanları hakkında malumat

Memalik-i mahruse-i şahane içinde ormanı en zengin olan Kastamonu vilayetidir. Bu vilayette orman üzerine cari olan malumat ticariye senevi 200.000 lira raddesindedir. Hazine-i celiliyenin ormanlardan istifade eylediği varidat-ı senevi ise mutavassaten 33.635 lira derecesindedir. 1309 senesinden 1318 senesi nihayetine kadar on senelik varidatın mütevasatı balada gösterildiği vechle 33.635 lira olup daha evvelki yani 1299 senesinden 1308 senesine kadar olan on senelik varidatın had-i mütevesti ise 22.800 liradır. Şu halde bil-muvazene üst üste varidatı mezkurede senevi müşahede olunan fazla 10.850 lira olan senedeki yekünü 108.350 liradır. Orman idaresinin mesarîf-ı seneviyesi ise yalnız 4.500 liradır. 312 ve 313 seneleri orman varidatı biraz tedenniye uğramış olduğu halde bu senelerde dahil olarak zikr olunan on senelik varidattaki tezayüd ve terakki mücerred- saye mevfuca vaye-i hazret-i padişahiyede saha ara-yı husul olan asar-ı meşkure-i terakkiyattan olmağla beraber zirdeki tafsilattan da münfehim olacağı vechle bu vilayet ormanlarının cesamet ve servet ve istidadına nazaran gerek hazine-i devletin ve gerek halkın bundan böyle bir kat daha müstefid olabilmeleri eltaf-ıl elhiyeden mamuldür.

Bu bilgilere göre Kastamonu vilayeti Osmanlı Devleti'nde en fazla ormanlık alana sahip vilayettir. Vilayetin orman ticaret geliri senelik 200.000 lira civarındadır. Osmanlı hazinesinin ormanlardan elde ettiği gelir ise ortalama olarak 33.365 liradır. Onar yıllık süreler zarfında orman gelirleri hesap edildiğinde Kastamonu ormanlarından daha fazla gelir elde edilebileceği vurgulanarak gerek hazineye gerekse halka getirisinin fazla olabileceğine dikkat çekilmiştir. Vilayetteki ormanların miktarları ve genel durumları hakkında ise şu bilgiler mevcuttur.

Ormanların vüsatiyle cins ve ahval-ı umumiyesi

Vilayet dâhilinde hususiyeti iddia olunarak komisyon mahsusunca tetkikatı derdest olan birkaç kıtadan maada umum ormanlar devletin olup orman nizamnamesi mucibince taht-idare ve inzibata alınmıştır. Köy ve tarlalar arasında beşer onar dönüm ufak tefek korular dahil olmayarak vilayet ormanlarının mesaha-i sathiyeye-i umumiyesi takriben 1.370.000 ceribdir Zaten vilayetin umum mesaha-i sathiyesi 5.200.000 cerib olduğundan şu hâlde hemen dörtte biri ormanlarla mestur ve müzeyyen demek oluyor.

Sahihdir ki: bu ormanlardan sevahil şehir ve kasabata kurbîyyeti olanlar öteden beri külliyyetli ve hatta yolsuz ve magayır-ı fen-i katiyyeleri yüzünden tahribata uğramış ve bazı kıtaları eşcar-ı hasisiye kaplamış veyahud eşcarın cinsi ve teccimi ednalaşmış ise de bu hal ile beraber bu kısma dahil olan 5.000.004 cerib orman-ı ifraz edildiği halde 900.0008 cerib fevta halinde ma'mur ormanlar mevcuttur.

Şâyan-ı hamd ve şükrandır ki Cenab-ı feyyaz-ı mutlakın bu vilayete necş eylediği istidad ve kuvva-i inbatîye seyesinde yani tâbiatın yardımından istifade etmek bilinir ise haraba yüz tutan ormanların dahi iade-i mamuriyetleri kabil ve âsandır. Bu ağvarda Zâtı ali-i vilayetpenahîce bazı teşebbüsata ve istikmal ve sail-i muhafazaya himmet olunduğu bası teşekkürdür.

Vilayetteki ormanlık alanların ufak bir bölümü dışındaki tüm alanların devletin arazisi olduğu ve orman nizamnamesi çerçevesinde idare edildiği vurgulanır. Köy ve tarlalar arasındaki ufak tefek korular hariç vilayet ormanlarının kapladığı alan 1.370.000 ceribdir. Vilayetin tüm sathını teşkil eden alanın 5.200.000 cerib olduğu düşünüldüğünde hemen hemen dörtte birini ormanların kapladığı belirtilir. Bu oran vilayetteki orman arazisinin büyüklüğünü göstermektedir. Bu ormanların sahil yerleşimlerine ve kasabalara yakın olanları önceden beri tahribata uğradığına değinilmektedir. Bir kısmında kıymetsiz ve yaşlanmış ağaçlar bulunmakla beraber 900.0008 cerib mamur halde ormanlık alan bulunduğu değinilmektedir.

Salnamede vilayetteki tüm kazaların ormanları hakkında malumat verilmektedir. Bartın ormanlarına dair verilen bilgiler ise şu şekildedir (M. 1903 Tarihli Kastamonu Vilayeti Sâlnâmesi):

Ormanların vüsatı Kazâsı

Esami-i Orman: Mâ Boğaz-ı Amasra ve Deynince ve Sarıcalar, Taşatağı, Murket, Karabalçık, Lat Dağı, Murat, Akça Belek, ma kokyar kuret boyu, Sarıdere, Yaylacık, Karadağ, Cimenli, Çökek, Kuş Tay, İlkonay, Kapusuyu, Kaya arkası, Arut, (Arez), Fırınlı, Kırıkdağı Feslit, Iskalan, Zerzene, Bulancık, Yaylacık, Mukataa, (Güzelkum), Kaledağı.

Mülâhazat: Bu ormanların heman yüzde altmışı gürgen, kayın ve küsuru meşe, ıhlamur, kavak, güzelcik, defne, şimşir, akçaağaç, güzelağaç, çınar, muşmula, kocayemiş ve sair cinslerden mürekkebirdir. Zezene ormanının Konya cihetlerinde ve Kaya Arkası ormanlarında bir mikdar çam ve köknar dahi bulunur. Bartın iskelesi hem namı olan şehrin Karadeniz'e karıştığı noktadan iki saat içerisinde vâki olup denizden Bartın kazâsına kadar nehr-i mezburun seyr-i sefaine müsaid bir boğaz ve âdeta bir liman teşkil etmekte olduğu gibi Zağferanbolu, Arac, Daday Kazâları ormanlarından çıkarılan kerestelerin dahi mahreci olduğundan Bartın iskelesi vilayetin en mühim kereste mahrecidir

Görüldüğü üzere 1903 tarihli Kastamonu salnamesinde Bartın ormanlarının isimleri sayıldıktan sonra ormanlarında mevcut olan ağaç türleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre Bartın ormanlarında en çok gürgen ve kayın cinsi ağaçlar mevcuttur. Gürgen ve kayın ağaçları Bartın ormanlarının % 60'lık kısmını kaplamaktadır. Geriye kalan % 40'lık kısım çeşitli ağaç türlerinden oluşmaktadır. Bunlar: meşe, ıhlamur, kavak, güzelcik, defne, şimşir, akçaağaç, güzelağaç, çınar, muşmula, kocayemiş ve diğer cins ağaç türleridir. Zezene ve Kayaarkası ormanlarında çam ve köknar ağaçları da bulunmaktadır. Ormanlardan kesilen ağaçlar Bartın iskelesinden sevk edilmektedir. Bartın nehri Bartın kazasından geçerek Karadeniz'e dökülmektedir. Bartın nehrinin denize döküldüğü boğazdan kasabaya iki saatlik mesafe vardır. Nehrin gemi ulaşımına elverişli olması Bartın'ı kereste sevkiyatında önemli bir konuma getirmiştir. Bartın iskelesinden Bartın ormanlarından kesilen ağaçların dışında Safranbolu, Araç, Daday kazaları ormanlarından kesilen ağaçlarda sevk edilmektedir.

Tablo 3.1: 1903 yılı Kastamonu Salnamesinde Geçen Bartın Ormanlarının İsimleri

Akça Belek	Fırınlı	Kayaarkası	Murket
Amasra	Göl Pazarı	Kırıkdağı	Sarıcalar
Arut (Arez)	Iskalan	Kuş Tay	Sarıdere

Bulancık	İlkonay	Lat Dağı	Taşatağı
Çimenli	Kaledağı	Ma Kokyar Kuret Boyu	Yaylacık
Çökek	Kapusuyu	Mukataa (Güzelkum)	Zerzene
Deynince	Karabalçık	Murat	Geçinos
Feslit	Karadağ	Ulus	

Kastamonu salnamesinde Tablo 3.1’de isimleri verilen otuz bir adet orman ismi geçmektedir. Bu ormanlar hakkında salnamelerde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Göl pazarı ve Zerzene köyünün Bartın kazasında ziraata elverişli olan nadir arazileri arasında yer aldığı bilgi mevcuttur. Ulus ve Geçinos ormanları da Bartın ormanları arasında zikr edilir. Ulus ve Geçinos ormanlarının Bartın iskelesine olan yakınlıklarından dolayı köy ahali tarafından harap edildikleri vurgulanmıştır (Çetin, 2014).

19. yüzyılda Kastamonu vilayetinde ormanlardan her yıl belli miktarda ağaç kesimi yapılırdı. Kesilen ağaçlar çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Bir kısmı, civar köy ve kasaba halkı tarafından hane, ağıl, ambar gibi bina yapımında, bir kısmı, direk, kiriş, taban tahtası, lata, bölme, tek ve çift poyralık, ufak ve büyük çapta tahta gibi bina malzemelerinin yapımında kullanılır. Kesilen ağaçların büyük bir kısmı ise deniz yoluyla ihraç edilirdi. 1871 Kastamonu salnamesine göre vilayetin dâhilinde birkaç kıtadan başka tüm umum ormanlar devletin tasarrufunda olup köy ve tarlalar arasında beşer onar dönüm ufak tefek korular hariç vilayet ormanlarının kapladığı alan ortalama 1.370.000 ceribdir. Aşağı yukarı vilayetin dörtde biri ormanlarla kaplıdır. Vilayet ormanlarından elde edilen kereste ve odunun büyük çoğunluğu arabalarla Bartın’a bir kısmı da İnebolu’ya sevk edilerek bu limanlara üzerinden gönderilmekteydi. Ormanları teşkil eden cinsler birinci derecede kara ve ak çam nevileridir. İkinci derecede ise köknar ondan sonra meşe, kayın, gürgen, kavak, çınar, çimşir, vesairenden meydana gelmektedir (Çoban, 2006).

1871 tarihli Kastamonu salnamesinde kazaların ormanlara olan mesafelerine dair bilgilere yer verilmiştir. Buna göre Kastamonu vilayetine bağlı Bolu sancağının 5 kazası bulunmaktadır. Bolu nahiyesi, Gerede, Ereğli, Göynük ve Bartın kazaları arasında en çok orman sahasının Ereğli’de olduğu görülmektedir. Ancak bu tarihlerde Devrek kazası da Ereğli’ye bağlı olduğundan Devrek ormanları da bu sayıya dâhildir. Bartın ormanlarının Bartın kazasına olan uzaklığı bakımından 3 saatten 16 saate kadar uzaklıkta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bolu’ya olan mesafe ise 30 saatten 42 saate kadar sürdüğü görülüyor.

Ormanlık alanların cibâl orman olduğu ve çam, gürgen ve meşe ağaçlarından oluştuğu da belirtilmiştir (Duran, 2015).

Tablo 3.2: 1871 Kastamonu salnamesinde yer alan orman bilgileri

Bolu Sancağı													
Esâmî-i Kaza	Ormanların Tûlü ve Arzı ve Adedi			Kasaba ve Livâya Mesafesi				İskelelere Bu'd ve Mesafesi					
	Adedi	Arzı	Tûlü	Livâya		Kasaba-i Mütenevvi	Akçeşehir		Amasra		Ereğli		
	Aded	Saat	Saat	Saatten	Saate	Saatten	Saate	Saatten	Saate	Saat -ten	Saate	Saatten	Saate
Bolu nahiyesi	3	25	37	2	12	2	12	15	30	-	-	-	8
Gerede kazası	2	14	23	10	17	3	6	-	-	-	-	20	30
Ereğli kazası	11	23	16	20	30	3	12	-	-	-	-	3	12
Göynük kazası	5	6	6	21	28	2	8	-	-	-	-	8	13
Bartın kazası	7	16	27	30	42	3	16	-	-	4	13	8	-
İşbu cibâl ormanları çam ve gürgen ve meşeden ibaret bulunduğ.													

Tabloda 3.2'de görüldüğü üzere 7 adet orman ile Bartın kazası Bolu Sancağında orman sayısı bakımından ikinci sırada yer almaktadır. En çok orman sahasının Ereğli'de olduğu görülmektedir. Ancak bu tarihlerde Devrek kazası da Ereğli'ye bağlı olduğundan Devrek ormanları da bu sayıya dâhildir (Duran, 2015, s. 50). Bartın ormanlarının Bartın kazasına olan uzaklığı bakımından 3 saatten 16 saate kadar uzaklıkta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bolu'ya olan mesafe ise 30 saatten 42 saate kadar sürdüğü görülüyor. Ormanlık alanların cibâl orman olduğu ve çam, gürgen ve meşe ağaçlarından oluştuğu da belirtilmiştir.

1903 tarihli Kastamonu salnamesinde de benzer bilgiler mevcuttur. Salnameye göre vilayetteki ormanlık alanların ufak bir bölümü dışındaki tüm alanların devletin arazisidir ve orman nizamnamesi çerçevesinde idare edilmektedir. Köy ve tarlalar arasındaki ufak tefek korular hariç vilayet ormanlarının kapladığı alan 1.370.000 ceribdir. Bir kısmında kıymetsiz

ve yaşlanmış ağaçlar bulunmakla beraber 900.0008 cerib mamur halde ormanlık alan bulunmaktadır. Vilayetin tüm sathını teşkil eden alanın 5.200.000 cerib olduğu düşünüldüğünde hemen hemen dörtte birini ormanların kapladığı anlaşılıyor. Bu oran vilayetteki orman arazisinin büyüklüğünü göstermektedir. Salnamede bu ormanların sahil yerleşimlerine ve kasabalara yakın olanlarının önceden beri tahribata uğradığı üzerinde durulmuştur.

3.1.2.Bolu Salnamelerinde Bartın Ormanları

1918 yılına ait Bolu salnamesinde ormanlarla ilgili bilgiler şu şekildedir: Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu en değerli ormanlar Bolu ve çevresinde bulunur. Sancağın yüzölçümü otuz beş bin km²'dir. Bartın, Zonguldak, Ereğli ve Mudurnu bölgelerinde yüz yıldan beri orman kesimleri devam ettiğinden orman varlığı % 25 oranındadır. Ancak iç kesimlerde ormanlık alanlar % 30 seviyesine ulaşmaktadır. Ormanların ekonomik değere sahip olan miktarı 251 bölgede 542.000 cerib genişliğindedir. Bu miktarın 80.914 ceribi odun ve kömür imalatına elverişli baltalıktır. Geriye kalan 461.525 cerib çeşitli orman ürünlerinin üretimine elverişli büyük ağaçlardan oluşan koruluklardır. Ormanların 615 cerib ve dört kıt'ası (1kıt=1 dönümden küçük arazi ölçüsü birimi) şahıs ormanlarıdır. İki parçadan oluşan 5.400 ceribin mülkiyeti konusunda anlaşmazlık mevcuttur. Kalan kısımlar miri ormanlardır. Köylülere tahsis edilmiş ormanlar bulunmamaktadır.

Tablo 3.3: 1918 Bolu salnamesine göre orman varlığının kapladığı alanlar

	Hektar
Bolu	153.859
Düzce	103.750
Mudurnu	54.140
Göynük	17.700
Gerede	49.950
Bartın	49.040
Devrek	60.250
Zonguldak	26.900
Ereğli	26.400
	542.039

1918 Bolu salnamesine göre Bartın orman varlığı bakımından dokuz kaza arasında 49.040 ha.ile altıncı sıradadır. 153.859 ha.ile Bolu birinci sırada iken 26.400 ha.ile Ereğli son sırada bulunmaktadır. Bartın'ın orman alanı sancağın 542.039 hektarlık toplam alanının % 9'unu oluşturmaktadır.

1918 yılı Bolu salnamesinde verilen bilgilere göre Bolu sancağında mevcut bulunan 542.039 ha.ormanlardan yıllık 1.797.000 m³ orman ürünü üretilebilir. Birim fiyata 25-30 kuruştan satılabileceği düşünüldüğünde yıllık 600.000 lira gelir elde etmek mümkündür. Bu miktar livada yaşayan halkı ihya edecek düzeyde bir gelirdir. Ancak nakliye araçlarının yetersizliği yüzünden elde edilen gelir yıllık 30-40 bin lirayı geçememekte potansiyelin ancak % 12,5 kadar bir kısmı gelire dönüştürülebilmektedir. Kapitülasyonların yürürlükte olduğu dönemlerde sermaye sahiplerinin bu bölgeler nüfuz etmemiş ya ormanların yeterince tanıtılmamış olması da elde edilen gelirlerin düşük kalmasında önemli etkenlerdir (Duran, 2015).

Samancıoğlu'nun çalışmasında 1940 yılında Bartın'da bulunan kereste ormanlarının isimleri ve alanları şu şekilde verilmiştir (Samancıoğlu, 1942: 16-21).

Tablo 3.4: 1940 yılında Bartın kereste ormanlarının alanları

Orman Adı	Alanı (Hektar)
Uluyayla	7.000
Kırık	5.000
Büyükdüz	4.200
Helkeme	3.740
Sarıçiçek	2.400
Çeme	2.000
Karaomca	1.800
Turna	1.680
Büyükyazı	1.600
Karakaya Tuzlası	1.300
Kadıöldü	1.200
Kokurdan	1.100

Derefindık	700
Karadere	500
Eşek Yokuşu	300
Sıralı	300
Güristan	260
Kayadibi	220
Kuz	120
Toplam	35.420

Samancıoğlu Bartın'da 1940 yılında on dokuz adet ormanın ismini saymıştır. Bu ormanların toplam alanı 35.420 hektardır. Bu tarihlerde Bartın'da en geniş orman alanı 7.000 ha. ile Uluyayla ormanlarıdır. Uluyayla ormanları Bartın ormanlarının % 19,76'lık kısmını oluşturmaktadır. İkinci sırada %14,12'lik oran ve 5.000 ha. ile Kırık ormanları, üçüncü sırada %11,86'lık oran ve 4.200 ha. ile Büyükdüz ormanları ve sırası ile diğer ormanlar gelmektedir. Salnamelerde yer alan orman isimlerinin hiç birinin Kemal Samancıoğlu'nun çalışmasında yer almadığı görülür.

3.1.3.Vital Cuinet'in Verilerine Göre Bartın Ormanları

1880-92 yılları arasında on iki yıl süreyle Duyûn-u Umûmiye Meclisi İdaresi'nde Genel Sekreter olarak görev yaparken Anadolu'yu adım adım dolaşp gerçekleştirdiği araştırmayı 1894 yılında 'La Turquie d'Asie' (Asya Türkiyesi) adıyla yayınlamış olan Fransız coğrafyacı ve oryantalist Vital Cuinet'in (1833-1896) (Duran, 2015) (Güven, 2020) verilerine göre Bartın'da bulunan üç orman 425 kilometre kare alan kaplıyordu. Ormanlar gürgen kayın ve çam ağaçlarından oluşmakta, çoğunluğu kereste imalatı için olmak üzere yıllık 15.000 ağaç kesimi yapılmaktaydı. Ormanlardan elde edilen gelir yıllık 35.000 kuruşta ulaşıyordu (Ballı, 2015). 1927 yılında Bartın ormanlarının kapladığı alan yüz bin ha.civarındaydı. Ağaçların %85 oranında olmak üzere büyük çoğunluğu kayın ağaçlarından oluşmaktaydı. Geriye kalan kısım meşe, çam, köknar, karaağaç, dişbudak, çınar, kızıl ağaç, kestane, şimşir, kızılık, kayacık, sarıca boya ağacı, defne gibi çeşitli ağaçlardan oluşmaktaydı (Arslan, 2017).

Cuinet sanayi üretimi konusunda orman varlığının önemli kazanç getirdiğine değinir. Kastamonu vilayeti genelinde orman varlığı olan tüm kazalarda ağaçları büyük bir ihraç malzemesi olan keresteye çevirmeye yarayan hızarlar yapılmıştır. Deniz sahili olan Bolu, Kastamonu, Sinop sancaklarında 337 tane bu tür kuruluş sayılır.

Deniz teknesi yapan atölyeler çok sayıdadır; en küçük limanlar kendi yelkenlilerini, kayıklarını ve diğer küçük deniz taşıtlarını inşa ederler; ancak Sinop, İnebolu, Bartın, Amasra'nın tersanelerinde daha büyük omurgalı tekneler inşa eder, büyük gemileri çok iyi onarır ve uzun zaman önce büyük donanmalara sahip olan bu kentlerin antik dönemdeki şöhretlerini sürdürdüklerinden bahseder (Duran, 2015).

Cuinet'in verdiği bilgilere göre Bolu sancağının kazalarına ait vergi gelirleri sıralanırken orman gelirleri de belirtilmiştir (Duran, 2015).

Tablo3.5: Vital Cuinet'in verilerine göre Bolu vergi gelirleri (gelir kalemlerinin yüzdelik payları hesaplanmış hali)

KAZALAR	Arazi Vergisi	Temetti (Patent)	Askerlik muafiyeti	Tezkere	Tahıl Aşarı	Hayvan vergileri	Gümrük	Orman	Ek kuruluşlar	TOPLAM (Kuruş)
Bolu	501.943	220.425	17.141	17.725	831.335	373.689	-	335.000	8.090	2.299.651
%	0,22	0,10	0,01	0,01	0,36	0,16		0,15	0,00	
Heraclee (Ereğli)	587.141	300.548	12.666	7.809	506.875	126.400	-	-	7.962	1.549.402
%	0,38	0,19	0,01	0,01	0,33	0,08			0,01	
Bartın	606.345	497.731	10.518	11.906	822.625	48.366	440.438	35.000	10.870	2.483.699
%	0,24	0,20	0,00	0,00	0,33	0,02	0,18	0,01	0,00	
Amasra (gümrük)	-	-	-	-	-	-	223.030	-	-	223.030
Göynük	325.018	116.017	-	4.425	478.250	204.096	-	55.000	4.980	1.187.786
%	0,27	0,10		0,00	0,40	0,17		0,05	0,00	
Gerede	522.788	255.016	-	8.630	617.100	293.231	-	55.000	10.296	1.762.061
%	0,30	0,14		0,00	0,35	0,17		0,03	0,01	
Düzce	382.979	215.530	-	8.747	471.948	68.206	-	185.000	6.517	1.338.927
%	0,29	0,16		0,01	0,35	0,05		0,14	0,00	

Medresesi (merkezi Mudurnu)	499.622	182.820	-	6.341	577.100	288.315	-	185.000	6.696	1.745.894
%	0,29	0,10		0,00	0,33	0,17		0,11	0,00	
Hamidiye (merkezi Devrek)	643.035	503.140	7.852	10.255	704.352	239.685	-	-	7.968	2.116.286
%	0,30	0,23	0,00	0,00	0,33	0,11			0,00	
GELİR TOPLAMLARI	4.068.871	2.291.227	48.479	69.838	5.009.485	1.641.989	663.468	850.000	63.379	14.706.736
Genel	0,28	0,16	0,00	0,00	0,34	0,11	0,05	0,06	0,00	

Tabloda 3.5’de görüldüğü üzere Bartın’ın orman geliri 35.000 kuruş ile diğer tüm kazalara göre en düşük miktarda olup Bartın, Bolu sancağına bağlı dokuz kaza arasında son sıraya düşmüştür. Bu verilerden 19. yüzyılın son on yılına girmeye yakın Bartın ormanlarından ticari olarak yeterince yararlanılamadığı, ormancılık gelirlerinin sınırlı miktarda kaldığı sonucu çıkarılabilir. 11 Mayıs 1899 tarihinde Kastamonu vilayetinden gönderilmiş bir telgrafta orman gelirlerinin azlığına dair bilgiler mevcuttur. Söz konusu belgeye göre orman gelirleri birkaç seneye kadar bitmiş olan savaş ve olağan dışı gelişmeler nedeniyle on beş bin lira seviyelerine kadar gerilemişken tekrar otuz beş kırk bin lira seviyelerine kadar yükselmiştir. Müfettiş ve orman muhafaza memurlarının sayılarının artırılması ve alınacak bazı tedbirlerle Kastamonu’nun sahip olduğu geniş ormanlar ve bol miktardaki ağaçlardan, daha yüksek orman gelirleri elde edilebilir. Ormanların tahrip edilmesi hakkındaki durum da şudur: Vilayet merkezi civarındaki ormanlar odun ve kömür gibi yakacak elde edilmeye müsait olmayıp tahta ve kereste üretimine elverişli çam türü ağaçlardır. Ancak zaruret dolayısıyla bu ağaçlar yakacak olarak kullanılmak üzere kesilmek suretiyle telef edilmektedirler (BOA.Y.PRK.UM.00045.00118.001). 19. Yüzyıl sonlarında Kastamonu ve Bartın bölgelerinde orman gelirlerinde azalma söz konusudur. Bunun sebebi savaş ve olağan üstü durumlar nedeniyle ticaretin azalmasıdır. Kereste üretimine uygun olup yakacak olarak kullanılmaya uygun olmayan çam türü ağaçların ahali tarafından tahrip edilmesi engellenebilirse Kastamonu orman gelirlerinde artış olacağı umulmaktadır. Belgedeki bilgiler Cuinet’in verilerini doğrular nitelikte görülmektedir. Bartın ormanlarından elde edilen gelirler 1880-1890 yılları arasında düşüş göstermiş ancak yüzyılın sonlarına doğru tekrar artmaya başlamıştır. Orman gelirlerinin toplam gelirler içindeki payının düşüklüğü Bartın ile sınırlı olmayıp Bolu’nun tüm kazalarında durum aynıdır. Toplam gelirler içindeki

en yüksek pay ortalama %34 ile arasında tahıl aşarına aittir. İkinci sırada %28 ile arazi ve emlak vergisi, üçüncü sırada %16 ile temettü vergisi gelmektedir. Ormanlık gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı ortalama %0,6 ile son sıralardadır. Orman denizi olarak nitelendirilen Bolu ormanlarının gelirlerinin düşmesi söz konusu tarihlerde Bolu geneline yayılan bir durumdur.

3.2.Bartın Orman Memurları

1871 yılında Bartın Orman idaresinde 4 kişilik memur ekibi ile çalışıldığı görülür. Müfettiş Ovadis Remzi Efendi, Katib Hafız İbrahim Efendi, Süvari me'muru Hazım Efendi ve Tezkere muharriri Mehmed Efendi'dir. Vilayet idaresinde görevli bulunan Orman Tedkik-i Senedat Komisyonu Reisi Orman ser müfettişi Karabet Efendi'de Bartın ormanlarına dair karar alanlar arasındaki önemli isimlerden biridir (Çoban, 2006, s. 138,210). Konya orman ser- müfettişi iken 1895 yılında Kastamonu'ya tayin olmuştur (BOA.BEO.383.28707) Maden direği temini konusunda Bahriye Nezareti ile Ziraat ve Orman Nezareti arasında sık sık anlaşmazlıklar yaşandığı arşiv belgelerinde anlaşılmaktadır. Bu anlaşmazlıkların yaşanmasında Orman başmüfettişi olan Karabet Keresteciyan kilit bir role sahiptir. Karabet Efendi 1892 yılında maden direği kesimini denetim altına almaya ve direklerden orman resmi tahsil etmeye çalışarak Maden-i Hümayun Nezareti ile bir mücadeleye girişmiş ancak başarılı olamamıştı (Samancıoğlu, 1942). 1902 yılında Bahriye nezaretinin yazdığı bir belgede Karabet efendiden şikâyet edilmektedir. Bartın'ın Kızılgünü ormanlarından kesilerek Zonguldak'a gönderilmek istenilen elli dokuz adet maden sütununun gönderilmesi Karabet Efendi tarafından engellenmiştir. Bahriye nezareti bu müdahaleye şu gerekçelerle itiraz etmektedir: 23 Nisan 1898 yılında yayınlanan irade-i seniyye ile Ereğli madenlerinin ihtiyaç duyduğu sütunlar madenlere terk edilen vakıf ormanlarından fenni kurallar çerçevesinde mevzuata uygun olarak kesilmekte ve orman memurlarının herhangi bir müdahalesini gerektirmemektedir. Ancak maden sütunlarını kendince hayati bir mesele olarak iş edinmiş olan Karabet Efendi sütunların madenlere gönderilmesini engellemektedir. Karabet Efendi bu bölgelerde görev yaptığı sürece de sütun tedarikinde güçlük yaşanmaya devam edilecektir. Orman ve Ma'adin Nezaretine gerekli tebligatın yapılarak maden sütunu teminin önündeki engellerin kaldırılması istenilmektedir (BOA.Y.MTV.00236.00005.001). Belgeden Karabet Efendi'nin Bartın ormanlarının da içinde bulunduğu Kastamonu Vilayeti ormanlarını Bahriye Nezaretinin tahribatlarından korumaya çalışarak görevini iyi bir şekilde

yapmaya çalışan bir orman müfettişi olduğu sonucu çıkarılabilir. Ancak durum pek de görüldüğü gibi değildir. Demir ve Erçin'in çalışmalarından maden direkçiliği ve kererestecilikte usulsüzlük olaylarına karışanlar arasında Cevahircioğlu Bedosaki ve damadı Sarafım'in de olduğu anlaşılıyor. Bedosakiler Kastamonu Orman Sermüfettişi görevini yürüten Karabet Efendi ile iş birliği yaparak Ereğli maden havzasında işlettikleri on dört maden ocağı için ihtiyaç duyulan maden direklerini usulsüz kesim yaparak temin ettiler ve bu şekilde ormanları tahrip ettiler. Bundan dolayı görevini kötüye kullanarak orman tahribatına göz yuman, böylece milli servetin yok edilmesine izin veren Karabet Efendi "din ve devlet düşmanı" olarak tanımlandı. Karabet Efendiyi "din ve devlet düşmanı" olarak nitelendiren Bolu kereste memuru Ahmet Bey, Bedosakilerin Filyos'taki fabrikası var oldukça ve Karabet Efendi Orman müfettişi olarak kaldıkça ormanların tahrip edilmekten kurtarılamayacağını düşünüyordu (Demir ve Erçin, 2020). Bahriye Nezareti ile mücadeleye girişerek ormanlardan maden direği kesilmesine engel olmaya çalışan Karabet Efendi öte yandan "din ve devlet düşmanı" olarak nitelendirilecek kadar yolsuzluk olaylarına bulaşmıştır.

3.3. Yabancı Uzmanların Raporlarında Bartın Ormanları

Avusturyalı ünlü bir orman mühendisi olan Herrnan Weith 1914 yılının haziran ayında Türk ormancılık teşkilatında görev yapmaya başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'de kalmıştır (Özdönmez ve Ekizoğlu, 1993). Weith göreve başlar başlamaz keşif gezilerine çıkmış, 27 Haziran -31 Temmuz 1914 tarihleri arasında Kastamonu ve Bolu ormanlarını dolaşarak 10 Ağustos 1914 yılında raporunu sunmuştur (Alan, 2020). Weith'in raporu Kemal Samancıoğlu'nun Bartın'da kereste fabrikalarının açılmasından sonra kereste fabrikalarının etraflarındaki ormanların yok olduğu yönündeki tespitleriyle örtüşmektedir. Weith'in Bartın'ın da içinde bulunduğu Kastamonu ve Bolu ormanları ile ilgili tespit ve önerileri şu şekildedir: "Bölge ormanlarının büyük kısmı mahvolmuştur. Her ne kadar ormanların tamamını gezmek mümkün olmamışsa da ormanların ve orman memurlarının durumları hakkında kanaat sahibi olmak mümkün olmuştur. Bolu ve Kastamonu arazisi orman ürünlerinin yetişmesine çok elverişlidir. Halk tarafından tahrip edilmemiş bölgelerde ağaçlıklar ve genç fidanlar mevcuttur. Ormanların denize yakın olması ormanlardan yararlanmayı kolaylaştırmaktadır. Bölgede meşe, çam, köknar ve kayın gibi değerli ağaçların diğer ağaç türlerine nazaran daha fazla miktarda bulunmaları değerlidir. Ormanların bugünkü durumları ile uygun doğal ortam arasında hiçbir ilişki yoktur. Bir

yandan uzun süredir devam eden suistimaller, diğer yandan ormanların yakınlarına yerleştirilen muhacirlerin yol açtığı tahribatlar nedeniyle ormanlar o kadar zarar görmüşler ki denize ve yollara yakın olan ormanlar tamamen yok olmuşlardır. Denize yakın olan ormanların yerinde tamamen çıplak araziler ya da küçük boyutlu korular görülmektedir. Bu korular da hayvan otlatmak suretiyle yavaş yavaş tahrip edilmektedir. Bazı genç ormanların varlığı ümitleri arttırmaktadır. Bu ormanlar da onlara ihtiyacı olan köylüler tarafından koruma altına alındığı için varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Köylülerin arasında ormanların korunmasındaki faydaların bilincinde olanların var olduğu anlaşılmaktadır. Yeni yetişmekte olan meşe ve kayın ağaçları hayvan otlatmak yüzünden ciddi oranda zarara uğramaktadır. Öyle ki bunların ileride ormana dönüşebilecekleri şüphelidir. Küçük tüccarlar, fenne uygun olmayan aralıksız devam eden ve izinsiz yapılan kesimler, hayvan otlatma gibi nedenler yüzünden önceleri çok değerli meşe ormanlarına sahip olan bu bölgelerde çarpık çurpuk ağaçlardan meydana gelen korular vardır. Bu durumdan yalnızca ormancılar değil akli selim olan herkes üzüntü duyacaktır. Ormanların herkesin her türlü kullanıma açık olmaları yüzünden durum bu hale gelmiştir. Ormanlardan herkes dilediğince yararlanmış ne başkalarının hakkını ne de geleceği dikkate almıştır. Uzak oluşu ve nakliye araçlarının ulaşamadığı için küçük tüccarların ulaşamadığı ormanlar; Bolu'da Karadere, Aladağ ve Filyos nehri sahilleri ormanlarıyla Kastamonu'nun Ilgaz, Elekdağı ve Çankal ormanları zikredilmeye değerdir. Bu ormanlar bir bakıma hiç açılmamış ormanlara özgü özellikler gösteriyorsa da buralarda bile ormanların bakırlığına zarar veren köylerin ortaya çıkması sebebiyle bu ormanlara da gerçek anlamda açılmamış ormanlar denilemez. Bu ormanlardaki ağaçlar mümkün olmadığı için kesilemiyorlar fakat meraların genişletilmesi için son zamanlarda yüzlerce ve binlerce ağaç kabukları soyularak zarar verildiğini büyük bir üzüntüyle gözlemledim. Orman memurları bu zararların önlenememesini birçok sebebe bağlıyorlar. Bu sebeplerin birincisi dava açılan suçluların çok geç cezalandırılmaları ya da hiç cezalandırılmamalarıdır. İkinci sebebi de orman memurlarının iddialarını ispat edebilmek için her seferinde şahit göstermek zorunda kalmalarıdır. Zira her olay için şahit bulmak mümkün değildir. Mahkemeler ormanlara zarar veren suçlular hakkında çoğunlukla sürüncemede kalmaları ya da aradan yıllar geçtikten sonra küçük cezalar verilmelerine hükmetmeleri yüzünden caydırıcı olmadığı gibi orman memurlarının uyarılarının etkisiz kalmasına neden olarak suçluların eylemlerini sürdürmelerine yol açmaktadır. Ormanların tahrip edilmesine yol açan bu durumun ortadan kaldırılması için alınacak önlemlerin geciktirilmesi pek çok masrafa ve zorluğa neden olacağı gibi ormanların yok olmasına da sebep olacaktır. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu ormanların miktarı yedi milyon hektar

olduğu tahmin edilmiştir. Anadolu ormanlarında hektar başına yıllık yaklaşık 3,5 m³ çoğalma meydana gelmektedir. Türkiye ormanlarından yıllık yaklaşık 24 milyon m³ ağaç kazanılabilir ki ülke ormanlarının çoğunluğu sahil kesimlerinde yani uluslararası pazarlara yakın bulunmaları sebebiyle bu miktar önemli bir değere sahiptir. Bu miktarda ağaç kütük halinde her m³'ü 10 frank, toplamı ise 240 milyon frank gelir getirebilir. Hükümetin elde edeceği faydalar bununla da sınırlı değildir. Söz konusu kerestenin üretilmesi ve satılmasında yerli ahali m³ başına 10 frank gelir elde edebilir. Bu şekilde elde edilecek gelir yıllık 480 milyon ya da yaklaşık yarım milyar franka ulaşır. Osmanlı Devleti orman idaresinin ne kadar önemli ve büyük bir görevle karşı karşıya bulunduğunu bu hesaba göz önünde bulundurarak karar verebilir. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu ormanların alanı % 9 oranındadır ve bu oran oldukça düşüktür. Avrupa ülkelerinin sahip oldukları ormanlar arazinin %30'u oranındadır. Osmanlı Devleti ormanlarını arttırmak zorundadır. Kastamonu ve Bolu'da ormanların içinde buldukları durumdan dolayı orman memurlarını sorumlu tutmak doğru değildir. Gerek okulda gerekse sahada yeterince deneyim kazanmamış memurların, yürürlükte bulunan orman kanunlarının sahip oldukları eksiklikler ve karmaşıkları yüzünden sorumluluklarını yerine getirmeleri mümkün değildir. Köylülere miri ormanlardan ağaç kesmek istediklerinde nasıl hareket ettiklerini sorulduğunda şu cevabı veriyorlar. Eğer tacirin keresteye ihtiyacı olursa kaymakama gider rica ederim. O da ricamı kabul ederek fen memurlarını ormana gönderir. Bana istediğim ağaçlar verilmelidir. Ormandan ağaç verilip verilmeyeceğini ve verilecekse hangi ağaçların verileceğine orman memuru değil tacir, ikinci olarak siyasi memurlar yani fen memuru olamayan kişiler karar verir. Tacirler geriye ağaç olarak ödemek üzere köylülere borç veriyorlar. Köylülerin borçlu kalması tacirlerin menfaati gereğidir. Bu da ormanların tahrip olmasına neden olmaktadır. Ormanların korunmasıyla görevli bulunan bekçi ve fen memurlarının vali ve diğer mülki amirler tarafından atandıklarından orman müdür ve müfettişleri etkisiz kalmaktadırlar. Miri ormanların yönetilmesi zor, çok fazla sorumluluk ve bilimsel yönetim gerektiren bir görevdir. Bununla görevli olanların tamamına yakını bazı siyasi sebeplerden saldırılara maruz kalmaktadır. Bunların önemle savunulması gerekmektedir. Aksi halde en küçük ihmal giderilmesi çok zor olan zararlar doğurur. Ormancılığı bilimsel yöntemlerle yürüten ülkeler bu konuda gereken önemi gösterirler ve miri ormanların yönetiminde kesinlikle fen memurlarını yetkili kılarak siyasi idarecilerden ayırarak ziraat nezaretine bağlamışlardır. Osmanlı Devleti ormanların korunmasına yönelik her türlü önlemi içinde bulunduran yeni bir orman kanunu yürürlüğe koymak zorundadır. Taşra mülki memurları ormanların korunması ve çoğaltılması yolunda görevlendirilebilirse de orman müdürleri ziraat

nezaretine bağı olmalıdırlar. Bunlardan başka orman memurlarının çoğunlukla aynı yerde iki üç ay görev yaptıktan sonra başka yerlere tayin edildiklerin öğrendim. Orman memurlarının görevlerini iyi yapmaları sorumluluk bölgelerini en iyi şekilde tanımalarıyla ilgilidir. Bu nedenle memurların görev sahalarında uzun süre çalışmaları gereklidir. Görev sahasında çok gezen aktif bir memur ancak iki üç sene çalışırsa kendinden beklenen görevleri yapabilecek seviyeye ulaşabilir. Bu nedenle müfettiş, fen memuru ve bekçi gibi görevliler zorunlu bir sebep olmadıkça görev yerleri değiştirilmemelidir. Bu memurların beş on yıl arasında çalıştırılmaları en doğru olanıdır. Üstlerin denetimleri ciddi bir şekilde yürütülmelidir. Memurların sorumluluk duyguları bu şekilde gelişir ve bazılarını cezalandırma bu şekilde mümkün olabilir. Bu günkü durumda orman görevlilerin yönetimi ve denetimi yetersizdir. Bunun sebebi bazı makam ve mevki sahiplerinin sorumluluklarını yerine getirebilecek özelliklere sahip olmamalarıdır. Bu sorun müdürlerin, idare ve koruma memurlarının vazifelerini belirleyecek özel bir nizamnamenin düzenlenmesi ile mümkün olabilir. Hali hazırda orman memurları genellikle görev sahalarından uzakta ikamet etmektedirler. Ormanlar beygirlerle teftiş edildiğinden dolayı bu iş zor ve pahalı olmaktadır. Bunun dışında memurlar teftiş görevine çıktığı zaman yol üzerinde bulunan köylülere misafir olmak zorunda kalıyorlar. Halbuki memurun görevi köylülerle mesafeli durmasını gerektirmektedir. Yeni çıkarılacak orman kanunu ile fen memurları ve orman bekçilerinin görev sahalarının ortasına ikamet etmeleri sağlanmalıdır. Satılan ve kesilen ağaçların sahil ve pazar yerlerinde denetlenmesi mümkün değildir. Ağaçların kesildikleri noktalardan uzak yerlerde yapılan denetimler olumlu sonuçlar vermez. Kontrol noktaları pazar yerlerinden ormanlara taşınmalıdır. Ağaçların kesilmesi taşınması işlemlerinin doğru bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği ancak buralarda tespit edilebilir. Alınması gereken bir diğer önlem de küçük ticaret için köylülere ağaç satılmasının mümkün olduğu kadar engellenmesidir. Küçük ticaretin hiçbir faydası yoktur. Küçük ticaretin korunması için ticari ya da sınai hiçbir gerekçe yoktur. Köylülerin yarım m³ ağacı iki öküz ile dört-beş gün yollarda sürünerek taşımak suretiyle yaptığı ticaretten hiç kimse bir fayda sağlamaz. Pek çok köylü de odun ticareti yapmaktadır. Miri ormanlardan odun satabilme imkânı çok sayıda tüccarı ormanlara yönlendirmiştir. Köylüler ormanların içlerine giremediklerinden ulaşabildikleri ormanlarda kesim yapıyorlar. Bunun sonucunda da henüz kesilme vakti gelmemiş olan ağaçlar kesiliyor. Elli altmış yaşında kesilmesi gereken ağaçlar küçük ticaret yüzünden vakti gelmeden kesiliyor. Kastamonu ve Bolu'da bulunan açılmamış ormanların kesilmesi ve satılması büyük şirketlere verilmelidir. Bu şekilde hükümet on yıl boyunca yaklaşık yarım milyon frank gelir elde eder. Kastamonu ve Bolu'da yetişkin ağaçlara sahip

ormanlar zaman geçirilerek kendi kendilerine telef olmadan mümkün olan en kısa zamanda elden çıkarılmaları faydalı olacaktır. Bu tip ormanlar otuz yıl boyunca her yıl 300- 500 bin m³ kesim gerçekleştirebilecek şirketlere verilmelidir. Bugün kendiliğinden çürüyerek yok olup giden bu ormanlardan gelir elde etmek ve aynı zamanda ormanların varlığını sürdürürebilmek ancak büyük sermaye sahibi şirketler tarafından gerçekleştirilebilir. Bu şekilde 400.000 m³ kereste için m³ ü 25 kuruştan toplam 10 milyon kuruş, ahalinin kesim ve üretim için alacağı para m³ başına 10 franktan 8 milyon frank, yani ağaçların sanayide kullanılması ile ahalinin elde edeceği gelir bir m³ 10 franktan hesaplandığında 35 milyon kuruştan fazla tutacaktır. Bunlardan başka faydalar da sağlanacaktır. 1- Kastamonu ve Bolu ormanları için gerekli olan fenni orman teşkilatı, 2- Yeni ormanlar yetiştirilmesini, 3- Mevcut ormanların yollar ve diğer araçlar ile geliştirilmesini, 4- Orman memurlarının ihtiyaç duydukları binaların yapılması inşası ve orman mekteplerinin açılması gibi faydalar da sağlanacaktır. Yeni bir orman kanununun yürürlüğe girerek mevcut sorunların çözüleceği zamana kadar alınması gereken bazı önlemler vardır. 1) Köylünün kendi ihtiyaçları için ve kömür yapmak için ağaç kesecekleri zaman israfta bulunmamaları. Yeterli taşın bulunduğu yerlerde evlerin ağaç yerine taştan inşa edilmeleri, yalnızca zorunlu ihtiyaçlar için ağaç kesimine izin verilmesi, 2) Odun ve kömür yapımı doğal yollardan yıkılmış ya da kurumuş ağaçların kullanılması, 3) Ağaçların izinsiz kesilmesi durumunda kalan ağaçların korunmasına özen gösterilmesi, 4) Köylülerin ve özellikle çobanların verdikleri zararların özellikle yaylaların ve yolların etrafında bulunan ağaçların kabukların soymak suretiyle kurumalarına yol açmalarının engellenmesi, 5) Ormanlarda otlatılmasına izin verilecek sürülerin her yıl özenle denetlenerek ormanlara zarar verebilecek kadar kalabalık sürülerin ormanlara girişine izin verilmemelidir. 6) Günümüzde az miktardaki açılmamış ormanlarda köyler kurulmasına izin verilmemelidir. 7) Küçük ticaret mümkün olduğunca engellenmelidir. Halka fırsat buldukça ormanların önemi ve onlardan sağlanan yararların maddi ve manevi yönleri anlatılmalıdır. Hatta okullarda bile öğrenciler bu konuda bilgilendirilmelidir. Asırlardır Osmanlı ormanlarına verilen zararların ancak bu önlemlerin alınmasıyla engellenebileceğine şüphe yoktur” (Alan, 2020).

3.4. Bartın Ormanlarındaki Ağaç Türleri

Bartın’da yetişen ağaç türlerine dair salnamelerden bilgi elde edebilmekteyiz. 1893 ve 1899 yılı Kastamonu vilayet salnamelerine göre vilâyet dâhilinde bulunan ormanlarda, meşe, çam, gürgen, kayın, kara ve sarıçam, köknar, şimşir, kestane kavak, kızılbaş, ıhlamur,

gökçeaağaç, ardıç, karaaağaç yetişmektedir (İnan, 2005), (Çoban, 2006). 1918 yılına ait Bolu salnamesinde yer alan bilgilere göre Abad Tepesi'nden İzmit/Hendek Kerem Ali Tepesi'ne kadar uzanan sıra dağlar ile Aladağ'ın Kıbrısık ve Gerede'nin Üç Oluk ormanlarına ve Devrek'in Zağferanbolu ve Bartın sınırına uzanan dağlar reçineli büyük ağaçlar ile kaplıdır. Sırtlarda yer yer köknar, akçam, sarıçamlar mevcuttur. Abad'ın Bolu Dağı'na doğru ayrılan etekleri ile Zonguldak, Ereğli ve Düzce ormanlarını birleştiren dağlarda sanayi ve inşaat için çok önemli olan ve her daim aranan meşe ve kayın ağaçları çoktur. Fazla güneş almayan kuzey ve doğu yamaçlarda kayın ve meşe ağaçları, güneş alan güney ve batı yamaçlarda meşe, sarıçam ve karaçam cinsi ağaçlar mevcuttur. Bunların dışında yamaçlarda; gürgen, kayacık, ihlamur, karaaağaç, dişbudak, akçağaç, kavak, az miktarda muşmula, kocayemiş, ahlat, elma, erik, çitlembik, sahile bakan yamaçlarda da bol miktarda kestane ağaçları vardır. Göynük, Mudurnu ve Devrek ormanlarında şimşir ağaçlarına rastlanır, Bartın ormanlarında sarıboya, defne ve kocayemiş ağaçlarına oldukça sık rastlanır. Genel bir değerlendirme yapıldığında ormanların % 90'lık kısmını çam, köknar, meşe, kayın ve gürgen ağaçları oluştururken geri kalan %10'luk kısmı diğer cins ağaçlardan oluşmaktadır. Bolu sancağı kazalarının ormanlarını oluşturan ağaç cinslerini gösteren Tablo 3.6 aşağıdadır. (Duran, 2015: 53-53).

Tablo 3.6: 1918 Bolu salnamesinde ormanlardaki ağaç türlerinin kapladığı alanlar

	Çam	Kök nar	Kayın, Gürgen	Meşe	Diğer Türler	Hektar
Bolu	30	40	15	8	7	153.859
Düzce	15	10	40	30	10	103.750
Mudurnu	40	20	13	20	7	54.140
Göynük	65	20	15	18	7	17.700
Gerede	60	20	5	10	5	49.950
Bartın	16	8	45	30	12	49.040
Devrek	20	30	20	25	10	60.250
Zonguldak	20	0	45	25	10	26.900
Ereğli	5	5	45	25	20	26.400
						542.039

Tablo 3.6'ya göre Bartın' toplam 49.040 ha. ormanlık alana sahiptir. Bartın ormanlarında en çok bulunan ağaç türü % 45 ile kayın ve gürgen ağaçlarıdır. İkinci sırada % 30 ile meşe ağacı, üçüncü sırada % 16 ile çam ağacı, dördüncü sırada % 8 ile köknar ağacı bulunmaktadır. Ormanların % 12'si diğer cins ağaçlardan oluşmaktadır. Diğer kazalarla karşılaştırıldığında Bartın ormanlarında çam ve köknar ağaçlarıyla kaplı alanlar daha az yer kaplarken kayın gürgen ve meşe ağaçları oransal olarak daha fazla alana yayılmışlardır.

3.5.Orman Arazisinin Tahribata Uğratılması

Bartın ormanlarından uzun süre boyunca devam eden ağaç kesimleri orman alanlarının azalmasına yol açmıştır. Bartın merkez ve Safranbolu sınırları arasında kalan ormanlık alanlar orman vasfını kaybederek tarla ve çalılık alanlara dönüşmüştür. Böylece Bartın merkezi ormanlık alanlardan uzakta kalmıştır. İstanbul'da ilk kereste fabrikasının açılmasının üzerinden on yıl geçmeden Bartın'da kereste fabrikalarının açılması kereste üretimini oldukça artırırken ormanların yok oluşuna da zemin hazırlamıştır. Kereste fabrikalarının açılmasından itibaren 1899 yılından başlayarak 15 yıl içerisinde yakın bölgelerdeki ormanlar tamamen çıplaklaşmıştır. 1899 Kastamonu salnamesinde Bartın'ın Filyos, Kızılkum, Mukada, Boğaz, Tarlağzı,, Amasra, Çakraz, Delikli, Şile, Göçkün, Çambu, Tekkeönü, Kurucaşile, Kapusuyu iskelelerinden İstanbul ve başka şehirlere kereste

ve odun gönderildiği bilgisi mevcuttur (Çoban, 2006). Ne var ki 1914 yılına gelindiğinde adı geçen bölgelerde kereste üretimine müsait orman kalmamıştır (Samancıoğlu, 1942). Yirminci yüzyıl ortalarına doğru Bartın'da yıllık kereste üretimi kapasitesi 20-25 bin m³ seviyesine kadar düşmüş, kereste üretimi ve ticareti de gözle görülür bir şekilde azalmıştır (Samancıoğlu, 1942:16-21). Orman alanlarının azalmasında kereste üretiminin artmasının etkisi büyüktür.

Orman tahribatının önünün alınması için ağaç kesiminin hangi şartlarda yapılabileceği salnamelerde belirtilmiştir. 1871 Kastamonu Vilayet Salnamesinde ormanlardan yapılacak ağaç kesimlerinin nasıl yapılacağı "Ormanlardan Ağaç Kesmek İçün Şerât-i Müsaede" başlığı altında açıklanmıştır. Buna göre, ormanlardan ağaç kesimi dört şekilde yapılır. Birincisi kesilecek ağaçlar damgalanır. Miktarları m³ cinsinden hesaplandıktan sonra ihaleye verilir. İkincisi kereste işiyle uğraşan köylülere miktarı idarece belirlenen kerestelerin bedelleri iskelelerde verilmek üzere uzunluğu ve genişliği sekiz arşını, derinliği sekiz parmağı geçmemek şartıyla bir ay süreyle kereste üretimi için ruhsat verilir. Üçüncüsü şehir ve kasabalarda pazar kurulan yerlerde köylülere izin verilir. Bu şekilde izin verilerek gerçekleştirilen kesimlerden; mesafesi bir saatten beş saate kadar olan ormanlar için % 25 , beş saatten on saate kadar olanlar için % 20, on saatten on beş saate kadar olanlar için % 15 şeklinde orman hakkı tahsil edilir. Dördüncüsü köylünün ev, ambar, ağıl, çift araçları, gibi ihtiyaçları için ihtiyaç duyduğu ağaçların kesimine harç tahsil edilmeksizin izin verilir. Sözleşme ile ağaç kesimi talep edenlerden ormanların iskelelere olan mesafesine, ormanların derinliğine ve yollara olan uzaklığı ve bu nedenlerle yapacakları masraflar göz önünde bulundurularak kolaylık sağlanmıştır. Ormanlardan her ne gerekçe ile olursa olsun izinsiz ve ruhsatsız ağaç kesmek orman nizamnamesi gereğince para ve hapis cezasına çarptırılmıştır. (Çoban, 2006).

4. OSMANLI DÖNEMİNDE BARTIN'DA ORMANCILIĞA YÖNELİK EKONOMİK FAALİYETLER

1882'de Bartın bölgesine gelen Alman arkeolog Gustav Hirschfeld Amasra'nın sessiz ve içine kapalı görünümüne karşılık Bartın'ı hareketli bulduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde 1888 yılında ziyarette bulunan Alman gazeteci B. Shwarz şehrin zenginliğine dikkat çekmiş, geniş caddelerden ve villa tipinde evlerden söz etmiş, Bartın'dan etkilendiğini dile getirmiştir. (Tuncel, 1992). Osmanlı döneminde Bartın'ın ticari hareketliliğinin yoğun olması şehrin mamur edilmesine imkân sağlamıştır. Bu ticari hareketlilikte başta kerestecilik olmak üzere tersanecilik, maden direkçiliği ve odunculuk gibi ormancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin payı yadsınamaz. Bu başlık altında bahsi geçen ekonomik faaliyetler sırasıyla ele alınacaktır. Öncelikle salnamelerde ve Vital Cuinet'in raporlarında Bartın'ın 19. yüzyıldaki ticaret hacmine dair bilgiler verilecektir.

4.1. Bartın'ın 19. Yüzyıldaki Ticaret Hacmi

Bartın'ın 19. yüzyıldaki ticari hayatının hareketli oluşu yöreyi ziyaret eden seyyahların dikkatini çekmiştir ve hakkında yazmaya değer bulunmuştur. Uluslu İbrahim Efendi Bartın'ın 24 karyeyi içine alan bir pazaryeri olduğunu, Bolu, Safranbolu, Eflani, Ova ve Ulus taraflarından pek çok pazarcıların gelerek alışveriş yaptıklarını, pazarda çıra, şimşir kereste ticareti yapıldığını yazmıştır (Aşcıoğlu, 2011). Bartın'da üretilen ve çevre kazalardan gelen ürünler ihraç edilmek üzere Bartın iskelesine getirilirdi. Günümüzdeki adı Yalı olan bölgede bulunan iskelelerden teknelere yüklenen ticari mallar "Boğaz" olarak adlandırılan ırmağın Karadeniz'le birleştiği bölgeye taşınarak burada bekleyen daha büyük gemilere yüklenerek nakil edilirdi. Bu ticari hareketliliğinin etkisiyle Bartın 19. yüzyıl sonlarına doğru büyük bir gelişme göstermiştir. Zengin orman varlığına dayalı olarak gerçekleştirilen tersanecilik, kerestecilik, odunculuk, maden direkçiliği gibi faaliyetlerin dışında keten bezi, halat, ip, kiremit, tuğla, yumurta üretimi ve ihracatı gerçekleştirilmiştir (Ünal, 2014).

Kastamonu ve Bolu vilayet salnamelerinde Bartın'ın 19. yüzyıldaki ticari yapısına dair bilgiler bulunmaktadır. 1899 tarihli Kastamonu salnamesinde Bartın, Safranbolu, Araç, Daday ve Devrek ormanlarından kesilerek köylüler tarafından arabalar ve sal bağlamak suretiyle Filyos nehri üzerinden iskelelere getirilen kereste ve odunlar tüccarlara satılmakta,

Kızılkum, Mugoda, Boğaz, Tarlaağzı, Amasra, Çakraz, Göçkün, Deliklişile, Çambu, Tekkeönü, Kurucaşile ve Kapusuyu gibi Bartın iskelelerinden yelkenli gemilerle İstanbul ve diğer şehirlere gönderildiğine değinilmektedir (Samancıoğlu, 1942: 44).

1893, 1896, 1899 ve 1903 Bolu salnamelerinde bulunan bilgilere göre Bolu sancağı ve Bartın kazasının vergi gelirleri Tablo 4.1’de verilmiştir (Duran, 2015).

Tablo 4.1: 1893-1904 yılları arasında Bolu ve Bartın’ın vergi gelirleri

Yıllar	Bolu Vergi Gelirleri	Bartın Vergi Gelirleri	Bartın’ın Yüzdelik Oranı	Bartın’ın Kazalar Arasındaki Sıralaması
1893	11.851.900	1.967.000	17,93	2
1896	13.066.569	2.423.158,25	18,54	1
1899	13.018.425	2.081.500	15,98	1
1904	15.317.911	2.679.908,10	17,49	1

1893 yılında Bolu Sancağında tahsil edilen toplam vergi tutarı 11.851.900 kuruş olup Hamidiye (Devrek) 2.126.000 kuruşla birinci, Bartın 1.967.000 kuruşla ikinci sıradadır. 1893 yılında sancak gelirlerinin %17,93’ü Bartın’da tahsil edilmiştir. 1896 yılına gelindiğinde Bartın’dan toplanan vergi gelirleri 2.423.158,25 kuruşa yükselmiştir. Böylece 13.066.569 kuruşluk geliri içinde Bartın’ın payı %18,54’e ulaşırken kazalara arasında birinci sıraya yükselmiştir. 1899 yılında 13,018,425 kuruş toplam sancak gelirinin %15,98’i olan 2.081.500 kuruş vergi tahsil edilmiş Bartın yine birinci sırada yer almıştır. 1904 yılında 15.317.911 kuruş olan toplan gelirin %17,49’luk kısmı olan 2.679.908,10 kuruş gelir ile Bartın sancaktaki birinciliğini sürdürmüştür (Duran, 2015, s. 24).Tablo 4.1’deki verilere göre Bartın vergi gelirlerinde Bolu sancağı kazaları arasında 1893 yılında ikinci olmuş buna karşın 1896, 1899, ve 1904 yıllarında Bolu merkez, Gerede, Hamidiye, Düzce, Mudurnu ve Ereğli kazalarını geride bırakarak birinciliği korumuştur. Bartın’ın vergi gelirleri bakımından önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Vital Cuinet’in eserinde Kastamonu vilayetinde İnebolu, Bartın Amasra ve Sinop olmak üzere dört gümrük kapısı olduğu bilgisi verilir. Bu kapıların yıllık toplam geliri 3.117.944

kuruş. Gümrüklerde 5 yıllık ortalamalara göre İnebolu limanı, 1.928.376 kuruşla en yüksek işlem hacmine sahiptir. 526.100 kuruşla Sinop ikinci sırada, 440.438 kuruşla Bartın üçüncü sırada ve 228.030 kuruş rüsum geliriyle Amasra dördüncü sıradadır (Duran, 2015).

Tablo 4.2: Vital Cuinet'in verilerine göre Bolu vergi gelirleri

Kazalar	Arazi Vergisi (Emlâk)	Temettü (Patentler)	Askerlik Muafiyeti	Tezkereler	Tahıl Aşarı	Hayvan Vergileri	Gümrük	Orman	Ek Kuruşlar	Toplam Kuruş
Bolu	501.943	220.425	17.141	17.725	831.335	373.689	-	335.000	8.090	2.299.651
Héraclée	587.141	300.548	12.666	7.809	506.875	126.400	-	-	7.962	1.549.402
Bartın	606.345	497.731	10.518	11.906	822.625	48.366	440.438	35.000	10.870	2.483.699
Amasra (Gümrük)	-	-	-	-	-	-	223.030	-	-	223.030
Göynük	325.018	116.017	-	4.425	478.250	204.096	-	55.000	4.980	1.187.786
Gerede	522.788	255.016	-	8.630	617.100	293.231	-	55.000	10.296	1.762.061
Düzce	382.979	215.530	-	8.747	471.948	68.206	-	185.000	6.517	1.338.927
Medressi(Merkez Mudurnu)	499.622	182.820	-	6.341	577.100	288.315	-	185.000	6.696	1.745.894
Hamidiye (Merkezi Devrek)	643.035	503.140	7.852	10.255	704.352	239.685	-	-	7.968	2.116.286
Gelir Toplamları	4.068.871	2.291.227	48.479	69.838	5.009.485	1.641.989	663.468	850.000	63.379	
								Genel Toplam		14.706.736

Tablo 4.2'de verilen Bolu Sancağı'na ait vergi gelirleri incelendiğinde Bartın'ın orman gelirlerinin düşüklüğüne karşın ormancılık dışı vergi gelirlerinin oldukça yüksek olduğu

görülmektedir. Bartın tüm kazalar arasında toplam gelirler bakımından birinci sıradadır. 19. yüzyıl sonlarında Anadolu'yu gezen Cuinet'in verilerine göre Bartın 2.483.699 kuruşluk geliri ile Bolu sancağının dokuz kazası arasında Bolu merkez kazasını da geride bırakarak birinci sırada yer almıştır. Sancağın 14.706.736 kuruşluk toplam gelirinin %16,88'lik kısmı Bartın'dan elde edilmektedir. Bartın'ı ikinci sırada %15,64 ile Bolu merkez kazası, % 11,98 ile üçüncü sırada Gerede kazası ve sırasıyla diğer kazalar izlemektedir. Bartın'ın vergi gelirleri bakımından birinci sırada oluşu ekonomideki canlılık ve hareketliliğe işaret etmektedir.

Tablo 4.2'de Cuinet'in Bolu Sancağı vergi gelirleri ile ilgili bilgilerden (Duran, 2015) yararlanarak Bartın vergi gelirleri ile ilgili aşağıdaki Tablo 4.3 hazırlanmıştır.

Tablo 4.3: Vital Cuinet'in verilerine göre Bartın'ın vergi gelirleri

Vergi Türü	Gelir (Kuruş)	Toplam Gelir İçindeki Payı %
Tahıl Aşarı	822.625	33,12
Arazi Vergisi (Emlak)	606.345	24,41
Temettü (Patentler)	497.731	20,03
Gümrük	440.438	17,73
Hayvan Vergileri	48.366	1,94
Orman	35.000	1,4
Tezkere	11.906	0,47
Ek Kuruşlar	10.870	0,43
Askerlik Muafiyeti	10.518	0,42
Toplam Kuruş	2.483.699	

Vergi gelirlerinde Bartın'ı sancakta birinci sıraya yükselten en önemli gelir kalemi tahıl aşarıdır. Tahıl aşarının toplam gelirleri içindeki payı % 33,12'dir. Bunu ikinci sırada %24,41 ile arazi vergisi (emlak), üçüncü sırada % 20,03 temettü gelirleri, %17,73 ile gümrük vergileri ve sırası ile diğer vergi türleri izlemektedir. Tarım gelirlerinin toplam gelirlerin içindeki payının yüksekliği Bartın'a özgü bir durum değildir. Bolu sancağının hemen hemen

tüm kazalarında durum aynıdır. Bolu Sancağı'nın 14.706.736 kuruş toplam gelirlerinin % 34,06'lık kısmına tekabül eden 5.009.485 kuruş tarım gelirlerinden elde edilmiştir.

Aynı kaynakta Kastamonu'nun ithalat ve ihracat kalemlerinden elde ettiği gelirleri şu şekildedir:

Tablo 4.4: Vital Cuinet'in verilerine göre Kastamonu ihracat ve ithalat tutarları

Ticari Hareket			
İhracat		İthalat	
İhraç Edilen Ürün ve Malın Adı	Türk Lirası Olarak Değeri	İthal Edilen Ürün ve Malın Adı	Türk Lirası Olarak Değeri
İnşaat Kerestesi	75.000	Yün Konfeksiyon	98.000
Tiftik Keçisi Yünü	73.000	Pamuklu İplik	70.000
Tahıl, Buğday, Arpa, Mısır, Vs.	61.500	Şeker	37.500
Kenevir ve Halat	44.000	İşlenmiş Tütün	25.000
Çeşitli Kumaş	32.000	Demir İmalatı	22.750
Diğer	27.000	Tuz	19.500
Taze Meyve	24.000	Kahve	16.000
Ceviz Uru, Tahta	16.000	Sabun	13.500
Canlı Hayvan	13.000	Deri ve Tabaklanmış Deri	13.400
Yün Kemer	10.000	Perdelik	12.000
Yumurta	9.500	Çeşitli Tuhafiye	11.500
Sarı Balmumu	9.500	Diğer	10.000
Demir	9.000	Petrol	5.950
Meşe Palamudu	8.500	Kuru Meyve, Portakal-Limon, Vs.	5.950
Pirinç	8.200	Hamur Ürünleri	5.400
Yakmalık Odun	8.000	Alkollü İçki	4.600
Çeşitli Ham Deri	7.500	Cam Eşya	3.900
İşlenmiş Bakır	7.500	Hırdavat	3.850

Fındık, Kestane, Vs.	7.000	Çeşitli Yağlar	3.700
Keten Tohumu	6.000	Konfeksiyon Giysi	2.950
Yün	6.000	Mum ve Kibrit	2.800
Tütün	6.000	Zeytin	2.500
Fasulye	5.300	Çimento ve İnşaat Malzemesi	2.000
Mercimek	3.000	Kırtasiye	1.550
Tuzlanmış Balık	3.000		
Kitre Zamkı	2.500		
Sinameki	2.000		
Salep	2.000		
Yelken Bezi	2.000		
Afyon	1.000		
Balık Yağı	500		
Toplam T.L.	489.500	Toplam T.L.	396.300

Tablo 4.4’de Cuinet’in Kastamonu ticareti ile verdiği bilgilere göre 489.500 Lira tutarında otuz bir çeşit ürün ihraç edilmiş olup 396.300 lira tutarında yirmi dört kalem ürün ithal edilmiştir. Kastamonu’nun ihracatı ihtalatından yüksektir. %19,04 oranında, 93.200 lira cari fazla vermiştir. İhraç edilen ürünler daha çok hammadde niteliğinde olup, ithal edilen ürünler sanayi ürünleridir. Örneğin 79.000 lira değerinde yün ve tiftik keçisi yünü ihraç edilirken 98.000 lira değerinde yün konfeksiyon ithal edilmiştir. 7.500 lira değerinde ham deri ihraç edilirken 13.400 lira değerinde tabaklanmış deri ithal edilmiştir. 6.000 lira değerinde tütün ihraç edilirken, 25.000 lira tutarında işlenmiş tütün ithal edilmiştir. Cari fazla vermiş oluşu Kastamonu’nun zengin hammadde kaynaklarına sahip olduğunu gösterirken, büyük oranda işlenmiş sanayi ürünlerinin ithal ediliyor olmasından 19. yüzyıl sonlarında Kastamonu sanayisinin gelişemediği sonucu çıkarılabilir. Tez konumuzla ilgili olarak Tablo 4.4’den çıkarılabilecek en önemli sonuç ihraç edilen ürünler arasında en yüksek paya sahip olan ürünün inşaat kerestesi oluşudur. Söz konusu dönemde 75.000 lira tutarında inşaat kerestesi ihraç edilmiş olup ihraç edilen otuz bir çeşit ürün arasında birinci sıradadır. İnşaat kerestesinin toplam ihracat içindeki oranı %15,32’dir. Zengin orman varlığına sahip olan Kastamonu’da kereste sektörü oldukça gelişmiş durumdadır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Bartın'ın ticaret hacminde orman ürünleri yine ilk sırayı oluşturuyordu. 1927 yılında Bartın gümrüğünden yurt içine 1.844.737 lira, yurt dışına 143.167 lira olmak üzere toplam 1.987.904 lira değerinde mal sevk edildi. Bu rakamın 916.950 liralık kısmı kereste, 22.955 liralık kısmı maden direği, 1.400 liralık kısmı sarıca ağaç olmak üzere toplam 941.305 liralık kısmı orman ürünlerine aittir ki bu rakamın toplam tutarın yarısından fazla olması ormancılığın Bartın ekonomisindeki payının ne denli yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Arslan, 2017).

4.2 Bartın Tersaneleri

Bartın'ın denizin ve ormanın nimetlerinden yararlanmaya elverişli bir coğrafyada bulunması tersanecilik faaliyetlerinin gelişmesine imkân sağlamıştır. Yunan tarihçi, coğrafyacı ve filozof Strabon (MÖ 64- MS. 24) "Coğrafya" isimli eserinde Karadeniz kıyılarına yakın ormanlarda tekne yapımına elverişli olağanüstü kereste ağaçlarının bulunduğunu yazmıştır (Turna ve Pirim, 2015: 128). Çok eski tarihlerden itibaren bölgede tersanelerin var olduğunu göstermektedir.

Tersane gemi yapılan yer anlamına gelmektedir (Güncel Türkçe Sözlük, 2023). Osmanlılar tersane yerine önceleri "liman" kelimesini kullanırken XVI. yüzyılın başlarından itibaren daha çok İtalyanca "darsena" kelimesine benzeyen "tershâne"yi (tersâne) kullanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk tersanesi 1390'da Yıldırım Bayezid tarafından Gelibolu'da Bizans'tan kalan tersanenin yerinde kurulmuştur. Gelibolu'da oluşturulan ve sonraları devletin genişlemesine paralel olarak İstanbul Haliç'te esaslı bir teşkilâta dönüştürülen Osmanlı denizcilik faaliyetinin merkezi Dârüssınâa-i Âmire de denilen Tersâne-i Âmire'dir (Bostan, 2011).

Osmanlı Devleti 14. yüzyıl ortalarında Karasi Beyliği'ni kendi topraklarına katınca bir donanmaya sahip olmuş ve bu donanma Rumeli'ye geçişi kolaylaştırmıştı. Takip eden süreçte Edincik, Gemlik, Karamürsel ve İzmit'te tersaneler kurularak Osmanlı donanması büyümeye başladı (Bostan, 2017: 19). Tersanelerde kullanılan malzemeler belirlenen tersane ocaklarından temin edilmekteydi. Tersane ocakları donanmanın gemi inşası için ihtiyaç

duyduğu kereste, halat, yelken bezi vb malzemeler temin edilmesi için belirlenmiş bölgelerdi.²

Osmanlı Devleti'nin yeni fetihlerle denizlerdeki hâkimiyetini arttırması donanmasını güçlendirmesini gerekli kılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Amasra, Sinop ve Trabzon Rum İmparatorluğu'nu Osmanlı topraklarına katarak Karadeniz'in Anadolu sahillerini hâkimiyeti altına alması, sonrasında Kırım'ın da ele geçirilmesi ile Karadeniz'in Türk gölüne dönüşmesi yönünde önemli bir aşama gerçekleşmiş oldu. Akdeniz'de gerçekleşen fetihlerle birlikte 16. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti bir deniz imparatorluğuna dönüştü (Bostan, 2017: 13-15).

Denizlerde elde edilen başarılarla karşın Osmanlı donanmasının 1571'de İnebahtı'da³ ağır bir yenilgiye uğramasıyla donanmanın %83'ü kaybedildi. Osmanlı Devleti kaybettiği gemilerini yerine koyabilmek için yoğun bir gemi inşa faaliyetine girişti. Aralarında Bartın'ın da bulunduğu imparatorluğun neredeyse bütün tersanelerinde gemiler inşa edilmeye başlandı. Altı ay gibi kısa bir süre içerisinde toplam yüz otuz dört geminin inşası tamamlanarak denize indirildi ve Osmanlı'nın Akdeniz'deki üstünlüğü sürdürüldü (Bostan, 2017: 38-41).

1572 yılında kethüda ve tersane katibine yazılan bir hükümde Amasra ve Bartın'da gemi inşası ferman kılınmış olup bu iki yerden hangisi gemi inşası ve kereste temini konusunda daha uygun ise buralara ilgili teknik personelin gönderilerek ihtiyaçların temin edilmesinin

---

² Ocaklar çeşitli vergilerden muaf tutulmuş bunun karşılığında tersanenin ihtiyaç duyduğu malzemelerden belirlenmiş olanların tersane eminine teslim edilmesiyle yükümlü tutulmuşlardır. Tersane ocakları arasında Kastamonu, İnebolu, Sinop, Samsun, Ünye, Karahisarşarki, Alâiye, Payas, Kırklareli, Pravadi, Vize, Karinâbâd, Aydos, Çatalca, Silivri, Çekmece, Midye, Biga, Bayramiç, Tuzla, Kazdağı, Seddülbahir, Kumkale, Eceovası, Ezine, İzmir, Menemen, Saruhan, Aydın, Menteşe, Mihaliç, Selânik, Avlonya, Midilli, Eğriboz, Atina, İstefe, Gümülcine, Berkofça, Ilıca, Niş, Edirne, Ustrumca, Manastır, Kratova, Köstendil, Sidrekapsi, Demirhisar, Misivri, Ahyolu, Üsküp ve Samakov ile birlikte Bartın da yer almıştır (Kılıç, 2007). Bu ocakların tersane için hayati öneme sahip oldukları anlaşılıyor. Zira tersanedeki işlerin aksamamı için ocakların zamanında yükümlüklerini yerine getirmeleri gerekliydi (Batmaz vd., 1999).

³ 1571 yılında Kıbrıs'ın fethi tamamlandıktan sonra Osmanlı donanmasına karşı yeni bir Haçlı ittifakı oluşturuldu. Kıbrıs'ı Osmanlılardan geri almak isteyen Venedik öncülüğünde Papalık ve İspanya müttefik bir donanma oluşturarak Osmanlı donanması üzerine gitti. İnebahtı'da karşı karşıya gelen iki donanma gemi sayısı bakımından birbirlerine yakın da olsalar Osmanlı donanması oldukça yorgundu. Altı ay süren Kıbrıs çıkarmasının ardından bazı denizciler izin isteyerek donanmadan ayrılmış, kürekçi ve savaşçı bakımından noksanlık ortaya çıkmıştı. Neticede savaş sonunda Osmanlı donanması ağır bir yenilgi aldı. Kaptan-ı derya ile birlikte on bir sancakbeyi ve başka üst düzey yöneticiler şehit oldular. Osmanlı donanması savaşa katılan yaklaşık iki yüz otuz gemisinden yüz doksan tanesini kaybetti. Böylece donanmanın % 83'ü İnebahtı deniz savaşında kaybedildi (Bostan, 2017, s. 38-41).

sağlanması ve konu hakkında bilgi verilmesi emredilmektedir (BOA.A.DVNS.MHM.d... / 16 - 598).

1572 tarihli Kefe beyi ve kadısına gönderilen bir hükümde Sinop ve Amasra'da inşa edilmesi emredilen gemiler için neccar, burgucu, bıçkıcı ve kalafat ustalarının tamamının aletleriyle birlikte bir an önce gönderilmesi istenilmektedir.⁴ Önceki yıl inşa edilmesi gereken gemilerin geciktiği bu yılda aynı gecikmenin yaşanmaması için özen gösterilmesi emredilmektedir (Durmaz, 2011: 73). Branşlarında uzmanlaşmış Bartınlı ustalar gerekli durumlarda Terane-i Amire'de istihdam edildi. Ancak kendi işlerini aksatmak istemeyen kalifiye ustaların çeşitli bahanelerle İstanbul'a gitmekten kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda aralarında Bartın'ın da bulunduğu bazı yerlere emirler yazılarak ihtiyaç duyulan ustaların İstanbul'a gönderilmesinin sağlanması, karşı çıkanların hapis cezası ile cezalandırılmaları emredilmiştir (Aydın, 2007). Gemi yapımında görevlendirilecek ustaların Tersaneye getirilmeleri ile de sorunların bitmediği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Zira 1572 yılında Kandıra kadısına yazılan bir hükümden; Kandıra tersanesinde yapımı devam eden gemilerde çalışmak üzere getirilen neccar, bıçkıcı, baltacı ve bıçakçıların kaçmalarına izin verilmemesi, bu konuda gereken önlemlerin alınarak inşa edilmeye çalışılan gemilerin tamamlanmasının çok önemli olduğu bildirilmektedir (Batmaz vd., 1999). Söz konusu belgeden görevli ustaların fırsat buldukları zaman firar ettikleri anlaşılıyor.

Bostan, 17. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı donanmasının dünyanın en büyük donanması olduğunu öne sürmektedir. 17. yüzyıl boyunca Osmanlı tersanelerinde 1200 civarında gemi inşa ve tamir edilmiş olup bu rakam donanma bakımından Avrupa'daki en yakın rakibi sayılabilecek Venedik'ten üstün bir rakamdır (Bostan, 2017: 47). Dönemin tanıklarından Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Bartın'da kalyonlar yapıldığından ve bu kalyonların güvenli, geniş ve sağlam olmaları sebebiyle tüccarlar tarafından tercih edildiklerinden bahsedilir (Aşcıoğlu, 2011).

---

⁴ Tersanelerde çalışan meslek erbabı şu şekildedir:

Neccarlar : Marangoz olup gemiyi inşa eden ustalardır.

Kalafatçılar : Gemiye su sızmasını önlemek amacıyla tahtaların aralarını zift ve katranla tıkarlardı.

Bıçkıcılar (Errekeşler) : Keresteleri istenilen ölçülerde kesen kişiler.

Teksinarcılar : Dağlardan küreklik ağaç keserlerdi.

Par-u Traşlar : Kürek yaparlardı.

Fundacılar : İnşa edilen gemileri funda ağacı yakarak kuruturlardı.

Kömürçüler : Odun kömürü üretirlerdi.

Makaracılar : Ağaçtan makara üretirlerdi

Varilciler : Fıçı yaparlardı. (Batmaz vd., 1999)

Bartın tersanelerinden bahseden diğerk bir isim 1762-1763 yılından sonra öldüğü düşünölen Bartın/Uluslu seyyah ve coğrafyacı İbrahim Hamdi'dir. Gençlik dönemlerini Yanova ve Tımişvar'da geçirmekle birlikte 1749 yılında annesini ziyaret etmek maksadıyla memleketi Bartın'a gelmiş ve burada meşhur eseri Atlas'ı yazmakla meşgul olmuştur. 1729-1749 yılları arasında yazıldığı düşünölen eserini, gidip göremediğı yerlerle ilgili başta Cihannüma olmak üzere yazılı kaynaklara dayanarak yazan İbrahim Hamdi, görebildiğı yerler hakkında kendi gözlemlerine dayanarak yazmıştır (Ak, 2000: 314-316). Bartın tersaneleri ile ilgili olarak: "...latif ve müferrif iskelesi olup ırmak iki şak olduğı mahallerin her yerinde daima mücedden sefine ihdas olunmadan hali olmayup İstanbul Galatası gibi makara ve halat bükücü ve sair ehli sanayi mevcuttur." demek suretiyle Bartın tersanelerinin yoğunluğuna vurgu yapmaktadır (Aşcıoğlu, 1970: 95).

1829 tarihli bir belgeden Filyos'da da tersanenin bulunduğı anlaşılmaktadır. Söz konusu belgeye göre Muhtar Hacı Ahmed Ağazade Hüseyin Ağa marifetiyle Tersane-i Amire malı olarak bir gemi yaptırılmış ancak gemi mimarından habersiz olarak denize indirilmeye çalışıldığı sırada fırtına sebebiyle gemi telef olmuştur. Önce geminin zararının sorumlularından tazmin edilmesine karar verilmekle birlikte daha sonra tazminattan vazgeçildiğı anlaşılmaktadır (BOA.Hat/1579-220 Tarih:H-2803-1245).

1837 tarihli bir irade de Tersane-i Amire'de kereste taşımakta kullanılan kereste gemilerinin sayılarının yeterli olmadığı kereste gemisi eksiğinin tamamlanabilmesi için gemi inşa edilen mahallerden olan Akçaşehir, Gideros ve Bartın'da birer kereste gemisi inşa ettirilmesi emredilmektedir. Gemilerin Tersane-i Amire tarafından belirlenen ölçülere göre kısa zamanda sağlam olarak tamamlanması ve Tersane-i Amireye teslim edilmeleri emredilmektedir (Kutluk, 1948: 130-131).

Bartın'ı ziyaret eden yabancı seyyahların notlarında da tersanelere değinilir. 1836'da Bartın'a gelen William Francis Ainsworth Bartın'da birkaç tersanenin bulunduğunu, 100 tonun üzerinde kapasiteye sahip gemilerin bu tersanelerde inşa edildiğinden bahseder (Tuncel, 1992). Cuinet, 1894 tarihli eserinde Bartın ve Amasra ustalarının Bolu sancağının tüm sahil kazalarında büyüklü küçüklü çeşitli deniz araçlarını ürettiklerini, oldukça önemli boyutlarda omurgalı gemiler inşa ettiklerini ve çok büyük boyutlu tekneleri mükemmel şekilde tamir ettiklerini yazar (Duran, 2015: 32).

Ereğli’de kömür madeni üretimine başlanması ile birlikte üretilen kömürün taşınması için gemi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası kömürün deniz yoluyla nakliye edilebilmesi amacıyla İngiltere’ye bir gemi yaptırmış, gemi bedeli aylık elli bin kuruş taksitlerle Tersane-i Amire tarafından ödenmiştir. 1846 yılında padişah Sultan Abdülmecid’in de kumpanyaya ortak olmasının ardından 1847 yılında Bartın ve Çatalağzı tersanelerinde on bin kile kapasiteli dört nakliye gemisinin inşası için sipariş verilmiş ve üç taksit halinde yetmiş beş bin kuruş ödeme yapılmıştır. İki yıllık bir çalışmanın ardından başlangıçta on bin kile kapasiteli dört adet gemi inşa ettirilmesi planlanmışken on üç bin beş yüz kile kapasiteli iki adet çektirme sınıfı gemi inşa edilmiştir. (Duran, 2015: 88-91).

Tersanelerde özellikle gayrimüslim ustalar görev almışlardır. 1869 yılı Kastamonu Vilayet Salnamelerinden anlaşıldığına göre Bartın’da gemi inşası alanında özellikle Rumlar faaliyet göstermişlerdir. Bartın tersanelerinde mimar, çırak, kalfa, bıçkıcı, kalafatçı, yelkenci, halatçı, demirci, donatıcı, üstüpü bükücü gibi farklı branşlarda çok sayıda insan bu sektörden geçiniyordu (Ballı, 2015).

Bartın tersanelerinde üretilen gemi türleri ve özellikleri şöyledir (Samancıoğlu, 1942: 65-66).

Tablo 4.5: Bartın’da Üretilen Gemi Türleri

Geminin Cinsi	Geminin Özellikleri
Salapurya	Yerde Sürtme Sandalı Denir. 15-30 Ton Yük Taşıma Kapasitelidir. Açıkta Demirli Gemilerle İskele Arasında Taşıma İşlerinde Kullanılır.
Mavna	Liman ve İskeleler Arasında Yük Taşırlar. 40-120 Ton Arasın Kapasiteye Sahiptirler.
Gulet	Çıma Yüğü Denilen Kömür, Tuz, Demir Gibi Ağır Tonajlı Yüklerin Taşınmasında Kullanılır. Taşıdığı Yükün Yüksekliği Güverte Seviyesinin Üstüne Çıkamaz. 80-300 Ton Kapasitilidirler.

Bumbarta	Kereste Gibi Güverteye Yığılan Yüksek Seviyeli Yüklerin Taşınmasında Kullanılır. Bu Nedenle Alt Kısımlar Gulet Tipi Gemilerden Sığ İken Üst Kısımları Daha Geniştir. 400 Tona Kadar Taşıma Kapasitesine Sahiptirler.
Martiko	Alt Kısımları Gulete ve Bumbartaya Nazaran Daha Derin İken Üst ve Baş Kısımları Da Daha Yüksek. Hem Çıma Tabir Edilen Alçak Seviyeli Ağır Yükleri Taşımaya Hem De Yüksek Seviyeli Yükleri Taşımaya Elverişlidirler. Açık Denizlerde Fırtınalı ve Yüksek Dalgalı Deniz Koşullarında Taşımacılık Yapmaya Uygunlardır. 150 -300 Ton Arasında Taşıma Kapasitesine Sahiptirler.
Çektirme	Yerelde “Yük Hırsız” Da Denilmektedir. Bu Tabirin Kullanılmasının Sebebi Küçük ve Zarif Görünümüne Karşın Her Çeşit Yükü Görüntüsüne Oranla Çok Miktarda Taşıyabilmesidir. 30-200 Ton Arasında Taşıma Kapasitesine Sahitirler.

Levent Düzcü doktora tezinde yukarıdaki gemi türlerinin dışında fırkateyn, korvet, koter, uskuna, şalope, kereste gemisi türünde gemilerin de 1825-1855 yılları arasında Bartın tersanelerinde üretildiğini ortaya koymuştur (Düzcü, 2012). Bu gemilerin özellikleri şu şekildedir.

Tablo 4.5: Bartın’da Üretilen Gemi Türleri

Fırkateyn	Boyutları kalyondan küçük boyutlu ve top bulunduran bir savaş gemisidir. Daha çok gözetleme, keşif ve koruma faaliyetlerinde kullanılır. Boyları 34 m ile 43,5 m arasında olup 32-50 top bulundururlar. Gürgen ağacından yapılan daha büyük boyutlu Osmanlı fırkateynleri 74 tane top taşıyabilirdi. 1829- 1838 yılları arasında Amasra tersanesinde “İnayet-i Bari”, “Mirat-ı Zafer”, “Şihab-ı Bahri” adlarında 37,5 m uzunluğunda üç adet fırkateyn imal edilmiştir. Fırkateynlerden ilk ikisinin önce Bartın tersanesinde üretilmesi düşünülmüşse de Bartın boğazının sığ
-----------	--

	olmasından dolayı gemilerin denize indirilmesinde güçlük çekileceği düşüncesiyle üretim Amasra tersanesine kaydırılmıştır.
Korvet	Kalyon ve fırkateynden küçük, üç direkli savaş gemisidir. Boyları 27,5m-34,5m arasında olup 20-30 adet top bulundurulardı. Küçük ve hızlı olmaları nedeniyle ada ve sahillerin korunmasında kullanılırdı. “Kaid-i Nusret” (29,17 m), “Abd-i Nusret” (29,17m) “Muin-ü’l Cihad”(29,17 m) “Peyk-i Şeref” (30,3 m) isimli korvetler 1825-1828 yılları arasında Bartın’da üretilmiştir.
Koter	Savaş gemisi olmayıp donanmalarda keşif, yolcu ve yük taşımada kullanılırdı. Tek direkli olup 16,5 m uzunluğundadır. 1831-1832 yılları arasında Bartın ayanı İbrahim Ağa tarafından 16,67 m uzunluğunda bir koter 19.000 kuruş maliyet ile inşa ettirildi.
Uskuna	İki direkli, 20,5 m uzunluğunda, 16 top taşıyan savaş gemisidir. 1849 yılında “Seyyare” adında bir uskuna Bartın tersanesinde inşa edildi.
Şalope	İki direkli ve ambarsızdır. 20,5 m uzunluğundadır. Daha çok Tuna nehrinde kullanılmıştır. Savaş gemisi olmayıp yük taşımacılığında kullanılmıştır. Osmanlı-Rus savaşı sırasında Tuna sahillerinde kullanılmak üzere aralarında Bartın’ın da bulunduğu çeşitli tersanelere 26 adet şalope siparişi verildi.
Kereste Gemisi	Karadeniz sahillerinden Tersane-i Amire ve diğer tersanelere kereste nakliyesinde kullanılırdı. 1837-1838 yıllarında Bartın’da 23,5 m boyunda bir kereste gemisi imal edilmiştir.

Tablo 4.5’de görüldüğü gibi arşiv belgeleri ve kaynaklardan Bartın tersanelerinde on iki çeşit geminin üretiminin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu gemilerden salapurya, mavna, gulet, bumbarto, martiko, çektirme, koter, şalope ve kereste gemisi türü gemiler yük gemisidir. Fırkateyn, korvet, uskuna türü gemiler savaş gemisidir. Bu durumda Bartın tersanelerinde dokuz çeşit yük gemisi ve üç çeşit savaş gemisinin üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretimi gerçekleştirilen yük gemilerinden en büyüğü bumbarta cinsi gemi olup dört yüz tona kadar yük taşıma kapasitesine sahiptirler. İkinci sırada 300 tona

kadar taşıma kapasiteleriyle gulet ve martiko türü gemiler gelmektedir. Çektirme 200 ton, mavna 120 ton kapasitelidir. Üretimi gerçekleştirilen en küçük gemi türü 30 ton taşıma kapasitesi ile salapurya cinsi gemidir. Düzcü'nün tezinde zikredilen koter, şalope ve kereste gemilerinin uzunluklarıyla ilgili bilgi verilmiştir. Bu gemiler arasında en büyük 23,5 m uzunluğunda olan kereste gemisidir. İkinci sırada 20,5 m uzunluğa sahip şalope, üçüncü ve son sırada 16,67 m uzunluğunda koter gelmektedir. Savaş gemilerinin en büyüğü 43,5 m boyuna ulaşabilen ve güvertesinde 74 adet top taşıyabilen firkateyn türü savaş gemisidir. İkinci sırada 34,5 m boyunda, 30 top taşıma kapasiteli korvet türü savaş gemisi gelmektedir. 16 top taşıyabilen 20,5 m uzunluğunda uskuna türü savaş gemisi üçüncü ve son sıradadır.

1790 yılında düzenlenen “Anadolu sevhilinde vaki sefine inşa olunan mahaller” başlıklı bir belgede Osmanlı Devleti'nde gemi inşa edilen otuz beş tane tersanenin listesi yayınlanmıştır. Bu tersaneler hem devlet hem de özel şahıslar için gemiler ve çeşitli boyutlarda teknelerin inşa edildiği tersanelerdir. Bu tersane isimlerinden altı tanesinin karşısına “kebir sefine inşa olunur” şeklinde açıklama yazılmıştır. Bu tersanelerden bir tanesini de Bartın tersaneleridir (Kutluk, 1967, s. 1967). 18. yüzyıl sonlarında III. Selim'in denizciliğe çok önem verdiği bir dönemde büyük gemilerin inşa edilebilme kapasitesiyle Bartın, Osmanlı tersaneleri arasında ön plana çıkmaktadır. Bartın tersaneleri büyük boyutlu gemileri inşa etme kapasitesine sahip olmakla birlikte Bartın Irmağı'nın Karadeniz'e açıldığı bölge olan Boğaz'ın sığ oluşu bazı dönemlerde Bartın tersanelerinde büyük boyutlu gemilerin inşa edilmesine engel olmuştur. Örneğin 1829 yılında “İnayet-i Bari” ve “Mirat-ı Zafer” isimli firkateyn türü gemilerin önce Bartın'da inşa edilmesi düşünülmüştür. Firkateyn, savaş gemileri arasında kalyondan sonra en büyük boyutlu gemi türüdür. Boğaz'ın sığ oluşu ve bu nedenle inşa edilmesi halinde gemilerin denize açılmaları mümkün olmayacağı gerekçesiyle iki firkateynin Amasra'da inşa edilmelerine karar verilmiştir. 1823-1827 yılları arasında “Kaid-i Nusret (29,17 m)”, “Abd-i Nusret (29,17 m)”, “Muin-ü'l Cihad (29,17m)”, “Peyk-i Şeref (30,3 m) isimli korvet türü savaş gemileri Bartın tersanelerinde inşa edilmiştir. 1827 yılında yeni bir korvetin inşası düşünülmüşse de Bartın boğazının sığlığı yüzünden vazgeçilmiş, korvetin Amasra'da inşa edilmesine karar verilmiştir. 1831-1832 yıllarında bir adet koter (16,67 m) 1849 yılında seyiyare uskunası Bartın'da inşa edilmiştir (Düzcü, 2012).

Gemilerin ihtiyaç duyduğu bazı malzemeler de Bartın'da üretilmiştir. Katip Çelebi gemilerde kullanılan kendir bezinin Bartın'da üretildiğinden söz etmiştir (Ünal, 2014).

Bundan başka ihtiyaç duyulan demir ve armaların üretimi de Bartın'da gerçekleştiriliyordu. (Ballı, 2015).

Bartın tersanelerinde 1914 yılına kadar yelkenli gemiler imal edilirken 1919 yılından itibaren çoğunlukla motorlu gemiler imal edilmeye başlandı. 20. yüzyılın ortalarına kadar Bartın Irmağı üzerinde her biri farklı şahıslara ait olan çok sayıda tersane mevcuttu. Bu tersanelerde yılda 40-50 civarında geminin yapımı tamamlanırdı. 1919-1920 yılları Bartın tersanelerinin parlak dönemi olup bu tarihlerde 25 civarında gemn mimarı görev yapmaktaydı. 1970 yılına gelindiğinde Bartın'daki gemi mimarı sayısı 2'ye düştü. Mimarlar tarafından tasarlanan gemilerin inşasında "marangu" adı verilen altı usta çalışırdı. Bartın tersanelerinde inşa edilen en büyük gemi 500 tonluk "Hacı Baba" isimli gemidir (Ballı, 2015).

Bartın tersanelerinde yapımı tamamlanan gemilerin suya indirilmeleri törenle, şölen havasında seremonilerle gerçekleştirilirdi. Bu törenlere "gemi atması" adı verilirdi. O gün inşası devam eden bütün gemiler bayraklarla donatılır, okullar tatil edilir, kurban kesilir, tersane meydanında toplanan kalabalık halk gemi indirme gününü bayram havasında kutlardı. Yerel bir inanışa göre hamile kadınlar gemi atmasını izlemek üzere alana götürülürdü. Gemi atmasını izleyen kadınların doğumların kolay olacağına inanılırdı. Gemiler 8-10 çift manda tarafından yağlı kızaklar üzerinde çekilerek denize indirilirdi. Bu işlem tersanenin uzaklığına göre bir iki gün sürebilirdi (Aşcıoğlu, 2011).

Bartın ve Kastamonu illerini de içine alan bölgede hala günümüzde denizcilikle ilgili köy isimleri kullanılmaktadır. Örneğin Kastamonu ilinde "Gemi" ve "Kalafat" ile Bartın'da "Makaracı" gibi köy isimleriyle karşılaşmaktayız. Bu köy isimleri gemi, tekne yapımcılığının o bölgede ne derece önemli olduğunun göstergesidir" (Beydiz, 2017).

1845 yılı temettuat defteri verilerine göre mahalleler bazında Bartın'ın gelir dağılımı şu şekildedir (Arslan, 2019: 34-49).

Tablo 4.6: 1845 yılında Bartın'ın gelir kaynakları dağılımı

Mahalle İsmi	Ziraî Gelir	Hayvancılık Geliri	Meslek Geliri	Meslek Dışı Gelir	Diğer	Toplam
Kanlırmak	2.593	140	37.920	8.200	240	49.093
Hacı Mehmet	2.493	310	30.890	5.640		39.333
Gemici	998	110	1.600	26		2.734
Karaköy Divanı	3.564	145	15.619	250		19.578
Karaköy Divanı Ağıdacı Köyü	5.221	165	4.380			9.766
Toplam	14.869	870	90.409	14.116	240	120.504
%	12,34	0,72	75,03	11,71	0,2	100

Tablo 4.6 incelendiğinde Bartın'da tarım ve hayvancılık gelirlerinin payının % 13,06 olduğu görülmektedir. Osmanlı ülkesinin tarım ülkesi olduğu düşünüldüğünde Bartın'da tarım gelirlerinin oldukça düşük oranlarda kalması Bartın'da ormancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin yüksekliği ile açıklanabilir. Nitekim aynı defterden elde edilen bilgilere göre Bartın'da gemicilik iş kolunda çalışanların gelirleri şu şekildedir.

Tablo 4.7: 1845 Yılında Gemici İşkolunda Faaliyet Gösterenlerin Gelir Dağılımı

Mahalle/Divan	Hane Sayısı	Meslek Geliri Olanlar	Meslek Geliri Toplamı (Kuruş)	Ortalama Meslek Geliri (Kuruş)
Kanlırmak Mah.	61	15	10.920	728
Hacı Mehmet Mah.	39	7	4.950	707
Karaköy Divanı	33			
Cebeciler Divanı	12			
Burak Divanı	25			
Şahne Divanı	49	1	350	350
Karlı Mah.	8			
Gemici Köyü	2			
Köprübaşı Mah.	55	13	9.672	744
TOPLAM/ORT.	284	36	25.892	2.529

Tablo 4.7 incelendiğinde Bartın'da toplam 284 haneden 36 kişinin gemicilik iş kolunda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Gemicilik iş kolunda faaliyet gösterenlerin sırasıyla Kanlırmak Mah., Köprübaşı Mah. ve Hacı Mehmet Mahallerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Gemicilik iş kolunda faaliyet gösteren 36 kişi toplam 25.892 kuruş gelir elde etmiş olup kişi başı yıllık ortalama yaklaşık 719 kuruştur. Hizmetli/ücretli olarak çalışanların yıllık ortalama gelirleri 400 kuruştur. Bu durumda gemicilik sektöründe faaliyet gösterenlerin gelirler hizmetli/ücretlilerin iki katına yakın bir orana ulaşmaktadır. Bu oran gemicilik sektörünün Bartın ekonomisindeki önemini ortaya koymaktadır.

4.3 Bartın'da Kerestecilik

Bartın sahip olduğu tersanelerle Osmanlı'nın gemi üretim merkezlerinden biri olduğu gibi, zengin orman kaynaklarıyla Tersane-i Amire ve Tophane-i Amire için de önemli kereste temin merkezlerindendi. Diğer taraftan -daha önce değindiğimiz gibi- Bartın Irmağı üzerinde akarsu taşımacılığı yapılabiliyor olması başta kereste olmak üzere Bartın'da ticareti kolaylaştıran önemli bir etkidir. Bu durum Tersane ve Tophane için Bartın'ın önemini arttıran bir faktördür. Nitekim XVI. ve XVII. yüzyıllarda Tersane-i Amire'nin kereste ihtiyacı Kocaeli ve İznikmid Bölgesi'nden temin edilirken XVIII. yüzyılda Bartın Ormanları'da Tersane-i Amire'ye kereste temin edilen yerler arasına alınmıştır (Beydiz, 2017).

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde "Karadeniz Canik Sancağı ile Bartın, Sinop, Amasra, Ereğli şehirlerine, Kocaeli livasına, İzmit Kemerler tarafında olan 125 kazalara mutemet kapıcıbaşılar kereste almaya gittiler 300 kadar kadirga inşa edilmesi için. Bu keresteler Tersane-i Amire'ye celb edildi. Bartın ormanlarından hayli kereste kat olunup bunların bir kısmı Tersane-i Amire'ye alındı." şeklinde ki ifadelerinden Bartın'da kereste üretimi ve ticaretinin 1600'lerin başlarından itibaren var olduğunu göstermektedir (Aşcıoğlu, 2011). Nitekim 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Bartın'dan kereste temini sırasında yaşanan sorunlarla ilgili İstanbul ile yapılan yazışmalar bulunmaktadır.⁵

---

⁵ 1589-1590 yıllarını kapsayan 66 numaralı mühimme defterindeki Eflani kadısına yazılan bir hükümden kereste temini sırasında yolsuzluklar yapıldığı ve ahalden kereste temini bahane edilerek haksız kazanç elde edildiği bunun da şikayete konu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hükümden Bolu beyi Behram Bey on beş adet kadirga inşa ettireceğim diyerek Bartın ahalisinden kereste talep etmiştir. Normal şartlarda elli akçe değerindeki bir ağacın iki haneye salınması gerekirken Bolu beyi Behram Bey bununla yetinmemiş adet olmadığı halde ahalden üstübü, arpa, tavuk, bal, yağ gibi maddeler de talep etmiş. Bartın köylüsü de bu haksız isteklerden şikayetçi olmuştur. Eflani kadısından Behram Bey'in kadirga inşa etme bahanesiyle ahaliye

Ticari bir meta olarak kerestenin değerli olduğu ve o dönem için öneminin büyük olduğu anlaşılıyor. Arşiv belgelerinden iskeleden kereste yüklenmesinin izne tabi olduğu, vezir rütbesindeki üst düzey kamu görevlilerinin dahi parasını ödemek suretiyle bile kereste yükletemedikleri ve hatta yurt dışına kereste ihracının ise tamamen yasak olduğu anlaşılmaktadır.⁶

17. yüzyıl ortalarından itibaren denizcilikte yaşanan gelişmeler yeni tip gemilerin inşa edilmesini zorunlu bıraktı. Özellikle İngiltere ve Hollanda'nın inşa etmeye başladıkları kalyonlar üstünlüğü ele geçirdiler. Eskinin kadirgaları yerine daha büyük kalyonlar inşa edilmeye başlandı. 18. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı tersanelerinde büyük çoğunlukla kalyonlar inşa edilmeye başlanılırken kalyonların boyları da gittikçe uzamaya başlamıştır. Kalyonlar boyut olarak kadirgadan büyük gemiler olmakla birlikte inşa tekniği bakımından farklı çeşitlilikte keresteye ihtiyaç vardı. Bu durum Osmanlı Devleti'ni kereste temini için yeni orman bölgelerine yöneltmiştir. Kalyon kerestesinin temin edildiği en önemli bölgeler Bolu, Sinop ve Samsun taraflarıydı. Kereste temini için bu bölgelere gönderilen yazılarda kalyon direklerinin köknar ağacından kesilmesi zorunlu tutuluyor, kereste için kavak ağacı kullanılmaması emrediliyordu. Aksi takdirde tamiri gereken gemilerin tamir masraflarının ilgililerden tazmin edileceği konusunda uyarılar yapılıyordu (Bostan, 2017: 160-161).

1837 yılında Gemlik tersanesi için kereste temini ile yükümlü kılınan bazı kazaların zaman içinde çeşitli nedenlerle yükümlülüklerini yerine getiremeyecek duruma geldikleri ve yükümlülüklerini nakdi olarak yerine getirmeye başladıkları anlaşılmaktadır (Kutluk, 1948: 128-130). Ne var ki inşası devam eden kalyonlar için kereste ihtiyacı devam etmektedir. Bu tarihlerden itibaren Tersane-i Amire'in kereste ihtiyacının karşılanmasında Batı Karadeniz

---

zulmetmesinin önüne geçilmesi istenmiştir. Kereste temininin de eskinden beri nasıl yürütülmüşse aynı şekilde yürütülmesi istenilmiştir. **Geçersiz kaynak belirtildi.**

Diğer bir şikayet konusu ise 1576 yılında Bolu Beyine gönderilen bir hükümde geçmektedir. Bartın kadısı Mevlana Hasan'ın kereste temini bahanesiyle halktan haksız yere para topladığından şikayet edildiği anlaşılıyor. Hükümde şikayet konusunun araştırılması, şikayetin doğru ise haksız toplanan paraların iade edilmesi ancak kadiya iftira edilmişse iftiracıların isimlerinin bildirilmesi emredilmiştir. **Geçersiz kaynak belirtildi.**

⁶ 1605 yılında Amasra kadısına yazılan bir hükümde Bağdat muhafazasında görevli olan Vezir Nasuh Paşa'nın kalyon reisi Murad Reis'i Amasra iskelesine gönderilerek bedelini ödemek üzere kereste satın almak istediği ve bunun için izin istediği anlaşılmaktadır. Nasup Paşa'nın talep ettiği keresteyi satın almasına izin verilmiş olup ücretsiz herhangi bir şey verilmemesi, bu bahane ile gayr-ı müslim memleketlere kereste gönderilmeye kalkışılmaması konusunda uyarı yapılmıştır. (Karataş, 2017, s. 429)

bölgesinin öne çıktığı düşünülebilir. Zira Batı Karadeniz bölgesi orman yönünden zengin olduğu gibi sahil şeridinde yer aldığından kerestenin nakli de kolaydır. Bartın şehrinin bu anlamda özel bir yeri vardır. Zira Bartın hem sahil kentidir hem de Bartın Çayı şehrin 15 km kadar içlerine girmek suretiyle kereste naklini kolaylaştırmaktadır.

Görüldüğü üzere Tersane-i Amire'nin ihtiyaç duyduğu kerestenin temin edilmesi hususunda dönem dönem problemler yaşanmıştır. İhtiyaç duyulan kerestelerin istenilen kalitede ve zamanında temin edilememesi gemi inşasını geciktireceğinden ülke güvenliği de tehlikeye girecektir. Böyle durumlarda kerestelerin hızla temin edilebilmesi için önlemler alınmaya çalışılmıştır. İlk akla gelen de genellikle Batı Karadeniz bölgesinden kereste temin edilmeye çalışılması olmuştur.

1875 yılında Orman ve Ma'adin Müdüriyetinden Kastamonu Orman Müfettişliğine yazılan bir yazıda, Bartın iskelesinde kabz memuru bulunmamasından dolayı 1874 yılına mahsuben gönderilmesi gereken kerestelerin gönderilmediği ifade edilmektedir. Tersane ve Tophane ormanlarının idaresi Orman İdare-i Umumiyesine verilmiş olup. Tersanenin kereste ihtiyacını karşılayabilmek için söz konusu idare gerekli önlemleri alırdı. Ormanların korunması amacıyla korucu, iskelelere getirilen keresteleri teslim almak üzere kabz memuru, kesilecek ağaçların özelliklerini belirleyerek bunları seçen dağ mimarları, büyük iskelelerde kereste eminleri, ambar olan yerlerde de ambar memuru görevlendirilirdi. Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Bartın'dan tersaneye gönderilmesi gereken kerestelerin yarısı gönderilmiş olup kalan yarısı Bartın iskelesinde kabz memuru bulunmamasından dolayı gönderilememiştir. Kastamonu Orman Müfettişliğine yazı yazılarak Bartın iskelesine kabz memuru gönderilerek tersanenin ve hassa binalarının ihtiyaç duyduğu kerestelerin geciktirilmeksizin gönderilmesinin sağlanması istenilmektedir (Kutluk, 1967: 28).

1845 yılı temettuat defterlerindeki verilere göre Bartın'da kerestecilik iş kolunda faaliyet gösterenlerin sayıları ve gelir durumları şu şekildedir (Arslan, 2019: 57).

Tablo 4.8: 1845 Yılında Bartın’da kerestecilik iş kolunda faaliyet gösterenlerin gelirleri.

Mahalle/Divan	Hane Sayısı	Meslek Geliri Olanlar	Meslek Geliri Toplamı	Ortalama Meslek Geliri
Kanlırmak Mah.	61	2	8.600	4.300
Hacı Mehmet Mah.	39	1	5.020	5.020
Karaköy Divanı	33	33	25.819	782
Cebeciler Divanı	12	7	7.670	1.096
Burak Divanı	25	21	10.350	493
Şahne Divanı	49	38	28.750	757
Karlı Mah.	8	6	4.690	782
Gemici Köyü	2	2	1.600	800
Köprübaşı Mah.	55	6	11.200	1.867
Toplam/Ort.	284	116	103.699	15.896

Tablo 4.8’de Bartın’ın değişik mahallerinde bulunan toplam 284 haneden 116 kişi kerestecilik ile uğraşmaktadır. Kerestecilik iş koluna mensup bulunmayan hiçbir hane bulunmamaktadır. Buradan keresteciliğin Bartın genelinde yaygın bir meslek dalı olduğu anlaşılmaktadır. 116 kişinin toplam yıllık geliri 103.699 kuruştur. Karaköy, Şahne ve Burak divanlarında kerestecilik işi ile uğraşanların çokluğu dikkat çekmektedir. Hane sayıları ile kıyaslandığında kerestecilik işi ile uğraşanların oranları Karaköy divanında 33 haneden 33 kişi ile % 100, Burak divanında 25 haneden 21 kişi ile % 84, Şahne divanında 49 haneden 38 kişi ile % 78 gibi yüksek oranlardadır. Kişi başı yıllık ortalama gelir yaklaşık 894 kuruştur. Bu rakam gemicilik iş kolunda çalışanların üstündedir. Hizmetli/ücretli çalışanların elde ettiği 400 kuruşluk gelirin iki katından daha fazladır. Bu yönüyle kerestecilik sektöründen elde edilen gelirlerin diğer iş kollarından daha yüksek olduğu ve 19. Yüzyıl ortalarında Bartın ekonomisinde en yüksek paya sahip olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Aşağıdaki Tablo 4.9’dan 1845 yılı temettuat defterlerinden mahalle ve köylerden oluşan Bartın’ın kırsal kesiminde de keresteciliğin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır (Arslan, 2019: 63-64).

Tablo 4.9: 1845 Yılında Bartın Kırsalında Gelir Dağılımı

Gelir Kaynakları	Toplam Gelir (Kuruş)	%
Hububat/Tarla Ürünleri	592.542	48,86
Meslek	9.550	0,79
Ücretli	33.310	2,75
Bağ	23.087	1,90
Hayvancılık	9.838	0,81
Arıcılık	3.596	0,30
Sebze-Meyve	14.609	1,20
Kerestecilik	374.533	30,88
Kömür Ticareti	26.760	2,21
Odun ve Kereste	42.870	3,53
Diğer	82.161	6,77
TOPLAM	1.212.856	100,00

Tablo 4.9’da hububat/tarla ürünlerine ait gelirlerin %48,86’lık payla birinci sırada olduğu anlaşılırken %30,88’lik payla kerestecilik sektörüne ait gelirler ikinci sırada gelmektedir. % 3,53 oranındaki odun ve kereste gelirleri de buna dahil edildiğinde ormancılığa dayalı gelirlerin payı % 34,41’e ulaşmaktadır. Kaza merkezinde olduğu gibi Bartın kırsalında da ormancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 4.9’da dikkat çeken bir diğer ayrıntı hayvancılık gelirlerinin % 0,81 gibi düşük bir oranda olmasıdır. Kırsal kesimde hayvancılığın daha yüksek oranlarda olması beklenirdi. Hayvancılık gelirlerinin düşük olması buna karşın kereste ve odun gelirlerinin yüksek olması, köylülerin hayvancılık yerine kereste ve odun ticaretiyle daha çok meşgul olduklarını göstermektedir.

Tersane-i Amire’ye gönderilen kerestelerin belirlenen standartlara uygun olmaması da önemli bir problem olarak gözükmemektedir. Zira standart dışı keresteler ya tersaneye kabul edilmemekte ki bu durumda da gemi inşasında gecikmeler yaşanmaktadır ya da bu tür kerestelerin kullanıldığı gemilerde çeşitli kusurlar ortaya çıkmaktadır. Bu kusurların giderilmesi de büyük masraflara yol açmaktadır. Bu nedenler tersaneye gönderilen kerestelerin istenilen standartlarda olması için çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Örneğin 1763 tarihli bir belgede İzmit bölgesinden Tersane-i Amire’ye gönderilen

kerestelerin standartları karşılamadığından dolayı gönderilen kerestelerin kereste eminleri tarafından kabul edilmediğini, hâlbuki bu keresteleri temin eden kişilerin 30-40 günlük zahmetli bir çalışmanın ardından bu keresteleri temin ettikleri ve mağdur oldukları ifade edilmektedir (Kutluk, Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923), 1948, s. 71-73). Tersane-i Amire, Tophane-i Amire ve diğerlerinin kereste ihtiyacının yoğun olarak karşılandığı İzmit bölgesinin artık bu ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmesi üzerine öncelikle Hüdavendigâr sancağına yönelindiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Bartın bölgesinin bu tarihlerden itibaren İstanbul'un kereste ihtiyacının karşılanmasında önemi artmaya başlamıştır. Zira 1784 tarihli bir yazıda Tersane-i Amire'de inşa edilen kalyonlar için Bartın ve Ereğli'den kereste gönderilmesi emredilmektedir. (Kutluk, 1948: 83-84). Diğer taraftan Orman ve Ma'adin Nezaretince 1900 yılında yüksek ve önemli binalarda kullanılacak kerestelerin Sinop ve Bartın'dan temin edilmesi kararlaştırılmış, kerestelerin nakliyesinde sorun yaşanmaması için de sürat teknesi talep edilmiştir. Bu uygulamadan Bartın kerestelerinin kaliteli ve dayanıklı oldukları sonucu çıkarılabilir. Bartın'da üretilen keresteler kalınlık ve genişlik bakımından otuz çeşitti (Ballı, 2015).

Kereste ticaretindeki mali konularda yaşanan sorunlar merkeze sıklıkla yansıyan hususlar arasındaydı. Örneğin 1847 yılında Viranşehir kaymakamlığına yazılan bir tahriratta, Bartın ve Amasra iskelelerinde indirilen keresteden alınan vergi ile ilgili bir düzenlemeden söz edilmektedir. Tahrirata göre Bolu ve Kastamonu sancaklarında üretilen kerestelerden %10 oranında vergi alınırken Bartın ve Amasra iskelelerine indirilen kerestelerden %20 oranında vergi alındığı bununda Bartın ve Amasra halkı tarafından şikâyete konu edilerek kendilerinden de %10 oranında vergi alınmasının istenildiği anlaşılmaktadır. Yapılan değerlendirme sonucunda Bartın ve Amasra gibi Viranşehir sancağına bağlı kereste üretilen mahallerde verginin %20 oranında ödeneceği daha önce müdürleri tarafından taahhüt edilmiş olup bunu göre iltizama verildiği ifade edilmektedir. Yapılan düzenleme ile miri ormanlardan kesilen büyük keresteden %20, küçük keresteden %10, miri olmayan ormanlardan kesilen keresteden de %10 oranında vergi alınmasına hükmedilmiştir (Kutluk, 1948: 165-167).

Vergilendirme oranında düzenlemeye gidilerek sorunlar çözülmeye çalışılsa da kereste tüccarlarının yolsuzluk ve usulsüzlüğe başvurarak halkı zarara uğratmaları da rastlanılan durumlardandı. Bunların bir örneği 19. yüzyılda Bartın'da kereste ticaretiyle uğraşan

Cevahircioğlu Bedosaki⁷ ve ailesinin isminin karıştığı yolsuzluk olaylarıdır. Özellikle madencilik ve kerestecilik sektörlerinde söz sahibi bir konumda olan Bedosakiler Yenice ormanlarından kereste temini, Amasra'daki maden ocaklarına sütun temin edilmesi noktasında halkı zarara uğratabilecek uygulamalara sebep olmuşlardır (Demir ve Erçin, 2020).

19 Eylül 1904 tarihinde Bolu mutasarrıflığı tarafından yazılan bir belgede Bartın'ın zengin kereste kaynaklarına sahip olduğu ve kerestelerin nakli için Bartın Boğazı'nın çok önemli olduğu vurgulanarak şöyle denilmektedir: “Bartın zengin kereste kaynaklarına sahiptir. Kereste gemileri Bartın Boğazı'ndan denize açılmaktadır. Ancak Boğaz'ın denize dökülen kısmı dalgaların taşıdığı kumlar nedeniyle dolduğundan gemilerin denize açılmaları güçleşmiştir. Memleketin gelişmesi, ahalinin ve hazine gelirlerinin de artması için Bartın Boğazı'nın temizlenmesi gereklidir. Bu iş için Bahriye Nezareti tarak dubası ve istimbet göndermiş ancak boğazın temizlenmesinde yetersiz kalmıştır. Boğazın temizlenmesi konunun uzmanları tarafından keşif ve muayene edildikten sonra bu işi yapacak bir şirketin kurulmasıyla mümkün olabilecektir. Her tür deniz aracının serbestçe girip çıkmasını sağlamak için başka bir çözüm yoktur. Boğazda kereste yüklü gemiler mevcut olup boğaz kapalı olduğundan denize açılmamaktadır. Sahil civarında 500-600 gemilik kereste bulunmakla birlikte kereste sahipleri kerestelerinin başında çaresiz üzgün bir şekilde beklemektedir. Allah korusun bir su taşkını meydana gelmesi durumunda gerek istif edilmiş, gerekse gemilere yüklenmiş keresteler tamamen kaybedilecektir. Ahali telafisi mümkün olmayan zararlara ve felakete uğramaktan korkmaktadır. Kamunun menfaati için bu konuda acilen tedbir alınması gerekmektedir (BOA.DH.TMIK.S.00061.00014.001). Belgede açıkça ifade edildiği gibi 20. yüzyıl başında Bartın zengin kereste kaynaklarına sahiptir ve Bartın çayı kerestelerin nakliyesi için oldukça önemlidir.

---

⁷ Bartın'ın ileri gelenlerinden Bedosaki ailesi 19.yüzyıl sonlarında Niğde taraflarından Bartın'a gelip yerleştiler ve şehrin ticari hayatında söz sahibi oldular. Demir ve Erçin Bedosaki ailesinin Zonguldak-Bartın hattında kömür ocaklarının açılmasıyla ticaret hacminden dolayı Bartın'a göç etmiş olabileceklerini öne sürmüşlerdir. Nitekim Bedosaki'ler kereste ticareti ile birlikte Bartın'da on dört madenin işletmeciliğini de yaptılar (Demir & Erçin, 2020). Bedosakilerin Bartın'a geliş nedenleri ile ilgili Aşcıoğlu farklı bir sebep ileri sürmektedir. Aşcıoğluna göre 1822 yılında Mora Yarımadası'nda çıkan isyandan sonra II. Mahmut Anadolu'un muhtelif yerlerinde yaşayan Rum tebayı farklı yerlere gönderme kararı aldı. Bunun üzerine Niğde'de yaşayan Rumlardan bir kısmı Bartın'a bir kısmı da Safranbolu'ya gönderildi. 1897-1898 Kastamonu salnamesinde yer alan bilgiye göre Bartın'a 191 kadın 212 erkek olmak üzere 413 Rum geldi (Aşcıoğlu, Bartın'da Tarih, 2011). Her ne şekilde gelmiş olursa olsun ticarete yoğunlaşmış olan Bedosakiler Bartın'ın ticari ve sosyal hayatının gelişimine önemli katkılar yaptıkları gibi yolsuzluk olaylarına da karıştı.

4.4 Bartın'da Faaliyet Gösteren Kereste Fabrikaları

1884 yılına kadar Bartın'da kereste depoları mevcut değildi. Bu tarihten önce köylüler tarafından el hızarları biçilen keresteler iskeleye getirilir gemilere yüklenerek başta İstanbul olmak üzere farklı yerlere ihraç edilirdi. Bartın'da henüz ormancılık teşkilatı bulunmuyordu. İstanbul gümrüğünden görevlendirilmiş bir memur, köylüler tarafından iskeleye getirilen kerestelerin 1/10'nu vergi olarak alır, biriktirilen keresteler ihale ile satılırdı. 1894 yılında İstanbul ile birlikte Bartın'da da kereste depoları açılmaya başlandı. 1876 yılında Romanya'dan getirilerek İstanbul'da kurulan ilk kereste fabrikasının ardından Bartın'da da kereste fabrikaları kurulmaya başlandı. Bartın'da ilk kereste fabrikaları 1884-1894 yılları arasında Filyos'da kurulan iki adet buharlı kereste fabrikasıdır. (Samancıoğlu, 1942, s. 17). Demir ve Erçin'in belirttiğine göre Bartın'da kurulan ilk kereste fabrikası 1896 yılında Cevahircioğlu Bedosaki'nin damadı Sarafim ve kâtibi Bedosaki Konstantinidis ortaklığında Filyos'ta kuruldu (Demir & Erçin, 2020). Filyos kereste fabrikasının peşi sıra yeni kereste fabrikaları açılmıştır. Buna bağlı olarak Bartın'da kereste üretimi ve ihracatının en yüksek rakamlara ulaştığı yıllar 1899 yılı ile Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılları arasındadır. (Samancıoğlu, 1942: 17). 1 Ekim 1915 yılında düzenlenen bir belgede Rusya'nın Batı Karadeniz kıyılarına yaptığı bir deniz bombardımanından bahsedilmektedir. Söz konusu bombardımanın Şubat ayındaki bombardımandan sonraki en şiddetli bombardıman olduğu ifade edilerek Filyos, Zonguldak, Kozlu kıyılarının bombardımana maruz kaldığı anlatılmış, uğranılan zararlar ve yıkılan binalar, yaralı ve ölü sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Filyos bombardımanında kereste yüklü bir kayığın batırıldığı bilgisi verilmiştir (BOA.DH.EUM.5.Şb.00017.00031.001). I. Dünya Savaşı sırasında azalmış olmakla beraber Bartın'da kereste üretimi devam etmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi kereste fabrikalarından önce el hızarları ile kereste imali yapılmaktaydı. Cuinet; Bolu, Kastamonu ve Sinop sancaklarının orman varlığı yönünden zengin olduğunu Bartın'nın da dâhil olduğu kazalarda kereste üretmek üzere 337 adet hızar bulunduğunu belirtmiştir (Duran, 2015: 31). 1877 Kastamonu salnamesinde belirtildiğine göre Bartın'da 26 adet su hızarı mevcuttur (Duran, 2015: 126). 1893-1894 yıllarına gelindiğinde Bartın'da ki hızar sayısının 257'ye çıktığı görünmektedir. Hızar sayılarındaki artış Bartın ile sınırlı değildir. 1877 yılından 1894 yılına gelinceye değin hızar sayıları Ereğli'de 8'den 208'e, Gerede'de 14'den 245'e yükselmiştir (Duran, 2015: 129).

İlk kereste fabrikasının İstanbul'da açılmasının üzerinden henüz on yıl geçmeden Filyos'ta kereste fabrikasının kurulmuş olması keresteciliğin bölgede ne denli geliştiğini göstermektedir. 1884-1934 yılları arasında Bartın civarında kurulmuş olan kereste fabrikaları ile ilgili bilgiler şu şekildedir (Samancıoğlu, 1942: 23-28):

Tablo 4.10: Bartın'da kurulmuş olan kereste fabrikaları

Sıra No	Mevki	Kuruluş Yılı	Kurucusu	Günlük Üretim Kapasitesi (M ³)	Açıklamalar
1	Filyos	1884-1890	Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal	25-30	Buhar gücüyle çalışırdı. Kuruluşundan bir süre sonra yanmıştır.
2	Filyos	1884-1890	Molla Hüseyin oğlu Mustafa ve Cevahircioğlu Bedosaki	25-30	1940 yılına kadar varlığını devam ettirmekle birlikte faal değildi. Makineleri kullanılamaz durumda olup Bodasaki'nin mirasçılara ait hisseler devlet tarafından el konuldu.
3	Iskalan-Gürgenlik	1896	Şirket	4000 (Yıllık)	Mehmet Hocoğlu Mustafa, Hacı Bekiroğlu Hurşid, Karakaşoğlu Hakkı, Molla Hüseyinoğlu Mustafa, Hacı Süleyman, Şerif Ali'nin adamı Kostı, Sarafim Anastasyadis, Yazıcı Bodos, Cevahircioğlu Bodosaki ortaklığında bir şirket olarak kurularak faaliyet göstermiş 1904 yılında Bartın Kaymakamı Bekir Kami Bey tarafından 10 yıllığına kiralanmıştır. Bekir Kami Bey 10 yıllık sözleşme ile Turna ormanından elli bin m ³ kerestelik kesim almış ve fabrikada işlemiştir. Devlet Şurası azası olduğundan fabrikaya ilgi gösterememiş ve 1911 yılında sahiplerine iade etti. 1913 yılında tamir çalışmaları sırasında çıkan yangınla yandı.

4	Ulus- Demirören	1900	Mehmet Hocaoğulları	500-600 (Aylık)	Buhar gücüyle çalışırdı. 1912 yılına kadar faaliyet gösterdi. 1913 yılında makinelerin bir kısmı yeni açılan fabrikaya taşınmış, bir kısmı da satılmıştır.
5	Iskalan	1902	Bekir Kami (Eski Bartın Kaymakamı)	2000-3000 (Yıllık)	1905 yılına kadar faaliyet gösterdikten sonra Halil Alemdar tarafından satın alınarak 1934 yılına kadar işletildi. 1934 yılından sonra yakınlardaki ormanlar tükendiğinden faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı.
6	Ulus- İbrahimderesi	1909	Mehmet Hocaoğulları	300-400 (Aylık)	Su gücü ile çalışırdı. Kayın kerestesi, portakal ve limon sandığı tahtaları üretilirdi. Portakal ve limon sandığı tahtaları, İskenderiye, Portsait ve Yafa gibi Akdeniz limanlarına ihraç edilirdi. Balkan Savaşları başlayınca üretim durdurulmak zorunda kalındı. Makineleri sökülerek yeni açılan Yenihan fabrikasına taşındı.
7	Derbent	1910	Halil Alemdar	4000 (Yıllık)	Su gücü ile çalışıp 56 beygir gücündeydi. Fabrikada iki memur, iki usta ve 35-40 kadar işçi çalışırdı.
8	Yenihan	1914	Mehmet Hocaoğulları	600-700 (Aylık)	İbrahim deresi fabrikasından sökülen makineler kullanılmıştır. 1940 yılına gelindiğinde çalışacak durumda olsa da etrafta orman kalmadığından üretimi durdurmak zorunda kalmıştır.
9	Helkeme	1922	Değirmencioğulları	3000-3500 (Yıllık)	40 beygir gücünde lokomotif (İçten yanmalı motor) ile çalışırdı. 1940 yılına kadar faaliyetini devam ettirdi. 2 memur, 4-5 usta ve 35-40 işçi çalışırdı.
10	Kumluca	1924	Mehmet Hocaoğulları	4500-5000 (Yıllık)	45 beygir gücünde lokomotif ile çalışırdı. 2 memur, 4-5 usta ve 40-45 işçi çalışırdı.

11	Keçideresi	1924	Antepoğulları	4500-5000 (Yıllık)	Buhar gücüyle çalışırdı. Kaza sonucu çıkan yangınla yandıktan bazı makineleri Eğriceova fabrikasına taşındı.
12	Kokurdan	1925	Karadeniz Orman İşletme Türk AŞ	25-30 ince 35-40 kalın	Karadeniz Orman İşletme Türk AŞ tarafından kuruldu. Şirket 25 yıllığına Turna ve Sarıççek ormanlarının işletme hakkını aldı. Kış aylarında çalışmaya elverişli değildi. 46 beygir gücünde lokomobil ile çalışırdı. İki memur, 4-5 usta ve 60-65 işçi çalışırdı.
13	Ulupınar	1930	Değirmencioğulları	1000 (Aylık)	8 beygir gücünde lokomobil ile çalışırdı. 1933 yılında faaliyeti durdu. 1934 yılında bir şirket tarafından işletildi. 1936 yılında Ormancılık ve Endüstri Limited Şirketi tarafından işletilmeye başlandı. 2 memur, 7-8 usta ve 50-60 işçi çalışırdı.
14	Eğriceova	1934	Ormancılık ve Endüstri Limited Şirketi	4000-5000 (Yıllık)	45 ve 60 beygir güçlerinde iki adet lokomobille çalışırdı. Makinelerinin bir kısmı daha önce yanmış olan Keçideresi fabrikasından alınmıştır. 2 memur, 3 usta, 25-30 işçi çalışırdı.

Bartın'da 1894 yılında Filyos'ta açılan ilk kereste fabrikasının ardından 1934 yılına gelinceye kadar toplam on dört adet kereste fabrikası açılmıştır. Fabrikaların dokuzu Cumhuriyet'in ilanından önce, beşi Cumhuriyet'in ilanından sonra açılmıştır. Üç fabrika şirketler tarafından açılmış olup geri kalanlar gerçek kişiler tarafından açılmıştır. Fabrika açan şirketler Ormancılık ve Endüstri Limited Şirketi, Karadeniz ve Orman İşletme Türk AŞ ve Rum ve Türk ortaklardan oluşan bir şirkettir. Gerçek kişiler tarafından açılan fabrikaların beş tanesi tek girişimci tarafından açılırken dört tanesi ortaklık şeklinde açılmıştır. Iskalan-Gürgenlik fabrikası dokuz ortak ile en çok ortaklı fabrikadır. Gerçek kişilerden Mehmet Hocaoğulları'nın ismi ön plana çıkmaktadır zira dört fabrika bu şahıs tarafından açılmıştır. Değirmenci oğulları iki adet fabrika açmıştır. Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal, Molla Hüseyin oğlu Mustafa, Cevahircioğlu Bedosaki, Eski Bartın Kaymakamı Bekir Kami, Halil Alemdar

kereste fabrikası açan diğer gerçek kişilerdir. Fabrikalar ormanlara yakın olmaları gerektiğinden Bartın'ın farklı bölgelerinde açılmışlardır. Filyos, Iskalan, Iskalan-Gürgenlik, Ulus-Demirören, Ulus-İbrahimderesi, Derbent, Yenihan, Helkeme, Kumluca, Keçideresi, Kokurdan, Ulupınar, Eğriceova fabrika açılar yerlerdir. 1925 yılında Karadeniz Orman İşletme Türk AŞ tarafından Kokurdan'da açılan fabrika yıllık 25.200 m³ ile en yüksek kapasiteli fabrikadır. Filyos, Demirören ve Keçideresi fabrikaları buhar gücü, Derbent, İbrahimderesi fabrikaları su gücü ile Kumluca, Ulupınar, Kokurdan ve Eğriceova fabrikaları buhar gücü ile çalışmışlardır. 1924 yılından önce kurulan fabrikalar su ve buhar gücü ile çalışırken Keçidersi fabrikası hariç 1924 yılından sonra açılan fabrikalar lokomobil gücü ile çalışmışlardır.

1918 Bolu salnamesinde kereste fabrikalarının ve hızarların yeterli sayıda olmamasından dolayı ormanlardan yeterince yararlanılamadığı ifade edilmektedir. Kereste fabrikalarının ve hızarların sayılarının arttırılması durumunda ormanlardan elde edilen gelirlerinde artacaktır. Ormanların yangınlar sonucu tahrip olması, nakliye araçlarının yetersiz oluşur buharla çalışan beş adet kereste fabrikasından başka fabrika bulunmayıp küçük çaplı hızarlarla üretimin gerçekleştirilmesi, ormanlara hesapsızca zarar verilmesi gibi nedenlerle ormanlardan yeterince gelir elde edilememektedir. Ormanların doğal hallerinin korunması, kendiliğinden iyileşemeyen orman alanlarında ağaçlandırma gibi iyileştirme çalışmalarının yapılması durumunda ormanların maddi değeri artacaktır. Ülkenin çıkarları için, orman tahrip edilmemeli, geniş bir örgütlenmeye gidilmeli ve kereste üreticilerinin sınırları belirlenebilirse birkaç yüzbin ha. ormanlardan dört milyon m³ ağaç ürününden milyonlarca kuruş gelir elde edilebilir. Böylece Bolu gelirleri Osmanlı ülkesinde hak ettiği yüksek seviyeye ulaşarak bayındır hale gelir (Duran, 2015: 54).

Bartın Ticaret ve Sanayi Odası tarafından 1927 yılında yayınlanan "Bartın Rehberi"nde kayıtlı olan 216 tüccardan 23 tanesi keresteci olarak kayıtlıdır. Bu yıllarda Bartın Ormanlarından üretilen kerestenin miktarı yıllık 5-10 bin m³ arasındaydı (Arslan, 2017).

4.5 Maden Direkçiliği

Sanayi İnkılabından sonra 19. yüzyıldan itibaren buharlı makinaların çalıştırılabilmesi için kömüre olan ihtiyaç arttı. Bu anlamda Zonguldak bölgesi Osmanlı Devleti için sanayi devriminin lokomotifi oldu. 1829 yılında Zonguldak'ta varlığı keşfedilen taş kömürü 1848 yılından itibaren işletilmeye başlandı. Avrupalı mühendislerce gerçekleştirilen araştırmalar sonucundan Zonguldak havzasındaki kömürün kalitesinin İngiliz kömürüne denk olduğu anlaşıldı. İlk açılan maden Amasra'nın Dökük mevkiindedir (Apaydın, 2020). Kömür, Osmanlı Devleti için o kadar değerliydi ki tamamı devlet tarafından satın alınıyordu ve madenleri işleten mültezimlerin dışarıya kömür satmaları yasaktı. Devlet satın aldığı kömürün bedelini nakit olarak ödemez, madenlere yakın köylerin aşar gelirlerini maden işletmecilerine devrederdi. İşletmeciler de köylüden aşar parası tahsil etmez bunun yerine maden direği isterlerdi. Zaman içerisinde kömür üretimi arttıkça, maden direği sektörü de gelişme kaydetti. Köyler yakınlarında ki maden direği ormanlarını adeta sahiplendiler, bu ormanlardan istedikleri gibi kesim yaparak satmaya başladılar. Devletin bu konuda herhangi bir hukuki düzenlemesi ya da müdahalesi olmadı (Samancıoğlu, 1942: 46).

Kömür madenlerinin işletilebilmesi için maden direkleri hayati önem taşır. Madenlerde can kaybı ve yaralanmayla sonuçlanabilecek bir göçüğün yaşanmaması için maden tavanları ağaç direklerle desteklenir. Başka türlü madenler işletilemez. Madenlerde kullanılan direkler bölgedeki ormanlardan sağlanmaktaydı. Önceleri sahile yakın ormanlardan elde edilen maden direkleri zaman içinde iç kısımlardan temin edilmeye başlandı. Amasra maden ocakları için gerekli olan maden direkleri ocaklara yakın ormanlardan ocak ameleleri tarafından temin edilirdi. Zaman içerisinde madenlerin üretim miktarları arttıkça ihtiyaç duyulan direkler köylüler tarafından para karşılığında temin edilmeye başlandı (Ballı, 2015).

Osmanlı Devleti'nde maden direkçiliğine dair ilk düzenlemeler, kömür madenlerinin işletilmesinden sorumlu olan Bahriye Nezareti tarafından yapıldı. Kömür en çok donanma tarafından kullanıldığı için madenler 1865 -1908 yılları arasında Bahriye Nezareti tarafından idare edildi. Kömür havzasının ilk nizamnamesi olan Dilaver Paşa Nizamnamesi'nde direk, kereste, orman, amele ve nakliye işleri düzenlendi. 1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi maden direği ile ilgili düzenlemeler içermediğinden Ereğli maden havzasında uygulanmayarak Dilaver Paşa Nizamnamesi uygulanmaya devam edildi. 1884 yılında maden havzasında ormancılık teşkilatı kurulmuş olmasına rağmen Orman Nizamnamesini

uygulayamamış, ormanlara müdahil olamamıştır. 1896 yılında maden direği kesimi Yenice, Tefen, Aktaş, Ballıkısık ormanları gibi iç kesimlere ilerledi. Buralardan kesilen maden direkleri Filyos ırmağı üzerinden kolaylıkla iskelelere naklediliyordu. 1903 yılına kadar maden ocağı işletmecileri köylerde duyuru yaptırır, ilan ettikleri fiyat üzerinden dileyen her kesin direk keserek belirlenen yerlere getirmeleri halinde paralarını alacaklarını ilan ederlerdi. Bu şekilde kesimi yapılan direkler hiçbir denetime tabi olmadan ocaklara gönderilirdi. Amasra maden ocaklarının ihtiyaç duyduğu direkler de önceleri ocaklara en yakın ormanlardan ocak işçileri tarafından kesilirdi. İlerleyen zamanlarda Gömü ve Gürleyik köyleri civarlarındaki ormanlardan köylüler tarafından kesilerek satılmak suretiyle temin edilmeye başlandı. 1896 yılında maden direklerinden Hicaz demiryolu iade resmi tahsil edilmeye başlandı. 1896 yılı sonlarında Şura-ı Devlet kararı ile maden direklerinin adedinden beş para vergi tahsil edilmeye başlandı. 1905 yılında Kastamonu Valiliğince faydalı ve itibarlı olmadığı gerekçesiyle Dilaver Paşa Nizamnamesi yürürlükten kaldırıldı. 1907 yılında direklerden nakdi vergi alınmaya başlandı. Kesim yerleri önceden belirlenmeye ve kesim yapmak isteyenlerle sözleşme yapılmak suretiyle denetim altına alındı. Bartın'da –merkezde- maden direkçiliğinin başlaması 20. yüzyıl başlarındadır. 1899 Kastamonu salnamesinde Bartın'da üretimi yapılan ve ihraç edilen orman ürünlerinin arasında maden direği geçmediğinden maden direği üretimi bu tarihlerden sonra başlamış olmalıdır. Çakrazlı direkçi Mehmet Gürpınar Bartın'da maden direği üretiminin 1902 yılında başladığını beyan etmiştir. Bartın'ın Sarıdere, Güristan ve Çakraz-Kırık ormanlarından direk kesimine başlanmıştır. 1900 yılında Zonguldak'da Pavlaki adında bir tüccar maden direği ticaretine başlamış, Pavlaki'nin kardeşi olan Kostaki isimli biri de Bartın'da maden direği işlerine girişmiştir. 1912 yılında Kostaki'nin ölümü üzerine işlerini oğlu Yorgaki ve damadı Haralambos devralarak maden direkçiliğini sürdürmüş ve kesimleri sahillerden iç kısımlara doğru ilerletmişlerdir (Samancıoğlu, 1942: 46-51).

1913 yılında Zonguldak'taki maden ocaklarına için Bartın ormanlarından iki bin beş yüz metreküp gürgen ağacından maden sütunları talep edilmekteydi. Ticaret ve Ziraat Nezareti, gerekli maden direklerinin Bartın ormanlarından karşılanması için Midilli Bankasına ruhsat vermiştir (BOA.MV 159/141). Bartın'da maden direği ticareti 1902 yılında başlamış olmakla beraber 1923 yılına kadar üretimi gerçekleştirilen maden direği miktarı ile ilgili bilgiler mevcut değildir. 1923-1939 yılları arasında Bartın iskelesinden sevk edilen maden direği miktarları şu şekildedir (Samancıoğlu, 1942).

Tablo 4.11: Bartın iskelesinden 1923-1939 yılları arasında sevk edilen maden direği miktarları

Yıllar	M ³	Yıllar	M ³	Yıllar	M ³
1923	4.884	1929	3.450	1935	10.144
1924	5.290	1930	7.360	1936	13.185
1925	6.920	1931	6.516	1937	7.880
1926	8.060	1932	2.568	1938	3.779
1927	5.915	1933	1.216	1939	13.333
1928	5.934	1934	1.350		
				Toplam	107.784

1923-1939 yılları arasında toplam 107.784 m³ maden direği ihraç edilmiştir. Bu durumda yıllık ortalama 6.340 m³ maden direği ihraç edilmiştir. İhraç edilen maden direği miktarı yıllara göre oldukça farklılık göstermektedir. En çok maden direği 13.333 m³ ile 1939 yılında ihraç edilirken en az maden direği 1.216 m³ ile 1933 yılında sevk edilmiştir. İhracat 1932, 1933 ve 1934 yıllarında minimum düzeyde seyretmiştir. Bunun nedeni 1929 yılında Amerika’da başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan dünyada yaşanan en büyük ekonomik krizlerden olan “Büyük Buhran” olabilir. 1935 yılından itibaren üretim ciddi oranda artmıştır. 1932-1934 yılları arasında yıllık ortalama 1.711 m³ olan üretim miktarı. 1935-1939 yılları arasında yıllık ortalama 9.664 m³ seviyesine çıkarak %565 gibi yüksek bir oranda artış göstermiştir. Üretimin 1935-1935 yılları arasında çok yüksek oranda artmış olmakla birlikte 1938 yılında ortalamanın 1/3’ü oranına düşerek ciddi bir düşüş yaşanmıştır.

1924 tarihli bir raporda göre kömür üretimi için gerekli olan maden direği miktarı hesaplanmıştır. Buna göre 1 m³ yıkanmamış kömür için 0,035 m³, 1 m³ yıkanmış kömür için ise 0,057 m³ maden direği gereklidir. Zonguldak havzasında 1848-1940 yılları arasında 41.775.384 ton kömür üretilmiş olup yukarıdaki raporda sözü edilen formül bu rakama uygulandığında 1.461.438 m³ maden direği sarf edilmiş olmalıdır. Maden direğinin temin edildiği bölgelerden biri de Bartın’dır. 1923-1932 yılları arasında madenler için toplam 39.061 m³ maden direği üretilmiş olup bunun 5.690 m³ lük kısmı Bartın ormanlarından üretilmiştir. Bu da yaklaşık %14,6’lık bir kısma tekabül etmektedir. 1940-1941 yılı verilerine göre Bartın’da bulunan maden direği ormanlarının sayısı 23 adet olup bu

ormanların sahip olduğu maden direği potansiyeli yıllık 7.327 m³ dır. Bu ormanların isimleri ve yıllık maden direği üretim kapasiteleri Tablo 4.12’de verilmiştir. (Samancıoğlu, 1942, s. 36-42).

Tablo 4.12: 1940-1941 Yılları Arasında Bartın Maden Direği Ormanları

Sıra No	Orman Adı	Yıllık Kapasite (m ³)
1	Dikmen Sazlık	469
2	Gök Elma	461
3	Harmancık	399
4	Kabalaklı	380
5	Kıyanlı Sualçağı	374
6	Çınar Düzü	316
7	Alakiriş	295
8	Karaotluk	291
9	Kuşdamı	282
10	Sarıdere	265
11	Doğan Tepe	261
12	Karabakal	260
13	Kayadibi	256
14	Kırk Merdiven	254
15	Akçabağlık	247
16	Derbent	236
17	Çömllekler	236
18	Elek Ardı	230
19	Doğankuzu	220
20	Mevren	215
21	Değirmendere	209
22	Sarnıç	199
23	Sarıkaya	183
24	Küçük Karapınar	162

25	Darıören	148
26	Derbent Alçağı	140
27	Alideresi	125
28	Keçikuzu	120
	Toplam	7.327

Samancıoğlu eserinde maden direği üretimi yapılan yirmi sekiz adet ormanın ismini vermiştir. Bu ormanların yıllık toplam üretim kapasitesi 7.327 m³dür. En yüksek kapasiteye sahip orman 469 m³ ile Dikmen Sazlık ormandır. İkinci sırada 461 m³ ile Gök Elma Ormanı, üçüncü sırada 399 m³ ile Harmancık ormanı ve sırası ile diğer ormanlar gelmektedir. En küçük kapasiteli orman 120 m³ ile Keçikuzu ormanıdır. Samancıoğlu'nun verdiği orman isimlerinden hiç birisi daha önce salnamelerde kereste üretimi gerçekleştirildiği bildirilen orman isimlerinin arasında geçmemektedir.

1927 tarihli "Bartın Rehberi"nde kayıtlı olan 216 tüccardan 4 tanesi maden dilekçisidir (Arslan, 2017).

Arşiv belgelerinden Bartın ormanlarından kesilen maden direkleri yüzünden Bahriye Nezareti ile Orman ve Ma'adin Nezareti'nin sık sık karşı karşıya geldikleri anlaşılmaktadır. Bahriye Nezareti Orman ve Ma'adin Nezaretini direk kesimlerine engel olarak kömür üretimini aksatmakla suçlarken Orman ve Ma'adin Nezareti, Bahriye Nezaretini usule ve fenne uygun olmayan şekilde kesimler yaparak ormanları yok etmekle suçlamaktadır. İki nezaret sık sık sadaret nezdinde birbirlerinden şikayetçi olmuşlarsa da uzunca bir süre de soruna bir çözüm bulunamamıştır. Orman ve Ma'adin Nezareti tarafından 7 Ocak 1899 yılında Sadarete gönderilen belgede Bahriye Nezaretinden şikayetçi olunmaktadır. Belgeye göre: Kumkaşı köyü muhtarı Nazif beraberindekiler ile Kızılkum ormanlarından seksen altı adet çam sütunu kestirmiştir. Civar köylülerin şikâyeti üzerine orman memurları tarafından keşif yapılmış ve durum tutanak altına alınmıştır. Belgenin bu kısmından itibaren Orman ve Ma'adin Nezareti serzenişte bulunmaktadır. Zira maden sütunları keyfince, herhangi bir ruhsat alınmadan kesilmektedir. Üstelik çam türü ormanlar Bartın kazasında yok denecek kadar azalmıştır. Bu tür ağaçlar kolayca çoğalamadığı için yok olmaya yüz tutmuşlardır. Orman ve Ma'adin Nezareti bu ağaçları kesenlerin dava edilip edilmeyeceğini sormaktadır. Ereğli madeni adına ormanlardan düzensizce ve fenne aykırı olarak sürekli devam eden

kesimler ve meydana getirilen tahribatlar daha önce de bildirilmiş olup durum hakkında gereği sorulmaktadır (BOA.ŞD.00526.00013.001). 4 Eylül 1898 tarihinde düzenlenen bir belgeden Ereğli Maden-i Hümayun Vakfı ormanları ile ilgili düzenlemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Belgeye göre Ereğli Maden-i Hümayun Vakfı ormanları Ereğli, Bartın ve Hamidiye kazaları dahilinde bulunup 300.000 ha. genişliğindedir. Bu ormanlardan yıllık 20.000 m³'ü aşan miktarda kereste üretimi gerçekleştirildiği gibi İstanbul için 70.000-80.000 çeki odun kesilmektedir. Bölge ticaretinin zarar görmemesi ve İstanbul'a odun sevkinin aksatılmaması amacıyla maden ocağı işletmecilerinin usulsüz kesimler yapmalarının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik olarak vakıf ormanlarının 54.000 ha. kısmı maden ocaklarına terk edilmiştir ki bu miktar maden ocaklarının ihtiyacını karşılamaya yeterlidir. Bu ormanların korunması için bir orman müfettişi ile üç korucu istihdam edilecek ve maaşları maden tahsisatından ödenecektir. Bu görevliler kesimlerin usule uygun yapılmasını sağlayarak ormanların tahrip edilmesine engel olacaklardır. 300.000 ha. toplam vakıf ormanı alanının 54.000 ha. kısmı madenlere terk edildikten sonra geriye kalan kısmı Orman ve Ma'adin Nezaretince orman nizamnamesi çerçevesinde idare edilecektir. Bu ormanların korunması amacıyla da Orman ve Ma'adin Nezaretince iki orman müfettişi ile beş korucu istihdam edilecektir (BOA.DH.MKT.02100.00217.001). Belgeden Bartın'ın da içinde bulunduğu Kastamonu Vilayeti sınırlarında kalan Ereğli Maden-i Hümayun Vakfı Ormanları hakkında Kastamonu Vilayeti ve Orman ve Ma'adin Nezareti'nin Bahriye Nazaretine yaptığı şikayetlerde haklı olduğu anlaşılmaktadır. Zira maden ocaklarının usulsüz kesimler yaparak ormanları tahrip ettiği kabul edilmekte ve soruna çözüm üretilmektedir. Samancıoğlu'nunda belirttiği gibi (Samancıoğlu, 1942). Orman Nizamnamesi Ereğli Vakıf ormanları için uygulanamamış madenlerin ihtiyacı olan direkler geliş güzel kesilmiştir. 300.000 ha. genişliğindeki Vakıf Ormanlarının tahripten korunabilmesi için madenlerin ihtiyacını karşılayacak olan 54.000 ha. genişliğinde orman madenlere terk edildikten sonra geri kalan ormanlar Orman ve Ma'adin Nezaretinin idaresine bırakılarak soruna çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Ancak aradan dört yıl geçmesine rağmen Maden Nezareti ile Orman ve Ma'adin Nezareti arasındaki anlaşmazlıkların çözülemediği 5 Ağustos 1902 düzenlenen bir belgeden anlaşılmaktadır. Belgede Orman Ma'adin ve Ziraat Nezareti maden sütunları yüzünden Bahriye Nezaretinden şikayetçi olmaktadır. Belgeye göre: Bartın liman reisi ve bahriye memurları Habatdüzü miri ormanından köylülere 406 adet kara çam ve gürgen maden sütunu kestirerek Bartınlı Kırmızıoğlu İsmail Kaptan'ın kayığına yükletmişler, bundan başka Bartın'ın Boğaz, Amasra ve Kurucaşile ormanlarından 2310 adet maden sütunu daha kestirilerek peyderpey Kaynarca,

Çakraz, Değirmenağzı ve Küçün iskelelerine göndermişlerdir. Orman memurları sütunlara el koymak istemiş ancak bahriye memurları buna engel olmuşlardır. Meydana gelen tecavüz ve tahribat Kastamonu Orman Başmüfettişliğince Bahriye Nezaretine bildirilmiş, sütun kesim ve naklinin önlenmesi için ayrıca Bolu Mutasarrıflığına da yazı yazılmasına rağmen sütun kesimi ve nakliyesine devam edilmiştir. Ormanların tahribatının önlenmesi için gereken önlemlerin alınması istenilmektedir (BOA.BEO.001905.142842.002). 23 Ekim 1902 tarihli bir belgede bu kez Bahriye Nezareti Orman Nezaretinden şikayetçi olmaktadır: Bartın Nehri kenarına, Çakraz Küçün'den Filyos iskelelerine indirilen on binden daha fazla sayıdaki maden direklerine el konulduğu ifade dilmektedir. Ereğli Maden nezareti Dahiliye Nezaretinden Ereğli Maden-i Hümayûnu sınırları içerisinde bulunan ve madenlerin ihtiyacı için büyük zorluklar ve masraflarla kesilerek yetki sınırlarında bulunan ormanlardan eskiden beri olduğu gibi kesilmiş olan direklerin iade edilmesini talep etmektedir (BOA.DH.MKT.00612.00043.001). Bahriye Nezaretinin yazdığı 20 Haziran 1901 tarihli bir belgeye göre madenler için kesilen ağaçlardan orman resmi alınamayacağı yapılan kesimlerin de usul ve fenne göre yapıldığı ifade edilmektedir. Belgeye göre Ereğli maden ocaklarından bir tanesi miri ocak olup diğerleri özel şirket ve şahıslara ait ocaklardır. Ocaklar için yapılan ağaç kesimlerinden orman resmi alınmaması miri ocaklar dışındaki özel şahıs ve şirket ocaklarını da kapsamakta olup miri ya da özel hiçbir ocaktan orman resmi tahsil edilmemelidir. Bahriye Nezaretine göre: “Orman ve Ma’adin ve Ziraat Nezaretinin maden ocağı müteahhitlerinin ormanlardan gelişi güzel usul ve fenne uymadan ağaç kestikleri bu şekilde ormanları tahrip ederek Kastamonu ormanlarını mahvettikleri iddiası doğru değildir. Orman memurlarının damgaladıkları ağaçlar dışında ağaç kesimi yapılmamaktadır. Yapılan kesimler de usul ve fenne uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Madenlerin idaresi Bahriye Nezaretine devredildiğinden beri bu yönde herhangi bir şikayet gelmemiştir. Ağaç kesimlerinin artması mevcut maden ocaklarında üretimin artması ve çok sayıda yeni kömür ocağının açılmasından kaynaklanmaktadır. Tüm kesimler Ereğli Maden-i Hümayun’u sınırlarında kalan ormanlardan yapılmaktadır. Bu nedenle Orman Nezaretinin bu kesimlere müdahale etme hakkı bulunmamaktadır. Eğer bir orman tahribatından söz edilecekse bu tahribat kötülüklerinden dolayı Avrupa’ya firar eden Bolu mutasarrıfı İsmail Kemal döneminde Filyos’da bulunan Bedosakilere ait kereste fabrikası menfaatine usulsüz kesimler yapılarak ormanların tahrip edilmesine göz yumulup da uzun yıllardır Ereğli Maden-i Hümayunu için yapılan ağaç kesimlerine zorluk çıkartılması anlaşılammamaktadır. Orman ve Ma’adin ve Ziraat nezaretince yapılan şikayetlerin sona ermesi için Ereğli Maden-i Hümayun ocaklarının idaresinin Bahriye Nezaretinden alınarak Orman ve Ma’adin ve Ziraat

Nezaretine verilmesinden başka bir çare kalmamıştır (BOA.Y.MTV.00217.00032.001). Orman Nezaretinin şikayetleri Bahriye Nazırı Hasan'ın bıkip usanmasına yol açmıştır. Bahriye Nezaretine göre Orman Nezaretinin yaptığı şikayetler haksız ve art niyetlidir. Bahriye Nezaretinin kömür üretimin arttırmaktan başka bir gayesi yoktur. Ağaç kesimleri yasal çerçevede yürütülmektedir. Nazırlıklar arası anlaşmazlık artık bir restleşmeye dönüşmüştür. Bahriye Nezareti Orman nezaretini suçlayarak Bedosakilere ait fabrika için kaçak kesimler yapılmasına göz yumulduğu halde madenler için ağaç kesilmesine engel olunmasını kabullenememektedir. Çözüm olarak da madenlerin idaresinin Orman Nezaretine devredilmesini teklif etmektedir. Mayıs 1901 tarihinde Orman ve Ma'âdin ve Zirâ'at Nezâretinden Mâbeyn-i Hümayun Başkitabetine gönderilen bir belgeden maden direkleri yüzünden nezaretler arasında yaşanan anlaşmazlıkların en önemli iki sebebinin madenlerden resim alınması ve Maden Vakfı ormanlarının sınırları dışında kesimler yapılması olduğu anlaşılmaktadır. Belgeye göre Ereğli maden-i hümayunu ve Tersane için 993.610 adet maden direği ve 24.068 adet kereste talep edilmiştir. Madenler için talep edilen 993.610 adet maden direği 51.370 m³ tutmaktadır. Vakıf ormanlarından ancak 4.000 m³ sütun kesmek mümkün olup geri kalan 47.370 m³ kısmının maden ormanları dışında kalan ormanlardan kesilmesi ve bu ağaçlardan vergi tahsil edilmesi gerekmektedir. 1898 yılında yayınlanan irade-i seniyyede maden sınırlarında bulunan ormanlardan orman resmi alınmaması hükme bağlanmış olduğundan maden sınırları dışından kesimi gerçekleştirilecek 47.370 m³ maden sütunu için orman resmi tahsil edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Dahiliye Nezaretinin görüşüne göre maden ormanlarından yapılan kesimlerden orman resmi tahsil edilmemesi istisnası miri madenlerle sınırlıdır. Miri olmayan madenlerin maden ormanlarından yapacağı kesimlerden de orman resmi tahsil edilmesi gerekmektedir. 51.370 m³ maden sütununa ihtiyaç duyan ocaklardan sadece bir tanesi miri maden ocağıdır. Şirket-i Osmâniye, Gürcü kumpanyası, Rombaki, Badlaki ve Mehmed Ali gibi miri olmayan şirket ve şahısların maden ormanlarından yapacağı kesimlerden resim tahsil edilmelidir. Bir diğer şikayet konusu da maden ormanlarının sınırlarıdır. 1898 yılında yayınlanan maden ormanları ile ilgili irade-i seniyyede bu ormanların sahilden bir saatten dört saate kadar genişlikteki ormanları kapsadığı irade kılınmıştır. Halbuki yukarıda anılan özel şirket ve şahıslar sahilden yirmi-yirmibeş saate kadar uzaklıkta bulunan ormanlardan sütun kesimi gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler devlet hazinesini zarara uğratmakta ve ormanların tahrip olmasına yol açmaktadır (BOA.MTV.00214.00152.001). Belgede açık bir şekilde ifade edildiği üzere Bahriye Nezareti ile Orman ve Ma'adin Nezareti arasında maden direkleri yüzünden süregelen anlaşmazlığın sebepleri miri olmayan maden ocaklarından vergi tahsil

edilmeye çalışılması ve maden ocaklarının maden ormanları dışında kalan alanlardan kesim yapmalarının engellenmeye çalışılmasıdır. Maden direkleri yüzünden Bahriye Nezareti ile Orman ve Ma'adin Nezareti arasında yaşanan anlaşmazlıklara 1906 yılında üçüncü bir nezaret da dahil olmuştur. Bu nezaret Techizat ve Askeriye Nezaretidir. Ordunun ihtiyaç duyduğu silah, cephane vb.nin temin edilerek modernize edilebilmesi amacıyla 10 Ekim 1894 tarihinde Maliye Nezaretinin bünyesinde Techizat-1 Askeriye Komisyonu kuruldu. Bu komisyon 16 Mart 1902'de bağımsız bir nezarete dönüştürüldü ve Techizat-1 Askeriye Nezareti adını aldı. 1897 yılı başlarında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir savaş çıkacağına anlaşıldığı üzerine 28 Şubat 1897 tarihinde II. Abdülhamid'in de katıldığı Meclis-i Vükela toplantısında ordunun modernizasyonu için gerekli iki milyon liranın Müslüman halktan bağış yoluyla toplanmasına karar verildi. Bağış yoluyla ihtiyaç duyulan rakamın ancak % 10'nun toplanabilmesi üzerine devletin ürettiği tüm ürünlere % 6 oranında zam yapılarak gelirlerin Techizat-1 Askeriye Komisyonuna aktarılmasına karar verildi. Bu düzenleme ile altı yüz bin lira gelir elde edilebileceği tahmin edilmişti ancak hedeflenen rakamın yarısı toplanabildi. 16 Mart 1902 yılında yeni düzenlemeler yapılarak komisyon nezarete dönüştürüldü. Techizat-1 Askeriye Nezareti kurularak nazırlığına vezir rütbesindeki Raif Paşa getirildi. Nezaretin gelirlerinin artması için yeni gelir kaynakları yaratıldı. Bu gelir kaynaklarından biri de Ereğli kömür madenleri için kesim yapılan ormanlardır. Madenler için kesilen ağaçlardan % 2 oranında vergi tahsil edilerek gelirin Techizat-1 Askeriye Komisyonuna aktarılmasına karar verildi. Nezaret yıl içerisinde hangi bölgeden ne kadar gelir elde edileceğine dair tahminde bulunur, elde edilen gelirler tahminlerin çok altında kaldığı durumlarda ilgili defterdar görevden alınmak suretiyle işleri sıkı tutardı (Türkmen, 1995). 25 Aralık 1906 yılında düzenlenen bir belgede Kosti, Lazaraki ve Eksinefon isimlerindeki tüccarlara ait maden sütunları Bartın kömür memuru Kolağası Süleyman Efendi maiyetindeki Mülâzım İbrahim Efendi ve beş nefer asker bulunduğu halde orman ve rüsûmât idârelerince gerekli işlemler yapılmadan cebren kayıklara yükleterek Zonguldak'a göndermiştir. Bartın rüsûmat müdürlüğünün durum hakkında bilgi vermesi üzerine Kaptan Süleyman Efendi ve yanındakiler hakkında gerekli yasal işlemlerin yapılması için Techizat-1 Askeriye Nezareti tezkire göndermiş ve gereğinin yapılması için Bahriye Nezaretine yazı yazılmıştır (BOA.BEO.002969.222597.001). Orman ve Ma'adin Nezareti yürürlükte olan mevzuat çerçevesinde Bartın ormanlarının da dahil olduğu ormanları Bahriye Nezaretince işletilen Ereğli Maden-i Hümayun ocaklarının tahribatından korumaya çalışırken Bahriye Nezareti de tüm engellemelere karşın madenlerin ihtiyaç duyduğu direkleri temin etmeye çaba harcamış, nezaretler arası anlaşmazlık askeri güç kullanımına kadar gitmiştir. Bahriye

Nezaretî emrindeki bir kolağası gerekli prosedürü yerine getirmeden güç kullanmak suretiyle tüccarların maden direklerini zorla Zonguldak'a sevk etmiştir. Maden direği kesimi ile ilgili sorunların 1906 yılına kadar çözülemediği anlaşılıyor.

4.6 Odun Üretimi ve Nakliyesi

Odun ısınma ve yemek pişirme başta olmak üzere günlük hayat için önemli bir tüketim malzemesi olduğu gibi başta savunma sanayi olmak üzere sanayi alanında da çok gerekli bir gereksinim idi. Saray mutfağında, evlerde, hamamlarda, kahvehanelerde, bozahane gibi sosyal alanların dışında, madencilik, tersane, tophane, barut imalatı için gerekli olan güherçile üretiminde odun ve odun kömürü olmazsa olmaz ihtiyaçlardandır (Durmaz, 2011: 12).

İstanbul halkının ihtiyaçlarının karşılanması başta padişah olmak üzere yöneticilerin her aAğasının sorumluluğundaydı. İstanbul'da odun ve kömür sıkıntısı çekilmesi sık karşılaşılan sorunlardandı ve bu sorunun çözümü İstanbul Ağasından beklenmekteydi. 1814 yılında padişaha sunulan bir tavrırde kış mevsiminin yaklaşmış olmasına rağmen İstanbul'un ihtiyaç duyduğu odunun temin edilemediği bu işle sorumlu olan İstanbul Ağasının sorumluluğunu yerine getiremediği ve değiştirilmesi talep edilmektedir. Padişah II. Mahmud cevaben yazdığı hatt-ı hümayunda, odunun herkese gerekli olan bir ihtiyaç maddesi olduğunu, kış gelmeden gerekli odunun temin edilmesinin zorunlu olduğunu aksi takdirde halkın şikâyetlerinin bitip tükenmeyeceğinden bahisle görevini layıkıyla yapamayan İstanbul Ağasının değiştirilmesine hükmetmiştir (Batmaz vd., 1999).

Özellikle halkın kış mevsiminde zorluk yaşamasının önüne geçilmesi için çaba harcandığı savaş yada başka sebeplerle meydana gelen sıkıntıların giderilmesi için sıklıkla padişah iradelerinin yazıldığı görülmektedir. Odun sıkıntısının yalnızca İstanbul'da çekilmediği ülkenin değişik yerlerinde de sık sık odun sıkıntısı çekildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Başta İstanbul olmak üzere ülke genelinde odun ihtiyacının karşılanabilmesi çeşitli önlemler alınmıştır. Odunla ilgili çeşitli hukuki düzenlemeler yapılarak odun tüketiminin azaltılmasına, odun üretiminin arttırılmasına yönelik tedbirler alınmış. Ayrıca odun

fiyatlarına yönelik spekülasyonların önlenmesine çalışılarak odun nakliyatının sistemli bir şekilde işleyebilmesine çalışılmıştır.

Odun, ihtiyacının karşılanabilmesi için çeşitli projeler de gündeme gelmiştir. Osmanlı tarihinde birkaç kez gündeme gelen, gerçekleştirilmesi çok pahalı ve güç olduğundan hayata geçirilemeyen buna rağmen tekrar tekrar gündeme alınan Sakarya Nehri'ni Sapanca Gölü üzerinden İzmit Körfezi'ne bağlama projesinin en önemli gayesi İstanbul'un odun ve kereste ihtiyacının karşılanabilmesidir.⁸ İstanbul'un odun ve kereste ihtiyacının boyutları ve ihtiyaçların karşılanmasında karşılaşılan zorlukları göstermesi bakımından Sakarya-Sapanca-İzmit kanal projesi çok önemlidir (Narin, 2012: 46-49). Bu kadar büyük, pahalı ve zor bir projenin daha önce birkaç kez denenmiş olup gerçekleştirilememesine rağmen tekrar tekrar gündeme alınmasının İstanbul'da odun ve kereste konusunda büyük sıkıntı çekildiğini ortaya koyduğu düşünülebilir.

İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanması noktasında Bartın'ın oldukça önemli bir yer teşkil ettiği arşiv belgelerine yansımaktadır. 18. ve 19. yüzyılda Bartın İstanbul'a sürekli odun sevk etmesi beklenen bölgelerin başında geliyordu. 1774 tarihli bir belgede İstanbul ahalisi için Kavak'tan Bartın ve Amasra iskelelerine varıncaya kadar Karadeniz'in Anadolu tarafı ile Varna'ya kadar Rumeli tarafındaki iskelelerinden muntazaman odun kesilerek sevkine dair karar verilmiştir (BOA.C..BLD. /137-6836). Odun ihtiyacının büyük boyutlara ulaşması

---

⁸ Osmanlı tarihinde ilk kez İstanbul'un odun ve kereste ihtiyacını karşılamak üzere Kanuni Sultan Süleyman döneminde gündeme getirilen Sakarya Nehri-Sapanca Gölü-İzmit Körfezi kanal projesini hayata gidermek için ünlü mimar Sinan bu iş için kolları sıvamış ancak devam eden savaşlar yüzünden proje gerçekleştirilememiştir. İkinci kez III. Murat Döneminde hayata geçirilmeye çalışılan proje için çok ciddi adımlar atıldı. Sakarya Nehri-Sapanca Gölü, Sapanca Gölü-İzmit Körfezi arası mesafenin ölçülmesi için bir heyet kuruldu. Sapanca ve İzmit kadılarına hükümler gönderilerek heyetin ölçüm işini kısa zamanda bitirmesi istenildi. Kanal üzerinde bulunan yerleşim yerlerinin taşınacağı yerler tespit edilmeye başlandı. Anadolu Karaman, Sivas, Maraş ve Erzurum beylerbeylerine hükümler gönderilerek tımarlı sipahi alaybeylerinin kanal inşasında çalışacak işçilerle birlikte gönderilmeleri emredildi. Kanal inşaatında çalışacak otuz bin işçi temin edildi. Eyüp kadısına yazılan hükümde bölgelerindeki lağımcıların inşaatla çalışmak üzere kanal bölgesine gönderilmesi emredildi. Harcanan yoğun çabaya rağmen projenin bölgedeki halka zarar vereceği gerekçesiyle projeden vazgeçildi. Evliya Çelebi ünlü seyahatnamesinde projeden olumlu bir bakış açısıyla bahsetmiş, gerçekleşmesi halinde Bolu ile İstanbul arasındaki mesafenin kısılacacağını odun fiyatının beş akçeye düşerek çok hayırlı bir iş olacağını öne sürmüştür. Projenin gerçekleştirilmesi için yüzbinlerce işçi toplanmış olmasına rağmen İzmit halkının karşı çıkması yüzünden projenin gerçekleşmemesine üzüntüyle karşılamıştır. IV. Mehmed döneminde proje üçüncü kez gündeme getirilmiş bölgeye bir mühendis gönderilerek keşif yaptırılmıştır. Keşif sonucunda projenin gerçekleştirilmesinin çok zor olacağı, civardaki pek çok yerleşimin sular altında kalarak ahalinin zarar göreceği kanaatine varıldığından proje uygulamaya konulmamıştır. I. Mahmut döneminde tekrar gündeme gelen proje de Sakarya Nehri devreden çıkarılarak Sapanca Gölü ile İzmit körfezinin birleştirilmesi düşünüldü. Keşif çalışmaları yapılmasına rağmen bölge halkının karşı çıkması üzerine projeden vazgeçildi. II. Mahmut döneminde Vezir Hacı Aziz Ahmet Paşa tarafından beşinci kez gündeme getirilen kanal projesi padişah II. Mahmud tarafından desteklendi. Keşif yapılması için bölgeye mühendisler gönderildi. Ancak Vezir Hacı Aziz Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine proje sürdürülemedi (Narin, 2012, s. 46-49).

kereste sevkiyatının azaltılmasına da sebep olmuştur. 1752 yılının kış aylarında Ereğli, Amasra, Karasu iskelelerinden üç dört ay kadar kereste naklinin yasaklanması ve odun sevkiyatının sürekli hale getirilmesi yönünde bir hüküm verilmiştir (BOA.C..BLD. / 151 - 7535), Ancak bu çabanın çare olmadığı anlaşılıyor. Çünkü İstanbul'a odun getiren gemi ve kayıkların yarısına veya üçte birine odun doldurup kalanına kereste yüklenmesi ihtiyacı karşılamadığı için 1787'den sonra gemi ve kayıklara bir kere kereste bir kere odun yüklenmesi ve buna dikkat etmeyenlere ceza verilmesi hususunda Karadeniz ve Rumeli sahili ile Kavak'tan Bartın ve Amasra'ya kadar olan iskelelerin kadı, naib ve diğer görevlilerine emir verilmiştir (BOA.AE.SABH.I. / 246 – 16395).

Gerek odun sevkiyatı gerekse odun taşıyacak gemilerin yapımı konusunda Bartın yöresinden yararlanılmıştır. Örneğin 1803 yılında İstanbul'a odun getirmek üzere Filyos'ta yapılacak olan Çatalkıç tabir olunur gemi için icab eden kerestenin ormandan kesilmesi istenmekteydi (BOA.C..BLD. /25-1219).

1800'de ise Kavak'tan Amasra'ya kadar olan Anadolu sahil kadılarına İstanbul'un ihtiyacı için iskelelere indirilen odunların İstanbul'a gönderilmesi talimatı verilmiştir (BOA.C..BLD. /132-6553). Çünkü Derssadet'e odun sevki için tezkire alıp yabancı devletlere odun sevk eden tüccar ve kaptanlar da bulunmaktaydı (BOA.A.MKT.UM.. / 317 - 96). Bunların engellenmesi için çaba harcandığı anlaşılıyor.

1801 yılında Karadeniz'in Anadolu tarafında bulunan İrve, Karaburun, Ezkara, Şile, Ağva, Kefken, Sakarya, Mayın, Karasu, Akçaşar, Alaylı, Ereğli Küçüküğüz, Kanlıca, Filyos ve Bartın iskelelerinin yöneticilerine yazılan bir hükümde: İstanbul halkının odun ihtiyacının karşılanmasına yönelik odun gönderilen mahallerden odunların çoğunlukla İstanbul'a gönderilmesi, buna uyguna hareket etmeyenlere engel olunması, önceki yıllardan daha özenli ve dikkatli olunması hakkında emr-i şerif yayınlanmıştır. Odun kesilmesi ve naklinin zamanı gelmiş olmakla birlikte İstanbul'da çıkan yangınlar nedeniyle keresteye olan talep artmış ve baltacılar kereste kesmeye hücum ederek odun kesmeyi bırakmışlardır. İskelelere ulaşan kayıklar odun bulamadıkları gibi bu kayıklara kereste yükleneceği anlaşılmaktadır. Bu durum halkın odun sıkıntısı çekmesine yol açacaktır. Baltacılar en kısa sürede dağlara gönderilerek odun kesmeleri gemilere kesintisiz olarak odun ve hamam tomruğu yüklenmesinin sağlanması, odundan başka bir yük ve kereste yüklenmesine engel olunması, bu konuda çok dikkatli ve titiz davranılması, odun kesen köylülerin ellerinden odunlarını

almaya çalışanlara engel olunması, odun kesmekten kaçınanlara göz yumulmaması, emredilmektedir. Emirlere uymayan gemi sahiplerinin ve kaptanlar İstanbul'a geldiklerinde gemilerine el konulup kendileri de Boğazkesen kalesine hapis edileceklerdir (BOA.AE.SSLM.III.00288.16749.001).

1835 yılında yazılan bir hükümde içinde bulunulan yılda İstanbul'a yeterli odunu gelmediği, halkın ihtiyaç duyduğu alamadığı için büyük sıkıntı çektiği, sorunun çözümü için Küçükağız ve Kefken iskelelerinden bir miktar odun getirildiği ancak bunun da yeterli olmadığı vurgulanıyor. İstanbul halkı ile birlikte kireç ocakları gibi oduna çok ihtiyaç duyulan yerlerin ihtiyacının karşılanabilmesi için Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli sahillerinden çok miktarda odunun İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir (Kutluk, 1948: 127-128).

İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanabilmesi için Bartın'dan İstanbul'a kesintisiz olarak odun sevkiyatı yapıldığı 27 Eylül 1898 tarihli belgeden anlaşılmaktadır. Belgeye göre Ereğli Maden Nezaretinden mülazım İbrahim Efendi adına biri Filyos iskelesine gönderilmiş ve odun kesiminin yasaklandığına dair tüccarlara tebligatta bulunmuştur. Bahriye Nezaretine gönderilen yazıda bu durumun İstanbul'da odun sıkıntısı yaşanmasına yol açacağı halbu ki İstanbul'a odun sevkiyatı yapılmasının padişah irade-i seniyyesi ile emredildiği bu nedenle odun kesiminin yasaklanılamayacağı konusunda gerekli tebligatın yapılması istenilmektedir (BOA.DH.MKT.02111.00014.001).

Arşiv belgelerinden İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla yurt dışına odun ihracatının yasaklanmasına yönelik önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır. Hali hazırda İstanbul'a yeterli odunun getirilmesi konusunda pek çok güçlük mevcut iken yurt dışına odun ihraç edilmesi kabul edilemeyeceğinden yasaklama yoluna gidilmiştir. Bartın da yurt dışına odun ihracatının yasaklandığı bölgeler arasındadır. Örneğin 1664 yılında düzenlenen bir arşiv belgesinde: Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli sahillerinde bulunan Filyos, Bartın, Amasra, Sinop ve Samsun'a tâbi Çaltı, Terme ve Varna iskelelerinden bazen açıktan açığa mahalline ve çoğunlukla İstanbul nâmına tezkire alarak bir takım tâcir ve kaptanların gemi ve kayıklarına yükledikleri odunları Kırım ve Hocabey taraflarına nakil etmekte ve bu durum İstanbul'da odun konusunda sıkıntılara yol açmaktadır. Bu nedenle hiçbir iskeleden yurt dışına odun ve kömür nakil ettirilmemesi istenilmektedir. Ancak bu yasak bir hile ile aşılmaya çalışılmıştır. Bunun için İstanbul'a odun nakil etmek üzere tezkire alınmakta ancak gemilere yüklenen odunlar gizlice yurt dışına götürülmektedir. Buna önlem olarak odun

tacirleri ve gemi kaptanları sorumlu tutulmaktadır. Tüccar ve kaptanlar gemilerine yükledikleri odunları İstanbul iskelelerine boşalttıklarını liman odası ve ilgili yetkililere tasdik ettirmekle mükelleftir. Mülki amirlerden konun takipçisi olmaları istenilmektedir (BOA.MVL.00809.00068.001). 3 Temmuz 1892 tarihli bir başka arşiv belgesinde Bartın'dan yurt dışına odun ihraç edildiğini ortaya koymaktadır. Rusya'ya bağlı olan Bakü'de kolera salgını çıkmış olup salgının Osmanlı ülkesine yayılmasına engel olmak için bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerle ilgili olarak Bartın Kaymakamlığı ile yapılan yazışmalardan Bartın'ın Kızılkum, Amasra, Kurucaşile, Tekeönü, Kilis, Delikli, Çakraz, Değirmenağzı ve Tarlaağzı gibi on dört köy ve iskelelerinden Bakü taraflarına odun ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Çok sayıda köy ve iskeleden gerçekleştirilen ihracatı denetim altına almakta zorlanılmakta ve bunun için Amasra kalesinde bulunan askerlerden yirmi tanesinin ilgili iskelelere gönderilmesi hakkında görüş sorulmaktadır (BOA.Y.MTV.00064.00029.001).

Odun satışlarında yapılan usulsüzlükler de şikâyet konusu olarak resmi makamlara yansımaktaydı. Özellikle orman memurlarının odun fiyatlarını belirlerken fazla fiyat tayin etmeleri yöre halkı tarafından en çok dile getirilen hususlardı. Örneğin 1900 tarihli bir yazıda Devrek'in Hisarönü köyü ile Bartın'ın Gölpazarı ve Amasra nahiyeleri ahalsinin orman ve baltalıklardan kesip naklettikleri odunların satışı ile geçinmekte olduklarından bahisle orman memurlarının geliri artırmak için fazla fiyat tayin ettiklerini kaza imam ve muhtarlarına şikâyet ettikleri belirtilmekteydi (BOA.DH.MKT. / 2109-50).

4.7 Kayacık Ağacı Üretimi

Sinop dolaylarında yetişen bir ağaç türü olan kayacık ağacı gemilerde bulunan makaraların dillerinin yapılmasında kullanılmaktadır. Tersane-i Amire'nin ihtiyacını karşılamak üzere İstanbul'a gönderilmekteydi.

1796 yılında yazılan bir hükümde donanma gemilerinde makara yapımında kullanılan ve Sinop taraflarında yetişen bin adet kayacık ağacı kütüğünün Sinop mütesellimi Ali Ağa tarafından tedarik edilerek gönderilmesi istenilmiştir (BOA.C.BH.00035.01670.001). Kayacık ağacının temini konusunda zorluklar olduğu anlaşılmaktadır. 1802 yılında İstanbul ve Galata kadılarına yazılan bir hükümde Tersane-i Amire'de inşa edilen gemilerin makaralarının dişbudak, karaağaç ve kayacık ağaç ağaçlarından imal edildiği ve bu ağaçların da kerestecilerde bulunmayıp hamamcılar tarafından odun olarak kullanıldığından

bahsedilmiştir. Hamamcılarının ellerinde bulunan kayacık ağacı kütüklerinin çekisine 40-50 para ödenerek satın alınması, yapılan itirazların kabul edilmemesi ve tersaneye ulaştırılması emredilmektedir. Bu konuda daha önce Sultan Mustafa zamanında ferman düzenlendiği, dönemin padişahı III. Selim'den fermanın yenilenmesi talep edilmiştir (Batmaz vd., 1999).

Söz konusu kayacık ağacının Bartın'da da yetiştiği ve İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. 1918 yılında düzenlenmiş olan bir arşiv belgesinden mensucat fabrikası için Bartın ve Kandıra ormanlarından kayacık ağacı temin edilmesi istenilmiş, ancak çeşitli nedenlerle bu ağaçların temin edilemeyecekleri bildirilmiştir (BOA.DH.İ.UM.EK.110-56).

13 Ocak 2023 tarihinde Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan bir haberde dünyanın en geniş çaplı ve en büyük kayacık ağacı Küre Dağları Milli Parkı'nda keşfedildiği bildirilmiştir. Haberde ağacı keşfettiği bildirilen Şemsettin Kulaç ağaçla ilgili şu açıklamaları yapmaktadır: “Kayacık ağacı gürgenle aynı familyadandır. Ayırt edici özelliği kabuk yapısı ve tohumlarının kesecik içinde bulunmasıdır. Keşfettiğimiz kayacık ağacı 661 yaşındadır. 112-113 cm çapında olup Türkiye’de bu çapa ulaşan kayacık ağacı görülmemiştir.” Aynı haberde Kastamonu Orman Bölge Müdürü Fahri Sönmezoğlu tarafından şu açıklamalar yapılmıştır: “Küre Dağları Türkiye’nin en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip sıra dağlarından. Dünyanın en geniş çaplı ve en uzun boylu kayacık ağacı burada keşfedilmiştir (Alantor, 2023).”

4.8 Katran Üretimi

Gemilerin inşa aşamasında gemiyi oluşturan tahtaların aralıklarından su girmesini engellemek, tahtaları rutubetten korumak amacıyla katran ve zift sürülürdü. Gemiler dışında ahşaptan üretilen top kundaklarının da güneş ve suya karşı dayanıklılığını arttırmak için katran kullanılmaktaydı (Bostan, 2017).

Katran üç farklı yoldan imal edilmekteydi. Efrenc adı verilen katran kömürden elde edilirdi. Eflak'dan temin edilen katran türü yer altından çıkarılmakta olup gomina ve palamar imalatında kullanılırdı. Üçüncü katran üretme yöntemi çam ağacından olanıdır. Reçineli çam odunları bakır kazanlara yerleştirilir ve kazanların etrafında ateş yakılırdı. Bu suretle çam reçinesinin katrana dönüşmesi sağlanırdı. Osmanlı donanmasında bu katran türü tercih edilmekteydi. Bunun sebebi de çam katranının gemiyi daha iyi korumasıdır. Katran

çoğunlukla Batı Anadolu'da Çanakkale, Bursa ve Balıkesir taraflarında üretilmekteydi. Bu civarlarda bulunan kazalar ocaklık olarak belirlenmiş ve her yıl 3.000 kantar (169,224 kg) katran ve 3.000 kantar (169,224 kg) zift üreterek teslim etmekle mükellef kılınmışlardı. Kaz Dağları civarında üretilen katranın yeterli olmadığı durumlarda Batı Karadeniz bölgesinden de katran temin edilmekteydi (Taş, 2020: 1228-1230). Nitekim 1720 yılında Alaplı, Bendereğli, Cedros, Ayandon, İnebolu ve Çayağzı kadılarına yazılan hükümde Tersane-i Amire'nin acil ihtiyacı olan bin beş yüz kantar katran ve bin beş yüz kantar ziftin adı geçen bölgelerden temin edilerek vakit geçirilmeksizin Tersane-i Amire'ye teslim edilmek üzere gönderilmesi emredilmiştir (Kutluk, 1948: 54). Yine aynı şekilde 1769 yılında Ereğli, Alaplı, Hoşalay, Azdavay kazalarının naip ve kadılarına gönderilen belgeden 160 geminin inşasında kullanılacak katran ve zift için bu bölgeden 1.000 kantar zift ve 1.100 kantar katranın satın alınmasına karar verilmiş ve bunun için 2.100 kuruş ödenek tahsis edilmişti. (Taş, 2020: 1228-1230).

Batı Karadeniz bölgesinde üretilen katranın kalitesinin yüksek olduğu da vurgulanmaktadır. 1844 yılında Takvim-i Vekayi'de yayınlanan bir yazıda Kastamonu ve Safranbolu dağlarında bol miktarda çam ağacı bulunmasından dolayı bu bölgelerde petrol yağı üretimi yapıldığından bahsedilmektedir. Bolu mutasarrıfı İzzet Paşa bölgeye bir öğretmen göndererek köylülere petrol yağı üretimini öğretirmiş halk da bundan memnun olmuştur. Üretilen petrol yağından bir miktar numune tahlil için İstanbul'a gönderilmiş, yapılan inceleme sonucunda başka yerlerde üretilen petrol yağları ile karşılaştırıldığında gayet berrak ve temiz olduğu tespit edilmiştir ve fazla miktarda üretimin yapılması için yazışmalar yapılmıştır (Kutluk, 1948: 162-163).

Katran üretiminde her zaman arz talep dengesinde sıkıntılar yaşanmıştır. Tersane-i Amire'nin zift ve katran ihtiyacının fazla olmasına karşın orman alanlarını tahribatı sonucu üretimde düşüşler yaşanması bu sorunu devamlı hale getiriyordu. Öyle ki ihtiyaç duyulan reçine tamamlanmadan tüccarlara kesinlikle reçine satılmaması yönünde uyarılar yapılıyor yasağa uymayanların cezalandırılmaları emrediliyordu (Kutluk, 1948: 85-86). Esnafın zift ve katran temininde zorluklar yaşaması sorunun çözümü için mahkemeye başvurmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. 1804 tarihli bir belgede Çanakkale Sultaniye Kalesi iskelesinde bulunan bazı kişilerin zift ve katranı yüksek fiyatla canlarının istedikleri kişiye satmalarından dolayı gemici esnafı mahkemeye başvurup iskeleye gelen katran ve ziftin spekülasyon yaparak fiyatları yükselten ve esnafın ihtiyaç duyduğu katran ve zifte

ulaşmasına engel olan kişilere satılmayıp kendilerine satılmasını talep etmektedirler. Belgede Kazdağları'ndan her yıl düzenli olarak 3000 kantar katran ve 3000 kantar zift satın alındığı. Bundan sonra Tersane-i Amire'nin ihtiyacı karşılandıktan sonra öncelikle gemici ve kalafatçı esnafının ihtiyaç duyduğu zift ve katranın satın almalarının sağlanması ve fiyatların rayiç üzerine çıkmasının engellenmesi emredilmektedir (Kutluk, Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923), 1948, s. 106-107).

4.9 Urgan Üretimi

Kastamonu ve civarında urgancılık çok önemli bir geçim kaynağıydı. Kırkkilise, Pınarhisar, Ahyolu ve Aydos kadılarında yazılan 1571 tarihli hükümde köylülerin ıhlamur ağaçlarını keserek dallarını keserek kabuklarını soydukları bu suretle urgan ürettikleri bu suretle ağaçlara zarar verdikleri bunun önüne geçmeleri istenilmektedir. Ancak ileri gidip de ihtiyaç duyulan kereste, odun ve kömürün İstanbul'a ulaşmasına mani olunmaması tembih edilmiştir (Refik, 1930: 14).

1899 tarihli Kastamonu salnamesinde gemi malzemesi olarak halat ip üretimi yapıldığı kaydedilmiştir (Çoban, 2006).

4.10 Ağaç Eşyadan Mamul Ürünler

Orman arazisinin bol olduğu yerlerde mamul eşyaların üretimleri de fazladır. Nitekim Amasra'da ağaçtan güzel yazı takımı ve sigara kutuları, kaşık, yapılarak İstanbul ve çeşitli bölgelere ihraç olunmaktaydı (Çoban, 2006). Kerestecilik ve direkçilik dışında ormanlardan maden kömürü taşınmasında kullanılan sepet ve küfelerin yapımında, kazma kürek sapı yapımında ve mangal kömürü yapında da yararlanılırdı (Ballı, 2015).

5. SONUÇ

Batı Karadeniz Bölgesi şehirlerinden olan Bartın zengin ve kaliteli orman kaynaklarına sahiptir. Homeros'un İlyada destanına bile konu olan görkemli Bartın ormanları çok eski dönemlerden beri önemli bir ekonomik kaynak teşkil etmiştir. Şehrin yaklaşık yarısı kaliteli ormanlarla kaplıdır. Salnamelerde verilen bilgiler göre 20.yy. başlarında ülkenin en zengin ormanları Kastamonu vilayetinde bulunmaktadır. Bu tarihlerde Bolu sancağına bağlı olan Bartın orman varlığı bakımından sancak kazaları arasında ikinci sırada yer almaktaydı. Meşe, gürgen, kayın, kestane, köknar, sarıçam, karaçam, şimşir, kavak, kızılağaç, ıhlamur, gökçe ağaç, ardıç, karaağaç, dişbudak, akağaç, kayacık, muşmula, kocayemiş, ahlat, elma, erik, çitlembik, sarı boya, defne, orman gülü, ladin, selvi gibi çeşitli ağaç türleri geçmişten beri Bartın ormanlarında mevcuttur. Diğer kazalarla karşılaştırıldığında Bartın ormanlarında çam ve köknar ağaçlarıyla kaplı alanlar daha az yer kaplarken kayın, gürgen ve meşe ağaçları oransal olarak daha fazla alana yayılmışlardır. Gürgen, kayın, çam, köknar, kayacık türü ağaçlar gemicilik ve çeşitli sektörlerde kullanmaya elverişli kereste üretimine uygun türlerdir. Sahip olduğu zengin ve kaliteli orman varlığı Bartın ekonomisine önemli katkılar yapmış, ormancılığa dayalı ekonomik sektörlerin gelişmesini sağlamıştır. Bartın'ın deniz kıyısında olması ve Anadolu'nun gemi taşımacılığına elverişli tek akarsuyuna sahip oluşu şehri ulaşımda çok avantajlı bir konuma getirmiştir. Şehrin 15 km kadar içine giren Bartın Irmağı diğer ihraç ürünleriyle birlikte ormancılık ürünlerinin başta İstanbul olmak üzere yurt içinde ve yurt dışında çok çeşitli yerlere ihraç edilmesine imkân tanımıştır. Bu anlamda Bartın; Safranbolu, Araç, Daday, Devrek gibi kazaların da ihracat merkezi olmuştur. Kırım Savaşı'nın ardından Fransa'dan başlayarak Avrupalı orman mühendisleri Osmanlı Devleti'nde istihdam edilmiş, bu şekilde ormanlardan daha verimli yararlanılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 19.yy. da içinde bulunduğu ekonomik buhran ormancılığa yaklaşımını mümkün olan en üst düzeyde gelir sağlamaya yöneltmiştir. Böylelikle ormanlar hızla tahrip edilmiş, zaten az olan orman varlığı tükenme noktasına gelmiştir. Özellikle kereste fabrikalarının açılmasından sonra Bartın ormanları da bu tahribattan nasibini almış, kereste fabrikalarının civarlarında bulunan ormanlar yok edilmiştir. Zengin orman varlığı başta kerestecilik olmak üzere tersanecilik, maden direkçiliği ve odunculuk gibi ormancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin gelişmesini sağlamıştır. Bu sektörlerde çalışan Bartın halkı kazanç elde etmiştir. 19. yüzyıl ortalarında gemicilik ve kerestecilik sektöründe faaliyet gösteren kişilerin gelirleri tüm sektörlerin ortalama iki katından daha yüksek olmuştur.

Bartın ormanları Bartın için olduğu kadar Osmanlı Devleti için de önem arz etmiştir. Tersane-i Amire'nin kereste ihracatı 17.yy. a kadar başta İzmit bölgesi olmak üzere Marmara bölgesinden karşılanırken 17.yy.dan itibaren İstanbul'a yakın olması ve deniz yoluyla ulaşımın mümkün olması nedenleriyle Batı Karadeniz bölgesi önem kazanmıştır. Tersane-i Amire dışında başta kamu binaları olmak üzere İstanbul'da inşa edilen binalarda kullanılmak üzere Bartın'dan kereste gönderilmiştir. 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Balkan topraklarının kaybedilmesi sonucu ülkenin orman varlığı çok azalmış böylece Anadolu ormanları üzerindeki baskı artmıştır. 1914 yılında Osmanlı Devleti'nin orman varlığı ülkenin % 9'u oranındadır halbuki bu oran Avrupa'da % 30'dur. Bu durum da Osmanlı Devleti'nin orman varlığının 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'nın üçte birinden daha az olduğu söylenebilir. İstanbul'a yakın olması Batı Karadeniz ormanlarının ön plana çıkmasına yol açmıştır. 19. yüzyıl sonlarında itibaren ülkenin ilk kereste fabrikaları İstanbul'un hemen ardından Bartın'da açılmıştır. Gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılan çok sayıda kereste fabrikasında çeşitli boyut ve özelliklerde keresteler üretilerek yurt içine ve yurt dışına ihraç edilmiştir. Kerestecilik Bartın'da ormancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin başında gelmektedir. Dönem dönem iniş çıkışlar olsa da kerestecilik Bartın ekonomisi için her zaman önemli olmuştur. Cuinet'in verdiği bilgilere göre Bartın'ın orman geliri bakımından diğer tüm kazalara göre en düşük orandadır. Bartın Bolu sancağına bağlı dokuz kaza arasında orman varlığı bakımından ise altıncı sıradadır. Ancak ormancılık gelirleri bakımından son sıraya düşmüştür. Bu verilerden 19. yüzyılın son on yılına girmeye yakın Bartın ormanlarından ticari olarak yeterince yararlanılamadığı, ormancılık gelirlerinin sınırlı miktarda kaldığı sonucu çıkarılabilir. Arşiv belgeleri de bu bilgileri doğrulamaktadır. Savaş ve olağan dışı gelişmeler nedeniyle orman gelirleri gerilemişken 1890 lardan sonra tekrar yükselişe geçmiştir. Müfettiş ve orman muhafaza memurlarının sayılarının artırılması ve alınacak bazı tedbirlerle Kastamonu'nun sahip olduğu ormanlık alanlardan daha fazla gelir elde edilebileceği de vurgulanmaktaydı. 1880-1890 yılları arasında orman gelirlerinin toplam gelirler içindeki payının düşüklüğü Bartın ile sınırlı değildir. Orman denizi olarak nitelendirilen Bolu ormanlarının gelirlerinin düşmesi söz konusu tarihlerde Bolu Sancağı geneline yayılan bir durumdur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde elde edilen en yüksek gelirle kerestecilik sektörü Bartın ekonomisinde birinci sırayı almıştır.

Bartın'da ormancılığa dayalı gelişmiş sektörlerden bir diğeri de tersaneciliktir. Çok eski dönemlerden beri Bartın tersanelerinde çeşitli gemiler üretilmiştir. Bartın'da gemi üreminin milattan önceki tarihlere kadar uzandığı bilinmektedir. Denizcilik Osmanlı Devleti için her

dönem önemli olmuştur. Karadeniz'i iç deniz haline getirilmiş, Akdeniz hakimiyeti için azami çaba harcanmıştır. Karada olduğu gibi denizlerde de hakimiyet mücadelesi veren Osmanlı Devleti için tersaneler her dönem çok önemli olmuştur. Bartın Tersane-i Amire'ye kereste gönderen önemli merkezlerden biri olmanın yanında sahip olduğu gelişmiş tersanelerde çeşitli boyut ve özelliklerde yük ve savaş gemileri de üretilmiştir. Bartın tersanelerinde dokuz çeşit yük gemisi ve üç çeşit savaş gemisinin üretimi gerçekleştirilmiştir. Yük taşımacılığında kullanılan Salapurya, Mavna, Gulet, Bumbarto, Martiko, Çektirme, Koter, Şalope ve Kereste gemisi türü gemiler ile Fırkateyn, Korvet ve Uskuna türü savaş gemileri Bartın tersanelerinde üretilerek donanmanın hizmetine sunulmuştur. 1790 yılında Osmanlı Devleti'nde büyük gemi inşa edilebilen altı tersaneden biri Bartın tersanesidir. Bu durum Bartın'da tersaneciliğin ne denli gelişmiş olduğunun önemli bir göstergesidir. Bartın tersaneleri fırkateyn türü büyük boyutlu savaş gemilerini üretme kapasitesine sahip olmakla birlikte Bartın Irmağının Karadeniz'e açıldığı bölge olan Boğaz'ın kumla dolarak sığlaşması büyük gemilerin denize açılmalarına engel olduğundan, büyük boyutlu gemilerin üretimine engel teşkil etmiştir. 1827 yılında Boğaz'ın derinliğinin beş karışa kadar düştüğü tespit edilmiştir. Bu derinlikte büyük gemilerin denize açılmaları mümkün olmadığından Bartın'da inşa edilmesi düşünülen bazı gemilerin Amasra'da inşa edilmesine karar verilmiştir. Boğaz temizlenerek derinleştirilmeye çalışılmışsa da yeterince başarıyla olunamamış, 1904 yılında Boğazın derinleştirilmesi için şirket kurulmaya çalışılmıştır. Bartın Irmağı'nın gemi taşımacılığına elverişli oluşu Bartın ticaretine olumlu katkı yaparak Bartın'ı bölgenin ihracat merkezi durumuna getirmekle birlikte 20. yüzyıl başında Boğaz'ın sığlaşması deniz taşımacılığını dolayısıyla ticareti olumsuz etkilemiş, gemiler denize açılmadığından 500-600 gemilik kereste telef olma riskiyle karşı karşıya kalmış, ticaret olumsuz etkilenmiştir. Gemilerin ihtiyaç duyduğu urgan, katran, keten bezi, bazı demir parçalar ve armalar da Bartın'da üretilmiştir.

19. yüzyıl ortalarında Ereğli, Zonguldak ve Bartın'da kömür üretiminin başlaması maden direği ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Maden direği olmadan kömür üretmek mümkün olmadığından temin edilmesi için azami çaba harcanmıştır. 20. yüzyıl başlarından itibaren Bartın'da maden direği üretimine başlanmıştır. Bartın'da yirmi sekiz ormanda maden direği üretimi yapılmıştır. Bartın bölgesinden kesilen maden direkleri Bahriye Nezareti ile Orman ve Ma'adin Nezaretini sık sık karşı karşıya getirmiş, iki nezaret arasındaki anlaşmazlık uzun süre çözülememiştir. Orman Nezareti usulsüz kesimleri engelleyerek Bartın ormanlarını korumaya çalışırken, Bahriye Nezareti kömür üretimi için ihtiyaç duyduğu direkleri temin

edebilmek için çaba harcamıştır. Bahriye Nezareti ile Orman Nezareti arasında maden direkleri yüzünden yaşanan anlaşmazlıklara 1906 yılında Techizat-ı Askeriye Nezareti de dahil olmuş, önceleri vergiden muaf olan maden direklerinden ordunun modernizasyonuna harcanmak üzere vergi tahsil etmeye başlamıştır. Nezaretler arasındaki anlaşmazlığın en önemli nedeni Ereğli Maden-i Hümayun Vakfı Ormanlarının sınırlarıdır. Bahriye Nezareti kesimlerin vakıf ormanlarından yapıldığını, Orman Nezareti'nin kesimlere müdahil olmaması gerektiğini savunurken Orman Nezareti maden direği kesimlerinin vakıf ormanları sınırları dışından yapıldığını iddia etmiştir. İkinci anlaşmazlık konusu vergi konusudur. Bahriye Nezareti maden direklerinin vergiden muaf olduğunu iddia ederken Orman Nezareti öne sürdüğü gerekçelerle maden direklerinden vergi tahsil etmeye çalışmıştır. Kastamonu Orman Başmüfettişi Karabet Efendi'nin de nezaretler arasındaki anlaşmazlığı körüklediği anlaşılmaktadır. Bartın'da yolsuzluk olaylarına karışarak kendisine “devlet düşmanı” yakıştırmaları yapılan Karabet Efendi maden direği kesimlerine engel olmak için çaba harcamıştır. Öyle ki Bahriye Nezareti Karabet Efendi görevde olduğu sürece maden direği temin etmenin mümkün olmadığından şikayet etmiştir. 20. yüzyıl başlarından itibaren maden direkçiliği Bartın halkı için gelir kaynağı olmuştur.

Kömürün keşfine kadar temel enerji kaynağı olan odun hayatın her alanında kullanılan temel ihtiyaç maddelerindedir. Özellikle İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanmasında sık sık güçlükler yaşanmış ve zaman zaman bizzat padişahlar odun probleminin çözümüne müdahil olmak zorunda kalmışlardır. İstanbul halkının şikayetlerine maruz kalmamak için odun temini konusunda azami çaba harcanmıştır. 18 yüzyıldan itibaren Bartın'dan İstanbul'a gemilerle odun sevkiyatı yapılmıştır. Bartın'dan odun sevki konusunda aksama olmaması için sık sık hükümler yazılarak önlemler alınmaya çalışılmıştır. Kereste üretimi oduna göre daha karlı olduğundan ahali odun üretimini tercih etmeyebiliyordu. İstanbul'da odun sıkıntısı yaşanmaması için odun üretiminin sağlanması ve üretilen odunların İstanbul'a gönderilmesi için önlemler alınmıştır. Dönem dönem Bartın iskelelerinden İstanbul'a kereste sevk edilmesi yasaklanmış, odun gönderilmesi emredilmiştir. Ayrıca Kırım ve Batum gibi yerlere odun ihracatı yasaklanarak üretilen odunların İstanbul'a gönderilmesine çalışılmıştır.

Yazı takımı, sigara kutuları, kaşık, sepet, küfe, kazma-kürek sapı gibi ağaç mamuller de üretilerek Bartın halkına gelir sağlamıştır.

Uluslu İbrahim Efendi'nin de dediği gibi ““Etrafını kaplayan nice kesif ormanlar, ulu yaylalar Bartın'a iş ve servet getirmiştir. Bundan sonra da getireceğine şüphe yoktur. Bu kesif ormanlar ve yaylalar Bartın'a şan olmuştur.”

KAYNAKÇA

- Ak, M. (2000). İbrahim Hamdi . Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 21, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. s.314-316.
- Alan, G. (2020). Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası'nda Osmanlı Devletinde Ormancılık (1912-1918). Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Kars, s.193
- Alantor, Ö. (2022). <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kure-daglarinda-tesadufen-bulunan-661-yillik-kayacik-agaci-koruma-altina-alinacak/2786665>, (2023, Ocak 13). Anadolu Ajansı. Küre Dağları'nda tesadüfen bulunan 661 yıllık kayacık ağacı koruma altına alınacak, (5.12.2022).
- Ali Emiri Abdülhamid I (AE.SABH.I.) 246 – 16395
- Ali Emiri Selim III (AE.SSLM.III.) 00288.16749.001
- Apaydın, A. (2020). Zonguldak Şehrinin Kömüre Bağlı Tarihi ve Talihi Üzrine Bir İnceleme. Yeraltı Kaynakları Dergisi, 18: 1-20.
- Arslan , R. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bartın : Bartın Rehberi (Coğrafi, Zirai, Sınai ve İçtimai). Orion Kitapevi, Ankara.
- Arslan, R. (2019). XIX. Asırda Bartın Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı. Bartın, Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Aşcıoğlu, E. (1970). İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Bartın. Bartın, Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
- Aşcıoğlu, E. (2011). Bartın'da Tarih. Sargın Ofset Matbaacılık, Bartın.
- Aydın, B. (2009). Salname. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 36, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. s. 51-54.
- Aydın, Y. (2007). Osmanlı Denizciliği (1700-1770). Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, s.418
- Babialı Evrak Odası Belgeleri (BEO) 383- 28707, 001905.142842.002, 002969.222597.001, 383.28707
- BAKKA. (2020). Bartın'da Odun Dışı Orman Ürünlerinin Değerlendirilmesi.
- Ballı, F. (2015). Tanzimat'tan Cumhuriyet' Bir Liman Kenti Bartın, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Beydiz, M. G. (2017, Ağustos). Osmanlı Döneminde Gemi Yapımında Ağaç kullanımı, Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 4.

- Bolu Vilayet Salnamesi Hicri sene 1334 (M.1918)
- Bostan, İ. (2011). Tersane-i Amire, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 40, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s. 513-516.
- Bostan, İ. (2017). Osmanlılar ve Deniz Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler, Küre Yayınları, İstanbul.
- Cevdet Tasnifi Bahriye Evrakı (C.BH.) 00035.01670.001
- Cevdet Tasnifi Belediye Evrakı (C..BLD.) 151 – 7535, 132-6553, 137-6836, 25-1219
- Cin, H. (1978). Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi, Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara, 35 (1): 311-379.
- Çağlar, Y. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyete Ormancılık ve Gelişimi, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çam, F. (2014). Antik Dönemde Bartın/Parthnia. Çeşm-i Cihan Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, 1 (1): 3-17.
- Çoban, F. (2006). H. 1288 (M. 1871) ve H. 1317 (M. 1899) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Tarih Anabilim Dalı, Kayseri, s.775
- Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye 5. Şube (DH.EUM.5.Şb.) 00017.00031.001
- Dahiliye Nezareti İdâre-i Umumiye Belgeleri (DH.İUM.EK.) 110-56
- Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT) 02100.00217.001, 2109-50, 00612.00043.001, 02111.00014.001
- Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH.TMIK.S.) 00061.00014.001
- Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelât ve Islahât Komisyonu Evrakı Islahat (DH.TMIK.S.) 00061.00014.001
- Demir, M. ve Erçin, A. (2020). Bartın'ın Ticari Hayatına Yön Veren Bedosaki Ailesinin Adının Karıştığı Ticari Yolsuzluklar (1890-1905), History Studies Internetiol Journal of History, 12 (4): 1617-1638.
- Divan-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'ndaki Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d...) 16 - 598
- Duran, S. (2015). Kastamonu ve Bolu Salnamelerinde Ereğli 1869-1916, Posta ve Post Yayıncılık, Ankara.

- Durmaz, Y. (2011). Klasik Dönem Osmanlı Ülkesinde Endüstriyel Üretim Organizasyonu (Osmanlı Kanunnameleri ve Mühimme Kayıtlarına Göre), Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, s.172
- Düzcü, L. (2012). Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği (1825-1855), Doktora Tezi (yayımlanmamış), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, s.481
- Gümüş, C. (2018). Türk Orman Devrimi, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara.
- Güven, M. S. (2020). Vital Cuinet'e göre 19. yüzyılın son çeyrğinde Kastamonu Vilayeti'nde Ulaşım ve Ticaret, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 18 (35): 67-85.
- Hatt-ı Hümayun (Hat) 1579-220
- Hizmetli, M. (2014). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bartın, Ed.; Hizmetli, M. Bartın Üniversitesi Yayınları, Bartın.
- İnan, U. (2005). 1311(M.1893) Tarihli Kastamonu Vilayeti Salnamesinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri, s.490
- Karasalihoğlu, M. (2020). <http://www.kastamonugazetesi.com.tr/ibn-batutanin-kastamonusu/> İbn-i Batuta'nın Kastamonusu, Kastamonu Gazetesi, 8 Temmuz 2020. (22 02. 2022).
- Karataş, Y. (2017). 18 Numaralı Mühimme Defteri (H.1013-1015/M.1604-1607) (İnceleme Metin İndeks. Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, s.665
- Kastamonu Vilayet Salnamesi Hicri sene 1288 (M. 1871)
- Kastamonu Vilayet Salnamesi Hicri sene 1311 (M.1893)
- Kastamonu Vilayet Salnamesi Hicri sene 1317 (M. 1899)
- Kastamonu Vilayet Salnamesi Hicri sene 1321 (M. 1903)
- Keskin, Ö. (2005). Orman ve Maadin Nezaretinin Kuruluşu ve Faaliyetleri. Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 248 s.
- Kılıç N, Kayapınar A, Kaya B, Kılıç F, Kayapınar L, (2008). Bolu Livâsı 1921-1925 Senesi Salnamesi, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu.
- Kılıç, O. (2007). Ocaklık, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 33. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. s.317-318.

- Koç, B. (2000). Osmanlı Devleti'ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi , 10 (10): 139-158.
- Kutluk, H. (1948). Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923). Osmanbey Matbaası, İstanbul.
- Kutluk, H. (1967). Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925) (Cilt 2). Ogun Kardeşler Matbaası, Ankara.
- Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL.) 00809.00068.001
- Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV) 159/141
- Narin, R. (2012). Tarihte Sakarya ve İzmit Körfezi'ni Birleştirme Projesi. Sakarya Ekonomi Dergisi, 13 (76): 46-49.
- Özdönmez, M., & Ekizoğlu, A. (1993). Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 43 (3-4): 57-68.
- Palalı, İ. (2010). Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23 (23):1-13.
- Pehlivanoglu, M. (1985). Tanzimat'tan Sonra Orman Yıkımı ve Çevre Tahribi, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. c.6 İstanbul: İletişim Yayınları.
- Refik, A. (1930). Anadolu'da Türk Aşiretleri, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A.MKT.UM) 317 – 96
- Samancıoğlu, K. (1942). İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın, Bartın Ticaret ve Sanayi Odası, Bartın.
- Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD.) 00526.00013.001
- Tarım İl Müdürlüğü, B. (2005). Bartın Tarım Master Planı. Bartın İl Tarım Müdürlüğü, Bartın.
- Taş, K. Z. (2017). Osmanlı'nın Arka Bahçesi Bolu Sancağı (2 b.), Post Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Taş, M. (2020). 18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Zift ve Katran Temini, Turkish Studies-Historical Analysis, 15 (4): 1228-1230.
- Tuncel, M. (1992). Bartın, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 87-90.

- Turna, İ., & Pirim, A. E. (2015). Çektirme Gemisinin Tarihi ve Dönemin Ticari Faaliyetlerindeki Rolü Üzerine Bir İnceleme, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5 (12): 119-135.
- Türkmen, Z. (1995). II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunun Modernizasyonu İçin Kurulan Techizât-ı Askeriye Nezâreti ve Faaliyetleri, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 479-493.
- URL-1 (2021). <https://www.kdmp.gov.tr/kdmp-hakkinda/kure-daglari-milli-parki>, Küre Dağları Milli Parkı, KDMP. (12.06.2021)
- URL-2 (2022). <https://bartin.ktb.gov.tr/TR-68965/cografya.html>, Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (3.11.2022).
- URL-3 (2022). <http://www.bartın.gov.tr/bartın-tarihi-ve-cografya-yapisi>, Bartın Valiliği, (03.11.2022).
- URL-4 (2022). <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H&m=BARTIN>, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Resmi İstatistikler, (6.11.2022).
- URL-5 (2022). <https://zonguldakobm.ogm.gov.tr/BartınOIM/Lists/OrmanVarligi/AllItems.aspx>, Orman Genel Müdürlüğü Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü. Bartın Orman İşletme Müdürlüğü Orman Varlığı (14.07.2022).
- URL-6 (2023). <https://sozluk.gov.tr/> Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, (29.04.2023).
- Ünal, Y. (2014, Aralık). Bartın Irmağı Üzerinde Gerçekleştirilen Ticari Etkinliklere Bir Bakış, Tarih Okulu Dergisi, 20: 271-283.
- Yasa, N. (2023). <http://www.kurucasile.gen.tr/dun-zerzeneydibugun-kozcagiz/> Dün Zerzene'ydi Bugün Kozcağız. Kurucaşile Yerel Tarih Araştırmaları, (23.04.2023).
- Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.) 00064.00029.001, 00217.00032.001, 00236.00005.001, 00214.00152.001
- Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM.) 00045.00118.001